

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

SPECIALISTIČNO DELO

ŠIRŠE ZUNANJE OKOLJE MEGA ZABAVIŠČA

Ljubljana, junij 2006

Dragan Pelengić

IZJAVA

Študent Dragan Pelengić izjavljam, da sem avtor tega specialističnega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom prof. dr. Marka Jakliča in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo specialističnega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 8.6.2006

Podpis: _____

KAZALO VSEBINE:

UVOD	1
1. IGRALNIŠKA INDUSTRIJA V ZDA	4
1.2 IGRALNIŠTVO IN DAVČNA ZAKONODAJA	7
1.3 IGRALNIŠTVO IN KRIMINAL	9
1.4 IGRALNICE V DOKIH IN NA REČNIH LADJAH	12
1.4.1 Posledice razvoja igralnic v dokih Mississippija.....	16
1.5 IGRALNICE NA INDIJANSKIH REZERVATIH.....	17
1.6 PREDSTAVITEV PODJETJA Harrah's Entertainment, Inc.....	20
2. IGRALNIŠTVO V DRŽAVAH EU	24
2.1 PRIHODNOST EVROPSKEGA IGRALNIŠTVA.....	25
2.2 IGRALNIŠKI KOMPLEKS V ŠPANJI	26
2.3 SPLOŠNO O ŠPANJI.....	27
2.3.1 Kastilija-La Mancha in provinca Ciudad Real	29
2.4 IGRALNIŠTVO V ŠPANJI.....	30
2.4.1 »On – line« igralništvo v Španji.....	33
3. IGRALNIŠTVO V SLOVENIJI	33
3.1 PREDSTAVITEV PODJETJA HIT	36
3.2 PREDSTAVITEV PROJEKTA MEGA ZABAVIŠČA.....	39
3.2.1 Ekonomsko okolje mega zabavišča.....	41
3.2.2 Politično-pravno okolje mega zabavišča	44
3.2.3 Socio-kulturno okolje mega zabavišča	47
3.2.4 Naravno okolje mega zabavišča	49
3.2.5 Tehnološko okolje mega zabavišča	51
3.2.5.1 Prihodnost »on line« igralnic.....	52
3.3 GORIŠKA REGIJA.....	53
3.3.1 Nezaposlenost in struktura brezposelnih	54
3.3.2 Razvoj turizma v Novi Gorici	56
SKLEP	57
LITERATURA:	59
VIRI:	60

UVOD

V zadnjem času močno odmeva novica, da namerava družba Hit d.d. skupaj z ameriškim gigantom na področju igralnštva in zabave »Harrah's Entertainment, Inc.« zgraditi novo mega zabavišče. Predvideni znesek investicije bi se vrtel okrog 1 milijarde evrov, pri čemer bi poslovna deleža družb Harrah's in Hit znašala 50 odstotkov. V okviru projekta je predviden prestižni hotel z 800 do 1200 sobami, igralnica s površino okoli 4500 kvadratnih metrov, s 1500 igralnimi avtomati in 70 igralnimi mizami, kongresni center na 4500 kvadratnih metrih, koncertna dvorana s 3000 sedeži, termalni ter nakupovalni center, restavracije, bari in nočni lokali (Majnardi, 2005).

Za družbo Hit predstavlja evropski trg največji izziv. Z inovativnim pristopom je družba uspela pridobiti obsežne deleže na trgih igralnštva, zabave in turizma. Danes sestavlja skupino Hit devet podjetij v različnih državah. Večina igralniško-zabaviščne dejavnosti je koncentrirana v Novi Gorici, kjer družba Hit upravlja tudi Perlo, enega izmed največjih igralniško-zabaviščnih centrov v Evropi. Hit ima poleg največjih slovenskih oz evropskih igralniško-zabaviščnih centrov v lasti tudi nekaj večjih slovenskih turističnih destinacij. Pod okriljem Hit-a je denimo tudi skoraj cela Kranjska Gora (Hit – letno poročilo, 2004).

Nekoliko večja neznanka je partner, ki prihaja iz ZDA. A morda le zato, ker na evropskem prostoru še ni prisoten. Družba Harrah's Entertainment je največji svetovni ponudnik blagovnih znamk za igralniško zabavo. Od svojega nastanka pred 68-imi leti v Nevadi je družba Harrah's rasla s širitvijo, prevzemi in razvojem novih centrov. Družba Harrah's Entertainment gradi na zvestobi svojih gostov in jim zagotavlja dodano vrednost s kombinacijo kakovostnih storitev, odličnih produktov, enkratno distribucijo ter odličnostjo poslovanja in vodilnim položajem na tehnološkem področju (Harrah's – letno poročilo, 2004).

Konec novembra 2005, ko je bil podpisan dogovor o ustanovitvi mešane družbe za razvoj obsežne igralniško-zabaviščne destinacije, je bil na pogovor s predsednikom vlade povabljen le predsednik uprave Harrah's-a, medtem ko takratni predsednik uprave Hit-a povabila ni prejel. Zdi se torej, da ima vse skupaj megleno politično ozadje, katerega je težko soditi, vprašljiva pa je tudi objektivnost, zato kaže na zadevo pogledati še iz drugih zornih kotov.

V razvojnem pogledu spada igralniška panoga pod okrilje Ministrstva za gospodarstvo, a potrebno je vedeti tudi to, da je večinski »kos torte« podjetja Hit prav v državni lasti. Če torej vlada Republike Slovenije izda vsa potrebna soglasja in zagotovi ustrezne institucionalne pogoje, bo to prva slovenska obsežna zabaviščna destinacija. To je za Slovenijo strateškega pomena, vendar bo posel lahko stekel le ob spremembi zakonodaje. A tu se zgodba zaplete, saj je potrebno pristati na kompromise, ki ministru za finance nikakor niso pogodu. Zakaj pravzaprav gre?

Obstoj podjetja na dolgi rok omogoča le rast in nadaljnji razvoj. Tega dejstva se v Hit-u dobro zavedajo, saj konkurenca bje neusmiljen boj za vsakega gosta. Slovensko igralništvo je v začetku devetdesetih let postalo po vsebini in obsegu dovolj močan konkurent zahodni in severni konkurenci. Takrat pa se je pojavila tudi t.i. »afera Hit«, ki je podjetje »paralizirala« na njegovi razvojni poti. Mnenje javnosti o sami zadevi je deljeno, a poudariti je treba, da

velika večina sploh ne ve zakaj je pravzaprav šlo. Resnično dejstvo je le, da je bilo vse skupaj »prenapihnjeno« in da sta država in slovenski turizem le veliko izgubila.

Po analizi strategije slovenskega igralništva je nedosežen obseg igralniškega priliva ocenjen na milijardo tedanjih nemških mark. Še težji od te izgube pa je zamujen ciklus razvoja (Luin, 2000).

Tudi v prihodnje lahko pričakujemo različne oblike vplivanja konkurence na razvoj te dejavnosti pri nas. Predvsem zato, ker zajema goste na istem trgu. Naša konkurenca ima prednost, saj so ji gostje lokacijsko bližje in zato prodajni kanali cenejši. Ker naša igralniška industrija pridobiva 95 odstotkov gostov na tujih trgih, ki so za našo konkurenco domači trgi, je celoten splet marketinških storitev naših igralnic bistveno dražji. Za vzdrževanje konkurenčnosti bi potrebovali razvojno usmerjeno fiskalno politiko. Tak pristop je v strategiji tudi predviden, v resnici pa je ravno obratno. Upamo, da bo slovenska politika znala zavarovati razvojne interese domače igralniške ponudbe. Da bi slovensko igralništvo ostalo konkurenčno tujemu, potrebuje možnosti za razvojne naložbe. To bo mogoče samo ob primerni davčni obremenitvi. Obstoječa progresivna koncesijska lestvica ni stimulatívna. Casino Avstrija, kot naš neposredni konkurent, ima na domačem trgu približno 30 odstotkov nižje obremenitve kot Hit, ki je največja igralniška družba v Sloveniji. Sočasno ima tudi veliko finančno in politično podporo za širitev po svetu, zato je Casino Avstrija lahko pristal med največjimi in po svetu najbolj razširjenimi prireditelji iger na srečo (Luin, 2000).

Naš odgovor na čedalje močnejšo konkurenco bo oblikovanje takega sklopa igralniško-zabaviščne ponudbe, ki bo privlačna za čim širši krog gostov in jim bo omogočala tudi večdnevno bivanje. Dolgoročneje se ne moremo opirati samo na krog z oddaljenostjo do dveh ur vožnje, kot smo se doslej. Pripravljenost za dnevno prevažanje do doživetij usiha. Zdaj lahko govorimo o časovnem terminu nekaj več kot ene ure. Novi centri bodo morali biti tako privlačni, da se bo ljudem splačalo priti iz oddaljenih krajev in za več časa. Tako zasnovani centri bodo omogočali porabo za različne storitve in s tem bo turistični multiplikator razvoja prišel v celoti do izraza. Programsko je slovenska igralniška industrija sposobna izvesti ta kakovostni in količinski preskok v ponudbi. Potrebuje pa podporo ekonomske in fiskalne politike (Luin, 2000).

Za mega zabavišče pa morajo biti sploh drugačni kriteriji obdavčitve, ker je v takem zabavišču vrsta spremljevalnih dejavnosti, ki same po sebi niso donosne in jih je treba podpirati oz. financirati z igralniško-zabaviščno dejavnostjo. Ob tem je treba upoštevati tudi širše gospodarske koristi, ne pa gledati vsak projekt samo z vidika pobranih davkov.

Srž problema je tudi lastniški delež obeh podjetij, ki ga želita imeti vsaka polovico. Vendar slovenska zakonodaja zaenkrat ne dovoljuje več kot 20-odstotnega deleža tujega ali domačega partnerja v lastniški strukturi takega novega podjetja, kar je za »resen« projekt zagotovo premalo.

Mnenje vodstva skupine Hit je, da je potrebno zakonodajo spremeniti, ne glede na omenjeni projekt, ker je v sedanjih kup nejasnosti, ki le povzročajo težave pri vsakdanjem poslovanju. Zdi se, kot da slovenska zakonodaja preprosto ne prepozna turističnega produkta. Ali se bo torej ponovila zgodba iz leta 1993, ko je bil Hit šest let razvojno onemogočen in je na ta račun veliko zamudil (predvsem prodor na vzhodne evropske trge), je veliko vprašanje. Država se je

»obrisala pod nosom« za (po grobih ocenah) 150 milijonov evrov davka (Pavlin, Štamcar, 2005).

Ali bi morali za ovire iskati razloge v bojazni pred množičnim turizmom na Goriškem, ali je to morda pranje denarja? Gre morda za negativne sociološke posledice, kot je recimo zasvojenost z igrami na srečo?

Podoben mega zabaviščni kompleks bo zrasel tudi v Španiji. Zanimivo bi bilo podrobneje pogledati, kako se na igralništvo in nanj vezane dejavnosti odziva tamkajšnje okolje. Glede na tradicijo in kulturo okolja vodijo evropske države različno igralniško politiko. Ponekod so igralnice v funkciji fiskalne in denarne politike, v večini držav pa v funkciji turistične razvojne politike. Na tem področju ni enovitega pristopa. Celó v isti državi imajo posamezne dežele avtonomno pravico do urejanja te problematike, kot na primer v Nemčiji.

Zaradi različnih izhodišč in ciljev spadajo kazinojske igre kot dejavnost pod okrilje različnih ministrstev, od notranjega in turističnega do kulturnega. Tudi lastniška struktura kapitala je zelo različna. V Italiji poznamo samo občinske igralnice, v Franciji so igralnice pretežno last družb, ki se ukvarjajo s hotelirstvom, medtem ko v Avstriji pripada pretežni lastniški delež bančništvu. Glede na poslanstvo, ki ga imajo igralnice v posameznih družbenih okoljih, so tudi davčne obremenitve zelo različne (Luin, 2000).

Z osveščanjem o pozitivnih in negativnih posledicah zgraditve omenjenega kompleksa bi se nekoliko več naučili posredno in neposredno vpleteni. Vpliv ekonomskega, politično-pravnega, tehnološkega, kulturnega in naravnega okolja bo določal obstoj in prihodnost tako zelene privlačne turistične destinacije.

Namen specialističnega dela je informirati javnost, vladne službe, pa tudi samo podjetje Hit, z vidika širšega zunanjskega okolja mega zabavišča, tudi po zgledu drugih držav.

Cilj naloge je pridobiti čimveč uporabnih informacij v podporo odločanju.

V podjetju Hit sem se za pomoč dogovoril s predstavnikom strateškega razvoja, Dušanom Luinom. Posređoval mi je nekaj analiz in raziskav o vplivih igralništva na gospodarsko in družbeno okolje v Novi Gorici.

Podatke o družbi Harrah's Entertainment je moč dobiti izključno na spletni strani podjetja, ki je skrbno urejena. Veliko podatkov o igralništvu in njegovih vplivih v slovenskem in ameriškem prostoru je moč dobiti na internetu, precej manj pa lahko izvemo za Španijo. Predstavniki Casino Barcelona so mi po elektronski pošti posređovali le nekaj podatkov o igralništvu v Španiji. Veliko razprav glede izgradnje mega zabavišča je napisanih v slovenskih časopisih. Ti so eden glavnih virov informacij.

V prvem poglavju bom predstavil igralniško industrijo v ZDA in podjetje Harrah's, drugo poglavje bom posvetil igralništvu v državah evropske unije s poudarkom na Španiji, tretje poglavje pa podjetju Hit in širšemu zunanjemu okolju predvidenega mega zabavišča. Rdeča nit naloge je izgradnja mega zabavišča v Novi Gorici in možnost razvoja turistične destinacije v tem prostoru.

1. IGRALNIŠKA INDUSTRIJA V ZDA

Čeprav korenine igralskega v ZDA segajo v 17. stoletje, je za obravnavo v tem specialističnem delu zanimivo šele modernodobno igralsko zadnjih tridesetih let. Prava ekspanzija pa se dogaja šele od leta 1990.

Legalizacija igralskega je povzročila pravi »boom«. Zelo hitro se je razširila po vseh državah ZDA in v tem času nihala med dobrim in slabim. Širjenje se je razlikovalo od države do države glede na izbor med igrami, ki jih posamezna država podpira. V nekaterih državah so legalne igralnice in ne loterije, spet v drugih obratno, v nekaterih oboje. Med legalne igre danes spadajo: državne loterije, stave na konjskih dirkah in dirkah hrtov, igre »jai-alai«, druge športne stave, igre s kartami, »keno«, »bingo«, igralni avtomati, rulete itd. (Dunstan, 1997).

Štirje osnovni legalni tipi igralskega so :

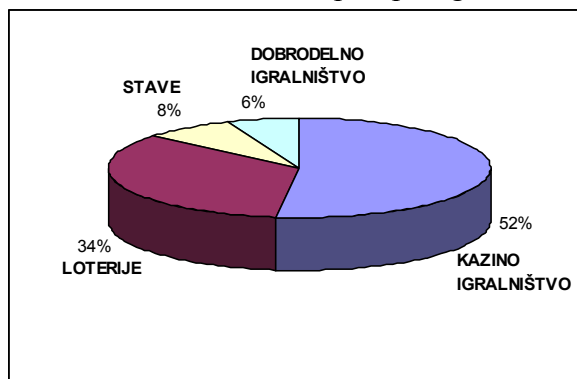
- dobrodelno igralsko,
- stave,
- loterije,
- kazino igralsko.

Slika 1: Deleži posameznih tipov igralskega

Vir: California Research Bureau, 1997.

Slika 2: Deleži dobičkov po tipih igralskega

Vir: California Research Bureau, 1997.

1. Dobrodelno igralsko

To je igranje, ki je usmerjeno v izkupiček neprofitnih organizacij, čeprav te organizacije niso nujno prireditelji iger na srečo. Takšen primer je denimo cerkvena tombola. Najbolj razširjena igra na srečo te vrste je »bingo«. V Kaliforniji je dobrodelni bingo sploh edina dobrodelna igra, ki je legalna.

Kljub neprofitni naravi je dobrodelno igralsko deležno kritik. Razlog za to je, da je področje izvajanja najmanj regulirano in prihaja do zlorab. Iz slike 2 je moč razbrati, da gre za velike vsote denarja, navkljub bornemu deležu te vrste v skupnem merilu. Poznavalci, ki spremljajo tovrstno igranje, opozarjajo na resen problem prevar in goljufij ter celo vrsto nepravilnosti. Ravno v Kaliforniji je bil dobrodelni bingo mnogokrat žrtev roparjev zaradi velikih fondov, ustvarjenih s to igro (Dunstan, 1997).

2. Stave

Stave so vrsta igralnštva, pri katerih sklad za dobitke temelji na vsoti vplačil. To seveda pomeni, da z naraščanjem vplačil raste tudi fond. Konjske dirke veljajo za najbolj razširjeno igro na srečo te vrste.

Pasje dirke in igra »jai-alai« niso tako popularne. Pasje dirke je moč srečati v 17-ih državah, medtem ko je »jai-alai« legalen samo v treh: Connecticut, Florida in Rhode Island. Pasje dirke so dirke psov hrtov, ki se podijo za mehanično narejenim zajcem. »Jai-alai« je igra dveh ali štirih oseb, ki igrajo igro, podobno rokometu. S posebnim pripomočkom mečejo ob steno žogico in po veljavnih pravilih nabirajo točke (Dunstan, 1997).

Stave niso mogle konkurirati novim oblikam igranja na srečo. Poznavalci menijo, da je razlog za njihov upad zahtevana narava teh športov, predvsem za nove igralce. Industrija se spreminja in z njo ob nekaterih dirkalnih stezah rastejo tudi kazino igre. Postavljanje kazino iger ob dirkalne steze izpostavlja igralce konjskim dirkam in stavam. Na ta način naj bi nekoliko popravili slab trend stav (Eadington, 1999, str. 33).

3. Loterije

Loterije imajo v ZDA dolgo tradicijo. V začetku so z njimi omogočali zbiranje denarja za podporo severnoameriškim kolonijam. Prvotnih 13 kolonij je prihodek loterij izkoriščalo za razvoj in uspešno neodvisno delovanje novih kolonij. Čeprav so bile prvotne loterije uspešne v zagotavljanju denarja, so škandali, povezani z goljufijami, vodili do pobud za prepoved igranja v vseh državah. Od leta 1894 do leta 1964 ni obstajala nobena legalna nacionalna loterija v ZDA (Eadington, 1999, str. 34).

Legalne loterije so doživele prepoved okrog leta 1960. Prva legalna loterija dvajsetega stoletja je bila New Hampshire Sweepstakes, ki je začela 12. marca 1964. Sledile so ostale severovzhodne države. Leta 1981 je država Arizona, kot prva država zahodno od Mississippija odobrila loterije. Danes je 37 držav, poleg zveznega okrožja Kolumbije, z legaliziranimi loterijami (Eadington, 1999, str. 34).

4. Kazino igralnštvo

Kazino igralnštvo predstavlja največji del komercialnega igralnškega trga. Njegova rast se vztrajno nadaljuje ob istočasnem pojavljanju kazino destinacij in ekspanziji obstoječih centrov.

Kazino je navadno kategoriziran s ponudbo iger na igralnih avtomatih in na igralnih mizah. Anketa o profilu ameriškega kazino igralca, ki jo je leta 2004 opravila družba Harrah's Entertainment, je pokazala, da je v predhodnem letu kazinoje v ZDA obiskalo kar 53.4 milijona ljudi (Harrah's Survey, 2004).

Približno 50 let je kazino igralnštvo bilo legalizirano le v Nevadi. Poleg države, ki je regulirala igralnštvo, je dominiral tudi organiziran kriminal. V poznih petdesetih letih je država prvič omogočila lastništvo in obratovanje igralnic javnim podjetjem. Tako sta npr.

vstopili tudi podjetji Hilton in Ramada in s tem izboljšali sloves igralnicam. Takrat se je intenzivna igralniška dejavnost razširila iz središča Las Vegasa in začela razvoj v mestu Reno ter ob jezeru Tahoe. Odtlej je igralništvo v Nevadi in posebej Las Vegasu postalo milijardna dolarska industrija, ki privabi milijone obiskovalcev letno (Dunstan, 1997).

Možnih razlag za takšno rast je kar nekaj. Ena od možnih je želja po povečanju prihodkov države in s tem podpiranje igralništva. Podobna razlaga, ki se navezuje na prvo, je mnenje vlade o koristnosti in s tem indirektno spodbude ljudi k igranju. Nekateri so opazili »domino efekt«, kar pomeni, da ko država legalizira igralništvo, enako stori tudi sosedna in s tem prepreči odliv denarja sosedni državi. Ta razlaga izhaja iz empirije loterij. Prvi val legalizacije se je začel v državi New Hampshire, se za tem razširil na severovzhodne države, za tem pa skoraj po celih ZDA. Trenutno je le nekaj držav na jugu, ki nimajo legaliziranih loterij.

Prihodki in dobički igralniške industrije v ZDA obenem izhajajo tudi iz hotelirstva, zabave in gostinstva. Igralništvo je poleg tipske opredelitve razdeljeno na dva sektorja: komercialno igralništvo ter plemensko-rodovno (Native American, tribal) igralništvo. Razlika med njima je le v tem, da je slednje v rokah domorodnih plemen. Komercialno igralništvo je prisotno v 11-ih državah. Vključuje kazinoje, kazinoje s hoteli v mestih, kot sta Las Vegas in Atlantic City, igralnice na rečnih ladjah in dokih v Indiani, Misisipiju itd. Plemensko-rodovno igralništvo je moč srečati v 28-ih državah in vključuje kazinoje in druge igre na srečo na domorodnih ameriških rezervatih in plemenskih ozemljih.

V letu 2004 sta komercialno in domorodno igralništvo skupaj po ocenah ustvarila 48 milijard dolarjev celotnih prihodkov, pri čemer 60 odstotkov oz. 29 milijard odpade na komercialno igralništvo (Research bulletin, 2003).

Poleg najuspešnejšega Las Vegasa so med prvimi petimi še Atlantic City, Chicago, Connecticut, Detroit, Michigan/Windsor, Ontario idr.

Takšnemu razcvetu so botrovala nova vlaganja v razvoj igralništva in iger na srečo, kot tudi neigralniška dejavnost. Igralništvo na plovilih in dokih (riverboat, dockside) je bilo legalizirano leta 1990 v 6-ih državah, obenem pa v nekaterih državah tudi igralnice ob dirkališčih (racetracks). Vse oblike so danes še v razmahu (Essman, 2005).

Las Vegas in Atlantic City sta danes največja trga komercialne industrije igralništva. Las Vegas se je spremenil v družinsko počitniško destinacijo za obiskovalce iz ZDA in tudi za čezoceanske turiste. Atlantic City je na področju družinskih počitnic ter atrakcij za nacionalno in internacionalno prebivalstvo še v povojih. Večina obiskovalcev Atlantic City-ja se pripelje z lastnim avtomobilom ali z avtobusom v igralnice, v dnevni urah. Lastniki vlagajo v izgradnje hotelskih in nastanitvenih kapacitet ter neigralniške atrakcije zaradi želje po podaljšanju obiska gostov. Prav tako sama mestna oblast planira infrastrukturne izboljšave.

Komercialno igralništvo je ustvarilo skoraj 350 000 delovnih mest in s tem izplačalo več kot 12 milijard dolarjev plač zaposlenim. Ta industrija še naprej ostaja največji davkoplačevalec, saj je v letu 2004 prispevala več kot 4.7 milijard dolarjev, kar je za 9.6 odstotka več kot v predhodnem letu. Bruto igralniški prihodki so v vseh komercialnih igralnicah v letu 2004 porasli, z rahlim nihanjem v nekaterih državah. V Nevadi so celo prvič v zgodovini zabeležili 10 milijard dolarjev prihodkov (AGA, 2005).

V nekaterih ključnih trgih je komercialna igralniška industrija močno združena. Združenje hotelirjev in restavrantov (HERE) predstavlja približno 80 000 zaposlenih v igralniški industriji (gospodinj, kuharjev in natakarjev, vratarjev, blagajnikov idr.) v ZDA. Od teh je 45 000 zaposlenih v Las Vegasu, 14 000 v Atlantic City-ju, ostali pa v drugih državah in mestih (Research bulletin, 2003).

Osnovni vir razvoja igralniške industrije so nove enote in ekspanzija obstoječih enot. Življenjska doba produkta je torej izredno kratka in investiranje je nuja. Izdatki za investicije so ogromni in neprestani, profitne stopnje pa zelo velike. V nekaterih vodilnih korporacijah (Circus Circus, Hilton Mirage...) so kazalci uspešnosti naslednji (povprečne letne stopnje) (Deželak, 2002, str. 12):

- rast prihodkov 13.3 %,
- delež dobička v prodaji 6.1%,
- ROE 10.8 % .

Pogled javnosti na igralništvo je različen. Nekateri ga obravnavajo celo kot izprijenost in nemoralno dejavnost, ki kvari družbo in odnose v njej. Drugi gledajo na igralništvo kot na neškodljivo obliko zabave. Tretji pa imajo ekonomski pogled, ki spodbuja splošno blaginjo v državi. Takšni nasprotujoči si pogledi so omogočili izoblikovanje zakonodaje. Komercialna igralniška industrija je visoko regulirana s strani držav. Državne ustanove za nadzor igralništva urejajo predpise in skrbijo za izvajanje zakonov. Ta organ ima ravno tako pristojnosti izdaje licenc, pregleda finančnega poslovanja, pregleda plačila davkov in licenčnin ter celo preiskave vsakega posameznika, zaposlenega v igralnici. Stroga zakonodaja je namreč potrebna tudi zaradi bojazni pred kriminalnim razmahom. Znano je, da je velik denar, ki se v tem sektorju vrti, mamljiva tarča kriminalcev.

1.2 IGRALNIŠTVO IN DAVČNA ZAKONODAJA

Glede na to, da je urejanje zakonodaje na področju igralništva v ZDA prepuščeno vsaki državi posebej, je igralništvo med vsemi ekonomskimi sektorji najbolj podvrženo povečevanju davčnih stopenj. Vedno ko se pojavi finančna luknja, ustvarjalci zakonov vneto razmišljajo katere davke lahko najmanj »boleče« dvignejo. Igralništvo je najlažja izbira. To posebno nagnjenje je podkrepljeno z razširjenim mitom o super dobičkonosnih igralnicah. Večina predpostavlja, da so igralnice magične črpalke denarja, izvzete iz ekonomskih zakonov, katerim so podvržene ostale dejavnosti, obenem pa v stanju plačati kakršnekoli davke za izboljšanje bilance proračuna (vsaj na papirju). Desetine milijard dolarjev je investiranih v igralniško industrijo, licencirano s strani držav (izključujoč domorodne plemenske igralnice), ki zaposluje skoraj 350 000 ljudi in plača več kot 5 milijard dolarjev davkov letno. Ironično je, da je večina nižjih davčnih stopenj podvržena pobudi za povečanje, kar bi mnoge odvrnilo od investicij potrebnih za obdržanje in povečanje prihodkov. Od leta 2003 do leta 2004 je povečanje davčne stopnje prineslo v državne blagajne kar za 9.4 odstotka (394 milijona dolarjev) več davkov. Istočasno je moč ugotoviti, da je davčna stopnja rasla hitreje kot davčna osnova. Slednja je porasla za 1.8 milijarde ali 6.7 odstotka. Povprečna davčna stopnja v ZDA (glej Tab. 1, str. 9) v letu 2004 je bila 16.2 odstotka, kar pomeni 60-odstotni porast v 10-ih letih (The Impacts of Gaming Taxation in the United States, 2004, str. 1).

Investicije in davčne stopnje so v obratnem sorazmerju. To pomeni, da z naraščanjem davčnih stopenj število investicij pada. Od leta 1989 je bilo investiranih več kot 53 milijard dolarjev v komercialno igralništvo. 26.7 milijard je bilo investiranih v Nevadi, kjer je efektivna davčna stopnja 8.4 %. New Jersey, ki je druga država z najnižjo davčno stopnjo, je investirala 8.7 milijard. Dve državi z najnižjo davčno stopnjo sta torej skupaj zabeležili 67 odstotkov vseh investicij v ZDA od leta 1989 (The Impacts of Gaming Taxation in the United States, 2004, str. 2).

Investiran kapital poveča število delovnih mest. Tako kot investicije so tudi delovna mesta v obratnem sorazmerju s spremembo davčne stopnje. Igralniška industrija v Nevadi, New Jersey-ju in Missisippiju omogoča zavidljivo število delovnih mest, kar 266 000 ali 76.2 odstotka vseh zaposlenih v igralništvu v ZDA. Dejstvo ne preseneča, saj imajo te tri države tudi najnižjo efektivno davčno stopnjo. New York, z najvišjo davčno stopnjo (61 odstotkov), ima slabe izkušnje z investiranjem, saj mu kljub naporom ni uspelo privabiti nobenega investitorja v obnovo samo dveh igralnic z igralnimi avtomati. Glede na število zaposlenih (1813) so aprila 2005 bili prisiljeni znižati davčno stopnjo (Anderson, John E., 2005).

Igralništvo je industrija. Ob odločitvi o višini davčne stopnje vlada obenem tudi odloči, katere dejavnosti želi spodbujati. Višja davčna stopnja pomeni več igralništva in manj ostalih zabaviščnih aktivnosti.

Davčna stopnja v rangu 20-ih odstotkov usmeri dejavnost stran od ustvarjanja prihodkov in ekonomskega razvoja. Stopnje, višje od 35 odstotkov, zelo skrčijo igralniško dejavnost in jo na večini trgov celo onemogočijo. Davčna stopnja pod 20-imi odstotki pa maksimira število delovnih mest, spodbudi investicije, obenem pa še omogoči trajne državne prihodke. Enotna nizka davčna stopnja na velikih trgih poveča delovno intenzivnost različnih zabaviščnih kompleksov. Zakonodajalec torej z nizko enotno davčno stopnjo na prvo mesto postavi ekonomski razvoj (z različnimi zabaviščnimi dejavnostmi - hoteli, restavracije, drobnoprodajne trgovine, zdravilišča itd.) in dolgoročne državne prihodke. Odločiti se je torej potrebno-ali več prihodkov danes in delovna mesta jutri ali obratno (The Impacts of Gaming Taxation in the United States, 2004).

Tabela 1: Bruto igralniški prihodki, davki, efektivna davčna stopnja kazinojev v ZDA

Država	Bruto igralniški prihodki (milij.\$)	Davki (milij.\$)	Efektivna davčna stopnja (%)
Nevada	10.562,2	887,0	8.4
New Jersey	4.806,7	470,7	9.8
Mississippi	2.780,7	333,0	12.0
Indiana	2.369,7	760,5	32.1
Illinois	1.718,0	801,7	46.7
Louisiana	1.562,1	334,2	21.4
Missouri	1.473,4	403,1	27.4
Michigan	1.189,3	279,4	23.5
Iowa	726,9	154,4	21.2
Colorado	725,9	99,5	13.7
Louisiana (Harrah`s NO)	320,0	60,1	18.8
South Dakota	78,0	11,9	15.3
Skupaj	28.312,9	4.595,5	16.2

V Nevadi je davčna stopnja na bruto igralniške prihodke znašala 6.75 odstotka. Drugi prihodki (napitnina, vstopnina itd.) povišajo davčno stopnjo za dodaten odstotek.

Vir: *The impacts of Gaming taxation in the United States, 2004, str. 6*

1.3 IGRALNIŠTVO IN KRIMINAL

Igralništvo ljudje pogosto povezujejo s kriminalom. Povezava je seveda lahko razumljiva. Veliko iger na srečo je bilo v preteklosti ilegalnih in so takšne še danes. Od tod je zakoreninjeno mišljenje, da so kriminalci edini akterji iger na srečo. Ko je prepovedovanje igralništva nekoliko upadlo, so bili kriminalci prvi, ki so odprli legalne igralnice. Ohlapna zakonodaja v Nevadi ni preprečila lastništva in upravljanja igralnic članom organiziranih združb. Do neke mere je Nevada celo potrebovala kriminalce, ki so igralništvo držali pri »življenju«, kajti nihče drug ni imel strokovnega znanja in izkušenj iz te dejavnosti.

Do leta 1960 je Nevada preživljala težke čase z odstranjevanjem gangsterjev iz igralnic. Bila je preplavljena s prikritimi lastništvi, nepreglednimi in prikritimi financiranj, zaposlovanjem posameznikov s sumljivo preteklostjo in očitnimi sledmi organiziranega kriminala. Država je popravila in izboljšala zakonodajo šele po intervenciji federalnih oblasti. Federalna vlada je bila upravičeno prepričana, da so igralnice v Nevadi leglo organiziranega kriminala, ki je ogrožal celotne ZDA.

Zaradi takšne preteklosti se vedno pojavi zaskrbljenost in negotovanje ob razpravah v zvezi z legalizacijo igralništva. Celo ob odprtju državne loterije v New Hampshiru leta 1964 ni šlo brez skrbi in bojzani pred organiziranim kriminalom (Essman, 2005).

Veliko se je spremenilo od takrat, ko je Benjamin Siegel (Bugsy) odprl prvo moderno igralnico v Las Vegasu. Leta 1947 je namreč odprl hotel z igralnico Flamingo in ta igralnica je postala vzorec za vse igralnice, ki so ji sledile (Pretnar, 2005, str. 5).

Organiziran kriminal je sicer postal mit o igralništvu, vendar brez posebnega vpliva v današnjem času. Las Vegas in Flamingo sta del zgodovinske povezave z organiziranim kriminalom.

Moderne igralnice imajo varnostne službe, ki preprečujejo kakršnekoli oblike kriminalnih dejanj. Kazino igralništvo je postalo eno od najstrožje reguliranih in nadzorovanih industrij v ZDA. Vse družbe in njeni posamezniki so pod budnim očesom nadzornikov in podvrženi strogim standardom varnosti. Organiziran kriminal je sedaj povezan le z bojaznijo pred vpletenostjo nadzornikov, in kriminalom, ki izvira iz politične korupcije.

Igralniške družbe pojasnjujejo in zagotavljajo, da kriminalne združbe nimajo nikakršnega vpliva na poslovanje, ker (Dunstan, 1997):

- dominirajo družbe financirane z javnim kapitalom,
- imajo odgovornost do delničarjev, ki so tisočine posameznikov in institucionalni investitorji,
- imajo odgovornost do agencije za trg vrednostnih papirjev,
- niso nikakršna izjema v primerjavi z ostalimi dejavnostmi, ki imajo računovodska poročila, pravne službe, tržne raziskovalce in strokovnjake itd.,
- imajo državne licence, strogo zakonodajo in nadzor.

Kljub vsemu ostaja vedno prisotna skrb glede organiziranega kriminala. Velika količina denarja v obliki gotovine, ki se obrača v igralnicah, je marsikomu mamljiva tarča. Kriminalne združbe so bile že večkrat uspešne pri infiltraciji pomožnih poslov, z namenom pridobivanja informacij in poskusi goljufij. Pogosta in tudi najtežje odkrita so vpletanja zaposlenih v kriminalna dejanja. Navadno preteče dolgo časa preden odkrijejo sporne posameznike.

Raziskave so pokazale, da je organiziran kriminal bolj produkt ilegalnega ali slabo reguliranega igralništva kot dobro nadzorovanega igralništva. To je posebej zaskrbljujoče, kajti igre na srečo niso prirejane le znotraj velikih igralnic, temveč je na razpolago veliko drugih igralniških priložnosti (predvsem stav), ki omogočajo kriminalcem razne manipulacije in izsiljevanja. Prostori za igranje iger s kartami v Kaliforniji in indijanske igralnice so bile pogosto v središču pozornosti zaradi možne vpletenosti kriminalnih združb (Essman, 2005).

Indijanske igralnice so tudi sicer pogosto tarča kritik o vpletenosti organiziranega kriminala. Konkurenti in akterji proti igralništvu so takšne govornice pogosto širili z namenom napada na indijansko igralništvo. Nekatere raziskave in opazovalci trdijo, da ni upoštevanja vrednih dokazov o vpletenosti organiziranega kriminala v indijanskih igralnicah. Nasprotniki so mnenja, da je neustrezna zakonodaja in prikrivanje razlog za pomanjkljive dokaze. Kakorkoli, obstaja vsaj veliko dokazov o poskusih goljufij, ki niso uspele ali vsaj ne v celoti.

Časopis *The Los Angeles Times* je objavil obsežen članek o poskusih Mafije, prevzeti indijanske igralnice v Kaliforniji. Na koncu so se ti poskusi le končali neuspešno. Informacije, uporabljene v članku, so bile pridobljene iz dolgo trajajoče federalne preiskave. Nekatere preiskave so se uspešno končale z obtožbami, nekatere so kljub človeškim žrtvam ostale za

vedno neraziskane. Takšna dejanja so bila pogosta v zgodnjih letih indijanskega igralništva in danes naj bi bil podoben primer zgolj redkost (Dunstan, 1997).

Tudi pranje denarja v igralnicah je bil do nedavnega velik problem. Igralci so namreč lahko prišli z ogromnimi vsotami »umazanega denarja« in kupili igralniške žetone. Te so nato ponovno zamenjali v gotovino kot priigrano vsoto in denar je bil tako opran. Da bi se temu problemu izognili, so federalne oblasti uvedle preventivne ukrepe, kot so npr. obveščanje določenih organov o transakcijah višjih od 10 000 dolarjev, neizplačevanje višjih dobitkov na isti dan, strogo vodenje evidence gostov itd. (Essman, 2005).

Dogajajo se tudi pritiski na zaposlene na najvišji ravni. Te namreč izsiljujejo, da kriminalcem dovolijo oprati denar. Takšna dejanja so pogosta v indijanskih igralnicah. Tudi samovoljna vpletenost srednjega in višjega managementa močno oteži in upočasnjuje odkrivanje goljufij.

Veliko je bilo razprav tudi glede klubov, v katerih je prisotno izključno igranje s kartami. V mestu San Jose so izdelali poročilo, ki govori o porastu kriminalnih dejanj v okrožju, kjer je bil odprt nov klub. Vendar pa ni pojasnjeno ali je bil kriminalni razlog povečanja števila ljudi, ki so prihajali v mesto ali je bil vzrok denar v klubu. Nekatera kriminalna dejanja so brez povezave z igranjem v klubih. Pogosto je klub le primeren prostor, kjer se srečujejo posamezniki, ki so pripravljene kupiti ukradene predmete, droge, neregistrirane avtomobile itd. Ostale kriminalne aktivnosti, kot so sleparije, tatvine in ponarejanje, so ravno tako pogoste. Nekatere med njimi je težko odkriti. Razširjene so celo govorice, da je igralniški kriminal brez žrtev. Takšno mnenje prikriva organiziran kriminal, ki z ustrahovanjem skrbi za »nevpletenost« slednjih.

Goljufanje pri posojanju denarja je pravzaprav zaznamovalo poker klube. Veliko zasvojenecv z igranjem je to pahnilo v smrt, prisililo k samomoru ali doživljenjsko zadolžilo.

Leta 1996 je federalni oddelek za preprečevanje finančnih goljufij (*U.S. Department of Treasury's Financial Crime Enforcement Network*) predlagal strožjo zakonodajo za denarne transakcije v kalifornijskih klubih za igre s kartami in indijanskih igralnicah. To jim je tudi uspelo in od takrat so ti klubi in indijanske igralnice po definiciji finančne inštitucije akta federalne vlade za preprečevanje finančnih goljufij (*Bank Secrecy Act*). Namen je preprečiti prevare in utaje davkov. Tako je igralnicam naloženo obsežno hranjenje in pregledovanje finančnih transakcij ter ustanovitev posebne skupine za preprečevanje pranja denarja (Dunstan, 1997).

Problem kriminala, povezan z igralništvom, je tudi ulični kriminal. Revija *U.S. News & World Report* je objavila primerjavo stopenj kriminalnih dejanj v mestih z igralništvom ter tistih brez tega. Stopnje kriminala v mestih z igralnicami so bile občutno višje. Vendar pa strokovnjaki, ki raziskujejo igralniško industrijo, zavračajo takšne trditve z obrazložitvijo, da je porast kriminala moč razložiti z večjim številom turistov, ki takšne kraje obiskujejo. Članek je bil deležen kritik tudi zaradi primera Atlantic City-ja, ki je bilo petdeseto na nacionalni lestvici po stopnji kriminala na prebivalca, po legalizaciji igralništva pa je prišlo na prvo. Z upoštevanjem števila turistov pa Atlantic City ni imel bistvenih odstopanj od števila kriminalnih dejanj v primerjavi z drugimi mesti (Smith, 2006).

Avstralija je po legalizaciji večjega števila kazinojev pozorno opazovala vplive igralništva. Zabeležili so porast manjših kriminalnih dejanj, vključujoč vandalizem in uničevanje privatne lastnine, ki so jo povzročali obiskovalci igralnic. To je tudi ogledalo povečanega števila turistov, ni pa nikakršnih poročil o vpletenosti organiziranih kriminalnih združb (Smith, 2006).

Ilegalno igralništvo je obravnave vreden problem. Kako velik? Ocenjujejo, da se v ilegalnem igralništvu vrtijo številke okrog 100 milijard dolarjev letno. Zdi se ogromna številka, a upoštevati kaže, da so športne stave sila priljubljene, veliko od njih pa je ilegalnih. Velik obseg ilegalnih športnih stav je eden od razlogov, da so nekateri zagovarjali njihovo legalizacijo. Spet drugi so menili, da posel z ilegalnim igralništvom ne bo upadel, ker ponuja ugodnejše pogoje, kredite, davka prosta izplačila in sploh večjo privlačnost takšnih iger (Dunstan, 1997).

Športne stave niso edina komponenta ilegalnega igralništva. Dokaz za to je policijska akcija v mestu San Jose, kjer so zasegli 60 ilegalnih igralnih avtomatov, ki so bili nameščeni v 14 različnih poslovalnicah, ki niso bile registrirane kot igralnice (Dunstan, 1997).

1.4 IGRALNICE V DOKIH IN NA REČNIH LADJAH

Igralnice na rečnih plovilih zaslužijo posebno obravnavo. Pozornost so pritegnile ravno zaradi njihovega porasta v zadnjih petnajstih letih. Čeprav to ni ravno nov fenomen, saj so jih poznali že v 19. stoletju, se je njihovo obratovanje ustavilo okrog leta 1900. Temu je kljuboval nagel razvoj ostalih prevoznih sredstev, ki so bila učinkovitejša. Igralništvo na rečnih plovilih se je tako zaustavilo za dolgih 90 let.

Gre namreč za običajne igralnice, ki omogočajo enake igre kot tiste na kopnem. Mednje spadajo igralnice na ladjah, ki lahko izplujejo ali ekskurzijske, kot tudi tiste v dokih, ki so neprestano v stiku z obrežjem.

Igralnice na plovilih so bile najprej dovoljene na ladjah, ki so lahko neomejeno izplule iz rečnih dokov. Na nekaterih področjih je bilo igranje dovoljeno le, ko je ladja plula. S tem je bil javnosti dan občutek, da je igranje lahko izolirano in nadzirano. Zaslužek igralnic je bil omejen z dolžino plovbe, kar je pomenilo pri triurni plovbi še polurni dodatni čas za natovarjanje in iztovarjanje. Po določenem času se je ta regulativa spremenila in igralnice so začele tudi, ko je bila ladja v doku. To je bilo za večino gostov prijetnejše, saj se nekateri niso počutili ujete za določen čas, drugim pa ni bilo potrebno zapustiti plovila, ko je bilo to privezano. Poleg tega je bil odpravljen problem določanja prihodka v mednarodnih vodah in vodah, ki so bile pod jurisdikcijo posameznih držav. Odprava obvezne plovbe je prav tako zmanjšala možnost nesreč na plovnihih poteh. Izkušnja korporacije Hilton Hotels je pokazala, da so prihodki od vstopnin narasli za 40 odstotkov in igralniški prihodki za 20 odstotkov, ko je bila ladja v doku (Navin, Sullivan, 2003, str. 2).

Časovne spremembe so kasneje prinesle možnost lokacije igralnice v trdnjavah, ki so mejile z globokimi jarki in prekopi oz. z velikimi plovnihi potmi. Nato je bilo možno postaviti igralnico tudi na kopnem, ki je imelo podaljšan del na velikih stebrih, vsajenih v vodo. Leta 2005, ko je divjal orkan Katrina, pa je veliko držav omogočilo postavitev take vrste igralnic

povsem na kopno, vendar znotraj meja plovnih poti. Na ta način so države omejile območje, kjer je igralnica sploh lahko zgrajena.

Prva država, ki je legalizirala igralnice na rečnih plovilih, je bila Iowa leta 1989. Od takrat naprej se je igralništvo na rečnih ladjah razcvetelo v eno od vodilnih ameriških obalnih industrij. Danes je poleg Iowe še 6 držav ZDA, ki imajo legalizirane takšne igralnice. To so Illinois, Mississippi, Louisiana, Indiana, in Missouri. Večina jih ima ladje na rekah Mississippi, Ohio, in Missouri. Skupaj je več kot 55 družb, ki imajo igralnice na rečnih ladjah. Vsaka ima v povprečju 800 zaposlenih. Velikost igralnic na ladjah obsega v povprečju okrog 1700 kvadratnih metrov površin, kar je veliko v primerjavi z običajnimi igralnicami, baziranimi na kopnem, ki dosegajo velikosti tja do 3200 kvadratnih metrov. Na plovilih so poleg igralnic še restavracije, trgovine, saloni itd. Ocenjujejo, da ta segment igralniške industrije ustvari kar 3.2 milijarde ameriških dolarjev prihodkov letno. Številke so tako navdušujoče, da še kar nekaj držav pripravlja zakonodajo za uvedbo takšne vrste igralnic (Dockside Casino Gaming, 2000).

Čeprav se zdi nenavadno, pa velike križarke ne žanjejo velikega uspeha na področju igralništva. Razlog gre iskati v tem, da je za večino potnikov igralnica le ena od mnogih aktivnosti, ki so jih ti deležni na krovu. Čeprav so igralniški delavci veliko bolj uslužni in voljni ustreči začetnikom, pa avanturisti na ladjah veliko raje počnejo kaj drugega kot igrajo. Kot dodatek k igralnicam na rečnih ladjah so nekatere države začele dovoljevati t.i. »potovanja nikamor«, ki ladjam omogočajo, da goste odpeljejo preko meje treh milj,¹ za eno noč ali celo vikend na igralniško potovanje (Garrison, 2006).

Indiana, ki se je ostalim državam z igralnicami na ladjah pridružila kot zadnja, je tudi prva, ki je takšne vrste igralnic dovolila na jezerih. To je spodbudilo celotno regijo na srednjem zahodu k dodatni igralniški ponudbi in s tem h konkurenci. Izkazalo se je, da so najuspešnejše države tiste z najmilejšo igralniško zakonodajo. Blaženje zakonodaje je pripomoglo tudi k razvoju igralnic v dokih, ki so na svojem začetku veljale kot skupnostim bolj vsiljive, danes pa pravzaprav prevladujoče.

Za zgleden primer uspeha in koristi igralništva na rečnih ladjah velja država Mississippi, ki je te vrste igralništvo legalizirala leta 1990. Danes opisujejo uspeh navedene države kot »*Obalni čudež Mississippija*«. Od odprtja prve igralnice v doku leta 1992, sta celotna država in obalna regija *Gulf Coast* zabeležila pomemben dosežek. Prav omenjena regija je v zadnjem desetletju prispevala lokalni skupnosti prek 3 milijarde ameriških dolarjev v obliki investicij in plačanih davkov. Zmagovalna formula je vsekakor igralniška ekspanzija. Rezultat je presegel tudi najbolj optimistična pričakovanja.

Oris zakonodajne legalizacije iz leta 1990 (The impact of the Gaming Industry – 10 Years Later, 2003):

- vse igralnice morajo biti locirane ob obali in v določenih območjih (reka Mississippi, Gulf Coast)
- zakon mora biti sprejet na podlagi volilnega referendum

---

¹ tri milje je meja z mednarodnimi vodami, ki je bila sprejeta v prejšnjem stoletju v ZDA, kot meja, kjer lahko topovi s kopnega dosežejo tarčo

- število izdanih licenc je neomejeno
- ustanovitev nadzorne agencije
- konkurenčna davčna stopnja, približno 12 odstotkov iz celotnih prihodkov igralništva
- davčni prihodki so razdeljeni po posebnem razdelitvenem ključu na državni in lokalni ravni
- za zagotavljanje industrijske stabilnosti so davčni prihodki od igralništva namenjeni izgradnji infrastrukture na kopnem (hoteli, parkirišča itd.)
- ustvarjanje posebnega sklada za fundacijo marin in programov skozi plačevanje najemnin igralnic

Alokacija prihodkov od igralništva:

8 odstotkov celotnih prihodkov je namenjenih za delovanje državne vlade. Lokalna vlada odloča o preostalih 4-ih odstotkih davčnih prihodkov. Primer razdelitvenega ključa v okrožju Harrison County:

80 odstotkov - mestne storitve:

- mestni sklad 40%
- javna mestna varnost 20%
- mestne šole 20%

20 odstotkov - storitve okrožja:

- šole v okrožju 10%
- javna varnost v okrožju 10%

Neposredne koristi »Obalnega čudeža Missisippija«:

1. Zaposlovanje:

- v letu 2002 je bilo v državi 1.03 milijarde dolarjev (ob vključitvi multiplikatorja) izplačanih plač v igralništvu in z njim povezanih dejavnosti;
- na obali Missisippija prek 16 000 zaposlenih v igralniški industriji, ki so v plačah letno zaslužili okrog 300 milijonov dolarjev²; 98 odstotkov zaposlenih je prebivalcev Missisippija;
- ob prihodu igralništva 32 000 indirektnih novih delovnih mest, brezposelnost se je zmanjšala s 7.3 odstotka na 3.5 odstotka;
- zaposlene v igralnicah so v večini poročene ženske v starosti 35-44 let;
- povprečni letni družinski prihodek je med 30 000 in 39 000 dolarjev
- 37.1 odstotkov zaposlenih v igralništvu je visoko izobraženih
- večina je zaposlenih v igralništvu več kot 3 leta
- kot razloge za zaposlitev v igralnici je večina navedla plačo, ugodnosti, razpoložljivost delovnega mesta.

2. Investicije:

- 12 obalnih igralniških kompleksov je v 10-ih letih investiralo v izgradnjo infrastrukture prek 2 milijardi dolarjev;

---

² Iz tega lahko izračunamo, da je bila povprečna mesečna plača okrog 1500 dolarjev

- investicije vključujejo 7474 hotelskih sob, 64 restavracij, 61000 kvadratnih metrov igralnih površin, zdravilišča, zabavišča, marine, golf igrišča itd.

3. Igralniški prihodki:

- od leta 1992 do leta 2002 so obalne igralnice Mississippija ustvarile prek 8.6 milijard dolarjev bruto prihodkov.

4. Davčni prihodki od igralništva:

- država je od leta 1992 do leta 2002 pobrala 2.3 milijarde dolarjev v obliki davkov;
- 1.2 milijarde porabljeno za izobraževanje, državne parke, javno programe in delovanje vlade;
- 750 milijonov podeljeno lokalnim oblastem za šole, gasilska društva, policijo, izgradnjo in popravilo cest in druge namene;
- 315 milijonov porabljeno za izgradnjo in vzdrževanje državnih avtocest.

5. Vpliv na lokalno vlado:

- zaradi igralništva se je proračun mesta Biloxi od leta 1991 do leta 2000 povzpел z 21.5 milijona dolarjev na 75.5 milijona dolarjev;
- javnofinančna sredstva za varstvo mesta Biloxi so se v tem času potrojila na 23 milijonov dolarjev, medtem ko se je davek na premoženje prepolovil.

Posredne koristi »Obalne čudeža Mississippija«:

1. Rast populacije:

- obalna populacija Mississippija je od leta 1990 do leta 2000 porasla za 17 odstotkov – s tem je postala najhitreje rastoča regija po številu prebivalstva (363 988 prebivalcev).

2. Rast turistične industrije:

- turizem je postal največji delodajalec v privatnem sektorju – eden od 13-ih prebivalcev Mississippija dela v sektorju turizma;
- letni obisk obalne regije je ocenjen na 11.5 milijona letno (1.5 milijona leta 1992)
- na področju Gulf Coast-a je bil od leta 1992 do leta 2000 183-odstotni porast števila hotelskih sob;
- povprečno letno število obiskov igralnic v regiji Gulf Coast je 13.4;
- 35 odstotkov rednih obiskovalcev igralnic živi v okrožju 65 km oddaljenosti;
- primarno transportno sredstvo: avtomobil 91.3 %, avtobus 1.8 %, letalo 3.6 %, ostalo 3.2 %;
- 48 odstotkov obiskovalcev prenoči enkrat ali večkrat v hotelu ali drugih nastanitvenih objektih.

3. Rast prodaje in izgradnje:

- prodaja na drobno v obalni regiji Mississippija se je podvojila od prihoda igralništva in preseгла 4.7 milijarde dolarjev do leta 2002;
- prek 1.06 milijarde dolarjev za izgradnjo bivališč od leta 1995 do leta 2002;

- v drugem največjem mestu Gulfport se je število gradbenih dovoljenj vrto glavo dvignilo iz 6.1 milijona leta 1992 na 74 milijona dolarjev leta 2000;
- preko 1.26 milijarde dolarjev komercialnih gradenj od leta 1995

1.4.1 Posledice razvoja igralnic v dokih Mississippija

Steve Oivanki, direktor obalnega ekološkega gibanja, opozarja na negativne vplive naglega razcveta igralništva ob obali. Kot enega največjih problemov omenja onesnaževanje naravnih virov, ki ga povzroča povečan promet zaradi turistov, ki obiskujejo igralnice. Gost promet prav tako povzroča prometne zamaške, ki domačinom povzročajo težave. Kakovost vode je zelo padla, saj se v odtekajočih vodah nabirajo bakterije zaradi človeških in živalskih odpadkov. Kadar dežuje, se to odraža v zapiranju ostrig, saj odtoki povečajo dotok bakterij v območje grebenov, kjer se ostrige nahajajo (Oivanki, 1999).

Ob obali se odvija gradbeni »boom«. Vsa urbana področja gradijo dodatne zmogljivosti v drugih vodnih območjih brez urejenega kanalizacijskega in vodnega sistema. Izguba vodnih območij je problem, ki ga je povzročil masiven razvoj igralništva in z njim povezanih dejavnosti. »To je cena hitrega razvoja. Trenutno je trend, da vsaka igralnica želi postati večja in večja. Na samem začetku so investicije znašale od 200 000 do 300 000 dolarjev, sedaj pa se zneski vrtijo od ene do dveh milijard«, zatrjuje Oivanki. Novi mega kompleksi imajo pet ali šest igralnic, hotele, restavracije, zabavišča, marine itd. Igralnice dosegajo velikost več nogometnih igrišč, drobnoprodajne verige postajajo vedno večje. Vse to ima za posledico izgubo vodnih območij, saj je dejansko nemogoče nadalje graditi brez vpliva na ta območja (Oivanki, 1999).

Oivanki še dodaja: »Najbolj zaskrbljujoči je kumulativni rezultat na koncu, zato sedaj želimo združiti moči za sestavo programa, ki bi omogočal nadzorovan razvoj, ki ga je povzročila igralniška industrija, a nam to žal slabo uspeva. Vedno znova se pojavljajo novi standardi in vedno znova se pojavljajo načini, kako jih zaobiti. Obalni program Mississippija dovoljuje uničevanje vodnih območij, če le ekonomski vpliv pretehta ekološkega. Milijon dolarjev seveda pretehta veliko skrbi. Politični pritisk in razni lobiji počnejo več kot bi si lahko mislili. Vsi, ki podpirajo gradnjo igralnic in hitri razvoj, bi morali že na začetku določiti meje do kod bo razvoj šel« (Oivanki, 1999).

Jim Nelson, asistent v državnem sekretariatu Mississippija, pravi: »Ne le igralniška industrija, ampak vsaka druga, velika industrija z globokimi žepi, povzroča razvojne pritiske. Ljudje usmerjajo kazalce in obrekujejo igralništvo kot grešnega kozla za vse zlo. Resnica pa je, da se srečamo z enakim problemom z vsako novo industrijo. Rešitev je v ustanovitvi partnerstva med tistimi, ki vlagajo kapital in skupnostjo. Le to lahko ublaži velike in težke posledice« (Oivanki, 1999).

1.5 IGRALNICE NA INDIJANSKIH REZERVATIH

Domorodce v ZDA predstavljajo Indijanci, ameriški Indijanci, prvi Američani, staroselci itd. To so prvotni prebivalci in njihovi potomci znotraj teritorija, ki ga sedaj obdajajo kontinentalne ZDA. Izraz domorodec vključuje veliko število različnih plemen in etničnih skupin. Mnogi med njimi so že dolgo časa kot politične skupnosti.

Leta 1987 je vrhovno sodišče ZDA odločilo, da kot suverene politične entitete, domorodci in njihova plemena,³ lahko nemoteno upravljajo igralnice pod državno zakonodajo. Kongres je takoj leta 1988 izdal akt IGRA (The Indian Gaming Regulatory Act) o igralništvu na indijanskih teritorijih. Ta je podrobneje določal, kako lahko indijanska plemena vodijo in upravljajo igralnice in igralne salone. Glavni namen je bil zagotoviti pravno ustanavljanje igralniških poslovalnic z namenom podpiranja ekonomskega razvoja, stabilne plemenske vlade in zadovoljevanja javnih potreb. Ciljev je bilo več, kot denimo zagotoviti vladam plemen izključno lastništvo in uživanje sadov igralniških programov, ustanovitev federalnih, regulatornih, urejenih standardov, ustanovitev nacionalne indijanske igralniške komisije ter zagotoviti integriteto igralništvu med plemeni (Douglas, 1999).

IGRA je navedla tri ločene klasifikacije po katerih so ločili igranje (Wikipedia, 2006):

Razred I: socialno igralništvo, kot so tradicionalne indijanske igre ob različnih proslavah in dogodkih.

Razred II: bingo, tombole in druge podobne igre. Iz tega razreda so izključene igre s kartami, kot je »blackjack« ali kakršnekoli vrste igralnih avtomatov.

Razred III: vse oblike igranja, ki niso v razredu I in II.

V glavnem velja, da lahko indijanska plemena odprejo in upravljajo igralnico, če jo lahko kdorkoli drug v državi. Po zakonu mora biti 50 odstotkov dobička investiranega v izgradnjo infrastrukture in izboljšanju življenjskih razmer v skupnostih (Douglas, 1999).

Ko je zakon začel veljati in igralnice obratovati, je prevladalo prepričanje, da so lahko igralnice dober vir prihodka v plemenskih skupnostih in temelj za ekonomski razvoj rezervatov. Mnoge plemenske vlade so videle stvaren napredek in izboljšave v zmožnostih nudenja javnih storitev svojim pripadnikom, izgradnje šol, izgradnje druge infrastrukture. Toda kljub temu ni šlo brez težav. Majhno število plemen je razpolagalo z velikimi dohodki na prebivalca in s tem pritegnilo nase oči javnosti. Začele so krožiti govorice o majhnih skupinah ljudi, ki so s sumljivo dediščino domorodcev ustvarjali lastno prepoznavnost in obenem davka proste igralnice. Nekateri so celo pogosto ustanovili skupne družbe na način, da so preprosto kupili ime plemena za lastne posle, pripadnikom plemen pa pustili le boren fond. To je tudi razlog, da nekateri domorodci nikakor ne želijo povezanih družb z lastniki, ki so na tak ali drugačen način sporni (Bauer, 2006).

---

³ v ZDA znane pod imenom *Native American tribal entities*

Od sprejetja akta o igralništvu v indijanskih teritorijih je federalni preiskovalni organ (FBI)⁴ posvečal le majhno pozornost nasilju v rezervatih. Medtem je indijanska igralniška industrija skokovito rasla od igralnice, ki je v prvem letu delovanja zabeležila 100 milijonov dolarjev prihodkov, do tiste, ki je presegala 14.5 milijard letno. Skupaj so presegale celo prihodke Las Vegasa in Atlantic City-ja. Takšna rast, združena s sumljivimi posli in omejenimi regulativami, je upravičeno povzročila skrb o potencialni visoki stopnji kriminala in vpliv v indijanski igralniški industriji. Zadnje domneve o velikih prevarah in korupciji so privedle do obsežnih medijskih poizvedb in preverb s strani kongresa ter do odgovora FBI-ja na omenjene trditve (Dunstan, 1997).

Zadnja statistika igralništva na indijanskih rezervatih je pokazala, da je v ZDA približno 360 igralnic v tridesetih državah. Te upravlja okrog 220 v državnem uradu registriranih plemen. Trenutno največja igralnica v ZDA, »Foxwoods Casino«, je v lasti plemena »Mashantucket Pequot« in je locirana v mestu Mashantucket, v državi Connecticut. Plemenske igralnice, ki ležijo v vzhodnem delu ZDA, so ustvarile približno 3.8 milijarde prihodkov v letu 2002, v centralnem delu ZDA rekordnih 5.9 milijard, medtem ko so zahodne imele blizu 4.8 milijard dolarjev prihodkov. Večina prihodkov, ustvarjenih v indijanski igralniški industriji, izhaja iz igralnic, lociranih v ali blizu velikih velemest in okolici. Trenutno 12 odstotkov indijanskih igralnic ustvari 65 odstotkov indijanskih igralniških prihodkov. Indijanske igralnice v gosto poseljenem območju zahodne obale (predvsem Kalifornije) predstavljajo najhitreje rastoči sektor indijanske igralniške industrije (NIGC⁵, 2006).

Tabela 2: Igralniški prihodki (v tisoč dolarjev) od indijanskega igralništva po regijah

	Leto 2004		Leto 2003		porast (vpad)		
	Število poslovalnic	Igralniški prihodki	Število poslovalnic	Igralniški prihodki	Število poslovalnic	Igralniški prihodki	prihodki (v odstotkih)
Regija I	44	1,601,346	46	1,441,488	-2	159,858	11.1%
Regija II	52	5,788,332	54	4,699,889	-2	1,088,443	23.2%
Regija III	43	2,133,116	43	1,898,522	0	234,594	12.4%
Regija IV	117	3,815,763	109	3,597,005	8	218,758	6.1%
Regija V	84	1,248,089	82	867,088	2	381,001	43.9%
Regija VI	27	4,820,864	24	4,322,134	3	498,73	11.5%
Skupaj	367	19,407,510	358	16,826,126	9	2,581,384	15.3%

Regija I Alaska, Idaho, Oregon in Washington

Regija II California in severna Nevada

Regija III Arizona, Colorado, New Mexico, in južna Nevada

Regija IV Iowa, Michigan, Minnesota, Montana, North Dakota, Nebraska, South Dakota in Wisconsin

Regija V Kansas, Oklahoma in Texas

Regija VI Alabama, Connecticut, Florida, Louisiana, Mississippi, North Carolina in New York

Vir: *prirejeno po poročilu NIGC, 2005.*

⁴ Federal Bureau of Investigation

⁵ National Indian Gaming Commission

V ZDA je v federalnem uradu registriranih 562 plemen. Čeprav vsa plemena ne bodo želela ustvariti igralniške industrije, je z gotovostjo moč reči, da jih še veliko od njih bo, ozirajoč se na neregistrirana plemena, ki se želijo registrirati ravno zaradi kasnejše možnosti pristopa k igralništvu.

Predsednik neprofitne organizacije za kakovost bivanja v ZDA («American Values»), Gary L. Bauer, je o igralništvu v indijanskih rezervatih povedal sledeče: »Namen IGRA je bil dober, kajti ameriški domorodci so živeli brez temeljnih življenjskih dobrin, kot je zdravstvo in socialno varstvo, šolanje in zaposlitev. Čeprav je bil cilj, da vlade plemen bdijo nad igralništvom, se je ta izkazal za neuresničenega. IGRA je zgrešen in danes bi ga lahko preimenovali v zakon o nenameravanih posledicah.

Več kot desetletje od ustanovitve omenjenega zakona skoraj tretjina vseh plemenskih družin z otroki živi v revščini. Stopnja osipa na visokih šolah v indijanskih rezervatih je vsaj trikrat večja od nacionalnega povprečja, stopnja samomorilnosti je štirikrat večja, eden od štirih Indijancev je v starosti do 17 let alkoholik.

Dva največja igralniška kompleksa na svetu, Mohegan Sun in Foxwoods, sta plod IGRA. Ta hitro rastoča dejavnost pelje ZDA na pot do »igralniške dežele«. Čeprav so kongresniki leta 1988 glasovali za, misleč da legalizirajo bingo salone na oddaljenih indijanskih rezervatih, je bil to le kratkotrajen začetek. Agresiven poskus, narediti indijanske rezervate v obljudene urbane centre, misleč da bodo igralnice stale ob strani glavnim kulturnim destinacijam v glavnih mestih, se za razliko od tega kontrola nad legalnim igralništvom predaja plemenom. V 23-ih državah imajo plemena monopole nad igralnicami v stilu Las Vegasa, z igralnimi avtomati, ruletami, igrami s kartami itd. Ne-Indijancem je takšne vrste igralništvo strogo prepovedano.

Vrhovno sodišče ZDA bi končno moralo odgovoriti na vprašanje, ali je prepuščanje hitro rastočih industrijskih monopolov indijanskim plemenom kršitev ustave.

Mnogi, med njimi kongres ZDA in vrhovno sodišče, ki so omogočili ustanovitev IGRA leta 1988, so lahko šokirani ob spoznanju, kdo je finančni zmagovalec indijanskega igralništva, vključujoč le nekaj Indijancev. Precej je namreč iznajdljivih posameznikov, ne-indijanskih investitorjev, velikih javnih igralniških verig, ki upravljajo indijanske komplekse in nekaj bogatih Indijancev, ki se na vso moč trudijo izključiti ostala plemena iz »igre«.

Vzemimo za primer Foxwoods. Kitajsko-malezijski poslovnež Lim Goh Tong, ki je zagotovil večino denarja za začetek obratovanja največje igralnice v ZDA, bo za čas sporazuma, ki ga je sklenil s plemenom Pequot Indians in ki ima tudi licenco, zaslužil najmanj milijardo dolarjev. Takšni investitorji, ki so uspeli izkoristiti IGRA, so prej pravilo kot izjema.

In kaj je z Indijanci, katerim je bil sistem namenjen in od katerega so si obetali korist?

Končni rezultat je, da peščica plemen uživa korist, medtem ko jih večina živi v naraščajoči in vedno hujši revščini. V rezervatu Oglala Sioux v okrožju Pine Ridge in v državi Južna Dakota je bila nezaposlenost v zadnjih letih skoraj 90-odstotna in šolski osip skoraj 50-odstoten. Kljub igralnici, ki jo ima rezervat in dobičku, kateri naj bi pomagal starejšim in mlajšim prebivalcem, večina pripadnikov plemena trpi v nevzdržnih življenjskih razmerah.

Poleg primera Oglala se brezposelnost na rezervatih širom države giblje okrog 50 odstotkov. Rahlo čez 30 odstotkov delovno sposobnih Indijancev v ZDA je zaposlenih, vendar živi pod pragom revščine. Pajdaštvo in rast korupcije na rezervatih, kjer se je začelo igralništvo, je razblinilo sanje o ekonomski in podjetniški priložnosti. Stopnja revščine na nacionalni ravni je med leti 1999 in 2001 znašala 11.6 odstotka. Za primerjavo je stopnja revščine na indijanskih rezervatih v istem obdobju znašala 31.2 odstotka.

Indijanci, ki glasno nasprotujejo »kazino kulturi«, so utišani, mučeni, trpinčeni, nadlegovani in ogrožani. Pripadnica plemena San Carlos Apache v državi Arizona, je bila izločena iz plemenskega konzilija zaradi pričanja o korupciji v zvezi z igralništvom, ki je privedla do zaporne kazni vodje plemena. Grozili so ji celo s smrtjo. Zato veliko pripadnikov bojkotira takšne nastope.

Po poročanju revije Time magazine so leta 2002 v državi Connecticut, v kateri živi 0.1 odstotka indijanske populacije, igralnice ustvarile 15 odstotkov indijanskega igralniškega dohodka. Za orientacijo ima Oklahoma 35 odstotkov indijanske populacije, a je v letu 2002 ustvarila le 2 odstotka indijanskega igralniškega dohodka.

Z drugimi besedami je finančna dobrobit ameriških domorodcev omejena le na nekaj indijanskih prebivalcev. David Yeagley z univerze v Oklahomi, ki sam izhaja iz plemena Concoche, pravi, da je denar brez dela temeljna napaka v celotnem konceptu dobrobiti, ki jih igralniška industrija prinaša v deželo Indijancev.

Indijansko igralništvo ni primer rastoče plime, ki bi dvigovala vse ladje. Je le primer nasprotnega vodnega toka s pohlepnim sanjaštvom in upanjem na resnično darilo iz morja. V imenu poštenja in časti do Indijancev in ne-Indijancev je prišel čas, da potegnemo črto čez indijansko igralništvo. Vrhovno sodišče ZDA mora premisliti o IGRA in povrniti poštenje, zdrav duh in dostojanstvo v sistem, ki temelji na rasi pripadajočih vrednotah in ne na lažnih predpostavkah« (Bauer, 2005).

1.6 PREDSTAVITEV PODJETJA *Harrah's Entertainment, Inc.*

Harrah's Entertainment, je ena največjih igralniško zabaviščnih verig na svetu. Podjetje je bilo ustanovljeno leta 1937 v Las Vegasu. Od ustanovitve (pred 67 leti) v mestu Reno (v Nevadi), je Harrah's rasel z razvojem novih podjetij, širitvami in prevzemi. Družba igralnice upravlja in vodi preko lastnih podružnic. Harrah's Operating Company ima v lasti 28 igralnic v ZDA. Zabaviščno igralniške poslovalnice poslujejo prvovrstno pod blagovnimi znamkami Harrah's, Rio, Showboat, Horseshoe in Harveys. Vključujejo 11 kazinojev na kopnem, 11 kazinojev na rečnih ladjah ali v dokih, 4 kazinoje na indijanskih rezervatih, kombinacijo dirkališča za pse hrte s kazinojem ter kombinacijo konjskega dirkališča s kazinojem. Skupni prostori obsegajo približno 1.7 milijona kvadratnih metrov igralnih površin in 17.100 hotelskih sob. Seveda so ob igralnicah in hotelih prisotni še kongresni centri, restavracije ter različni prostori, namenjeni zabavi. Kot pionirji na področju igralništva v rečnih dokih in indijanskih rezervatih so pred 10-imi leti pokazali, da imajo razvojno naravnost in željo biti v vodstvenem položaju (Harrah's – letno poročilo, 2004).

Kot delniška družba je bilo podjetje registrirano 2. novembra 1989, pred tem datumom pa so poslovalnice obratovale kot samostojne družbe. Uprava družbe je locirana v Las Vegasu v Nevadi.

Delnice kotirajo na New Yorški borzi pod simbolom »HET«. V letnem poročilu je na dan 31. december 2004 zapisano, da je imelo to podjetje navedenega dne 8463 delničarjev. Za orientacijo pa je bila najvišja vrednost delnice v zadnjem četrtletju tega leta 67,25 dolarja. Med najvišje uvrščenimi hoteli, igralnicami in zabavišči Harrah's rangira kot (Fortune magazine, 2002):

- številka 1 v dobičku, glede na procent od prihodkov,
- številka 1 v dobičku, glede na procent sredstev,
- številka 1 v dobičku, glede na procent delniškega kapitala,
- številka 1 po letni rasti dobička na delnico (od leta 1991 do leta 2001),
- številka 1 v celotni rentabilnosti investicij v letu 2001.

Zadnji in do sedaj tudi največji prevzem je skupina Harrah's podpisala julija 2004 z igralniško-zabaviščno verigo Caesars Entertainment, Inc., ter jo dejansko izvedla 13. junija 2005. Transakcija je bila vredna kar 9.4 milijarde ameriških dolarjev. Novo konsolidirana združba ima sedaj v lasti oz. upravlja preko različnih podružnic več kot 40 kazinojev z blagovno znamko Harrah's, Caesars in Horseshoe. Poslej je portfelj Harrah's-a najbolj raznovrsten v igralniški industriji, saj se lahko pohvali s skoraj 4 milijoni kvadratnih metrov igralnic, več kot 40 000 hotelskimi sobami in skoraj 100 000 zaposlenimi. Od prevzema Caesars-a pričakujejo predvsem vodilno vlogo v igralniško zabavišni sferi, povečevanje vrednosti portfelja Caesarsa preko marketinških in tehnoloških aktivnosti Harrah's-a, pojavnost Harrah's-a v drugih državah in okoljih itd. Skupina Harrah's Entertainment je fokusirana na gradnjo lojalnosti in vrednosti za potrošnika skozi edinstveno kombinacijo najboljših postrežbe, odličnih produktov, neprekosljive distribucije, poslovne odličnosti in vodstvu na področju tehnologij (www.harrah`s.com, 2005).

»Zelo smo zadovoljni, da smo uspeli združiti dve tako uspešni družbi«, je izjavil Gary Loveman, predsednik uprave Harrah's Entertainment. »Danes se lotevamo najpomembnejše naloge v zgodovini našega podjetja, dokapitalizacije ogromnega potenciala, ki je nastal z združitvijo. Z umestitvijo naše dokazane sposobnosti in zrelosti ter z marketinško ekspertizo v edinstveni portfelj Caesars-a verjamemo, da lahko ustvarimo močan trajnostni razvoj in rast, ki bo prinašala korist lastnikom, zaposlenim, gostom in celotni skupnosti, v kateri smo prisotni. Našim gostom bomo lahko ponudili več prostora za igro, zabavo in nagrade, kot katerikoli igralniško-zabavišni operater na svetu« (www.caesars.com, 2006).

Harrah's še naprej raziskuje in nakupuje potencialne rastoče destinacije širom po svetu, ki bi omogočale nastop njihove blagovne znamke. V samo tri načrtovane projekte zunaj ZDA načrtujejo s partnerji vložiti 3 milijarde dolarjev. S tem želijo postaviti največje igralniško-zabavišne komplekse v posamezni državi (www.harrah`s.com, 2006).

Pred sedemnajstimi leti je bilo podjetje Harrah's prvo, ki je prepoznalo in se tudi resneje posvetilo problemu igralniške odvisnosti. Začeli so z obsežno kampanjo, usmerjeno na promocijo odgovornega in zavestnega igranja. Želijo si namreč, da bi vsak obiskovalec njihovih igralnic prišel tja le zaradi zabave in ničesar drugega. Prepričani so, da bi osveščanje

o zasvojenosti z igrami na srečo ter preprečevanje igranja mladoletnim, morala izvajati vsaka ustanova, ki take igre ponuja. Leta 2005 so svoja prizadevanja in zavezanost dvignili na višji nivo. Ambasadorji igralništva (posebej usposobljeni in trenirani zaposleni v Harrah`s-u) so v igralnicah na razpolago vsem tistim gostom, ki bi se radi resneje pogovorili oz. ki jih resno skrbi zasvojenost z igranjem. Prav tako so v raznih brošurah na hotelskih recepcijah in igralnih karticah na voljo telefonske številke centra za pomoč odvisnikom od iger na srečo. Moralna odgovornost do gostov ni le koncept, temveč temelj kulture podjetja (www.harrah`s.com, 2006).

Skrb za zaposlene je konkurenčna prednost podjetja. Zaposlujejo in usposablajo najboljše delavce, ne glede na raso, polt, religijo, spol, leta, seksualno usmerjenost ali kakršnokoli drugo posebnost. V podjetju imajo zelo dobro razvito mentorstvo ter financiranje izobraževanja, s čimer omogočajo vsakemu zaposlenemu izgradnjo kariere na najboljši možen način. Možnost napredovanja je seveda tudi zaradi velikosti podjetja izjemno velika. Revija »Computerworld magazine« je objavila lestvico najboljših delavcev na področju informacijske tehnologije, kjer se je Harrah`s uvrstil na 6. mesto. Ob tem je potrebno poudariti, da so edina igralniška družba na lestvici in da se skupaj s še dvema družbama že peto leto zapored uvrščajo med 10 najboljših (www.harrah`s.com, 2006).

Leta 2004 so člani posebne skupine (Laughlin team) ponovno vpeljali posebne storitve in izboljšave za goste. Vsaka od 28-ih poslovalnic se lahko pohvali z rekordom; skupaj so izplačali skoraj 20 milijonov dolarjev kot bonuse zaposlenim za posebne storitve, namenjene izboljšanju kakovosti in prijaznosti. Neprofitna organizacija za izobraževanje gostinskih delavcev (National Restaurant Association Educational Foundation) jih je uvrstila kot najboljšega delodajalca v ZDA v kategoriji »Specialty Food Service« (www.harrah`s.com, 2006).

V zaobljubi svojim zaposlenim ima podjetje navedene naslednje elemente (www.harrah`s.com, 2006):

- možnost za razvoj osebnega potenciala v dinamični klimi rasti, timskega dela in odprti komunikaciji,
- priznanje in nagrada posameznikom in timom za merljive dosežke,
- spodbujanje premišljenih, a tudi tveganih odločitev ter prilagajanja organizacije potrebam gostov in zaposlenih,
- vodstvo zna ovrednotiti nadarjene posameznike z visoko stopnjo integritete, etike, vzajemnega zaupanja ter osebnega dostojanstva.

Načelo odprte komunikacije omogoča vsakemu posamezniku, da pove kar misli. Svoje sporočilo lahko tudi v pisni obliki vloži v za to namenjen predal, izpolni posebno anketo ali pa se najavi za neposredni pogovor s predsednikom uprave.

Poleg slovesa odličnega delodajalca se podjetje Harrah`s lahko pohvali še z nagradami, prejetimi v letu 2003 (www.harrah`s.com, 2006):

- 598 nagrad revije Casino Journal z naslovom »Best of Gaming« vključujoč 299 prvih mest,
- prvo mesto za hotelirsko dejavnost igralniškega podjetja, dodeljeno od najboljšega podjetja na področju raziskovanja gostoljubnosti in zadovoljstva strank, »Market Metrix«,

- najvišje rangirano podjetje na lestvici »Baron`s 500«,
- tri leta v »Dow Jones Sustainability World Index« kot edino igralniško podjetje v ZDA

S predanostjo in spoštovanjem želijo skupnosti, v katerih delujejo, napolniti z »življenjem«. To počnejo tako z uslužnostjo in prostovoljnim delom, kot s finančno pomočjo. Zaposlene namreč spodbujajo k volonterstvu, da bi s tem naredili sebi prijaznejše okolje za življenje. Pojav Harrah`s-a v skupnosti povzroči otipljive socialne in ekonomske dosežke, kot so rast števila delovnih mest (tako posredno kot neposredno), investicije in dobre poslovne odnose s partnerji. Podjetje sodeluje s številnimi dobavitelji, ki za Harrah`s opravljajo razne storitve na profesionalnem nivoju. Ravno zato vzpostavljajo tesne partnerske odnose, ki omogočajo zdravo ekonomsko rast in razvoj za obe strani (www.harrah`s.com, 2006).

Zaposlene, ki se prostovoljno vključujejo v razne aktivnosti, so v podjetju imenovali heroji (H.E.R.Os)⁶. H.E.R.O. je podjetniška iniciativa za skupnosti, ki pomaga mnogim doseči boljše življenje. Med temi je potrebno omeniti boj proti raku na dojkah, izgradnja in ureditev parkov, pomoč dobrodelnim organizacijam itd. Njihov slogan se glasi: »Kot član družine Harrah`s boš pomagal svoji skupnosti do boljšega in kvalitetnejšega življenja, obenem bomo mi postali boljše podjetje. Tako boš postal heroj« (www.harrah`s.com, 2006).

Centri, ki delujejo pod blagovno znamko Harrah`s-a:

Arizona (Harrah's Ak-Chin - Phoenix), **California** (Harrah's Rincon - San Diego), **Illinois** (Harrah's Joliet, Harrah's Metropolis), **Indiana** (Horseshoe Hammond), **Iowa** (Harrah's Council Bluffs, Bluffs Run Casino -Council Bluffs), **Kansas** (Harrah's Prairie Band -Topeka), **Louisiana** (Horseshoe Bossier City, Harrah's Lake Charles, Harrah's Louisiana Downs - Bossier City, Harrah's New Orleans), **Mississippi** (Horseshoe Tunica), **Missouri** (Harrah's North Kansas City, Harrah's St. Louis), **Nevada** (Bill's Casino - Lake Tahoe, Harrah's Lake Tahoe, Harveys Lake Tahoe, Harrah's Las Vegas, Harrah's Laughlin, Harrah's Reno, Rio All-Suites - Las Vegas), **New Jersey** (Harrah's Atlantic City, Showboat Atlantic City), **North Carolina** (Harrah's Cherokee), **Pennsylvania** (Harrah's Chester).

Centri, ki delujejo pod blagovno znamko Ceasars-a:

Indiana (Caesars Indiana), **Mississippi** (Grand Casino Biloxi, Grand Casino Gulfport, Grand Casino Tunica, Sheraton Casino & Hotel -Tunica), **Nevada** (Bally's Las Vegas, Caesars Palace - Las Vegas, Flamingo Las Vegas, Flamingo Laughlin, Paris Las Vegas, Reno Hilton), **New Jersey** (Bally's Atlantic City, Caesars Atlantic City), **Canada** (Casino Windsor), **Uruguay** (Conrad Punta del Este), **Caesars at Sea** (Crystal Harmony, Crystal Serenity, Crystal Symphony).

Igralniška industrija je regulirana s strani vlade, ki nalaga tako pridobitev in obnovo licenc, kot plačilo davkov. Vsaka izmed poslovalnic je zaradi lociranosti predmet obravnave pod različnimi zakoni in regulativami. To pomeni širšo odgovornost, finančno stabilnost in interese lokalne skupnosti. Kršitev zakonov pod eno jurisdikcijo lahko rezultira v disciplinskih ukrepih pod drugo.

---

⁶ Harrah's Entertainment Reaching Out

Podjetje se sooča s številnimi konkurenčnimi igralnicami, hoteli, zabavišči različne kakovostne ravni, skratka povsod, kjer imajo locirane svoje poslovalnice. Igralniško zabaviščna dejavnost je tako zaznamovana s širino, kakovostjo, zaposlenimi, blagovnimi znamkami, strategijami rasti, finančno močjo, udobjem, vodstvom ter geografsko razpršenostjo.

Tabela 3: Največji kazino operaterji v ZDA

Družba	Prihodki v letu 2001 (milijarde \$)	Število poslovalnic
Park Place	4.6	17
MGM Mirage	4	15
Harrah`s	3.7	21
Mandalay	2.4	12
Trump Hotels	1.2	5

Vir: *Research bulletin*, 2003.

2. IGRALNIŠTVO V DRŽAVAH EU

Medtem ko ameriški koncept igralništva temelji na konceptu zabave, namenjene širšemu segmentu prebivalstva, pa evropsko igralništvo lahko definiramo kot bolj »konzervativno«. Skozi zgodovino se je razvijalo v smeri elitnih igralnic, namenjenih ozkemu krogu elitnih skupin in premožnejšim turistom. V ponudbi iger je prevladovala igralniška »klasika«, namenjena »veščim« gostom. Po letu 1990 pa evropska igralniška ponudba postaja vse bolj podobna ameriški. Sledi trendu oblikovanja ponudbe, ki bi jo lahko označili kot koncentracijo doživetij na enoto časa, prostora in denarja (Luin, 2000).

Tradicionalne igre na srečo niso več tako zanimive. Sicer pa mora sodoben igralniški produkt zadostiti vsem štirim osnovnim elementom igre, kar pomeni ponujati igralcem tekmovalnost, naključje, show in adrenalin (Luin, 2000).

Glede na tradicijo in kulturo okolja vodijo evropske države različno kazinojsko politiko. Tako kot povsod po svetu spada pravica prirejanja iger na srečo pod državni monopol. Ponekod so kazinoji v funkciji fiskalne in denarne politike, v večini držav pa v funkciji turistične razvojne politike. Na tem področju ni enovitega pristopa. Celó v isti državi imajo posamezne dežele avtonomno pravico do urejanja te problematike, kot na primer v Nemčiji. Zaradi različnih izhodišč in ciljev spadajo kazinojske igre kot dejavnost pod okrilje različnih ministrstev, od notranjega in turističnega do kulturnega. Tudi lastniška struktura kapitala je zelo različna. V Italiji poznamo samo občinske kazinoje, v Franciji so igralnice pretežno last družb, ki se ukvarjajo s hotelirstvom, medtem ko v Avstriji pripada pretežni lastniški delež bančništvu. Obseg ponudbe in število lokacij ureja koncesijska politika. Glede na različne cilje se monopol in dobiček usmerjata na različna področja. Največkrat so dajatve namenjene pospeševanju razvoja turizma in tudi vzdrževanju kulturne dediščine. Glede na poslanstvo, ki ga imajo kazinoji v posameznih družbenih okoljih, so tudi davčne obremenitve zelo različne (Luin, 2000).

William Eadington, z inštituta za preučevanje igralnštva v Nevadi, o evropskem igralništvu pravi: »Kljub temu, da kazino industrija doživlja razcvet širom po svetu, ostaja Evropa opazna izjema. V večini evropskih dežel igralniška industrija ni drugačna kot je bila še pred 25-imi leti. Evropska kazino zakonodaja se razteza od državnih monopolov na Švedskem, Finskem, v Avstriji in na Nizozemskem, do »nevidnih« klubov v Angliji in visoko obdavčenega privatnega sektorja ali javno-privatnega sektorja v večini ostalih držav EU. Investicije so omejene in razen igralnic z igralnimi mizami in avtomati, bari in restavracijami, ni moč najti destinacije, ki bi ji lahko imenovali *resort casinos*. Veliko kazinojev bi lahko postalo muzeji, a kaj, ko ne bi bili tako atraktivni kot so kazinoji« (Eadington, 2005).

Biščak v svojem članku navaja še izjavo Eadingtona: »Podjetja, ki se ukvarjajo z zabavišnim turizmom in ponujajo tudi igralništvo, bi morala biti velika. Dobički bodo večji, država pa bo lažje nadzirala igralniško dejavnost. Poleg tega bi morali biti takšni centri ob meji s sosednjimi državami ali pa v turističnih krajih. Male igralnice nekako ne sodijo v ta koncept, saj gostom ponujajo izključno igre na srečo. Zadeva je namreč taka in tako kažejo izkušnje - male igralnice ustvarijo pet odstotkov vsega prometa in 95 odstotkov problemov, predvsem socialnih« (Biščak, 2004).

Igralništvo je prisotno v 22-ih evropskih državah, v katerih posluje približno 730 igralnic. Največ igralnic ima Francija, kjer je v preteklosti prevladoval evropski koncept igralništva, v letu 1999 pa so kar 88 odstotkov vseh igralniških prihodkov ustvarili na igralnih avtomatih (Deželak, 2002, str. 5).

Prihodkih evropskih igralnic so v primerjavi z ameriškimi manjši, tako v povprečju, kot tudi skupaj. Uradni podatki o skupnem prihodku vseh evropskih igralnic žal niso na voljo, ocene pa kažejo, da prihodek vseh evropskih igralnic znaša približno pet milijard dolarjev. Letni prihodki vseh evropskih igralnic torej znašajo le dobro petino letnega prihodka, ki ga ustvarijo ameriške igralnice. Pri tem pa je v Evropi kar za 60 odstotkov več igralnic kot v ZDA. Razlago lahko iščemo v velikosti evropskih igralnic, ki so manjše in jih na letni ravno obišče manjše število obiskovalcev, ki ustvarijo bistveno manj prometa kot igralci v Ameriki (Prašnikar, Pahor, Knežević, 2005, str.5).

2.1 PRIHODNOST EVROPSKEGA IGRALNIŠTVA

Velika konkurenca kazinojskemu igralništvu so nove loterijske igre. S svojim sistemom loterijskih terminalov, hitrimi srečkami in prireditvami »bingo« čedalje bolj vstopajo na področje kazinojskih prirediteljev. Svoje področje predstavljajo mega loterije z mega dobitki. Ideja o organizaciji vseevropske loterije povzroča strah v nacionalnih loterijah, saj bi te v trenutku postale nepriljavne. Tudi izjemen in nenadzorovan razvoj elektronskega igralništva, ki omogoča dostop do iger na srečo prek domačega računalnika, bo nedvomno odločilno vplival na obisk kazinojev. Čeprav veliko načrtovalcev verjame, da evforičnega ozračja v igralnicah tudi najsodobnejši računalniški medij ne more zamenjati, nihče ne zmora predvideti, kako se bo na to ponudbo odzvala sodobna računalniška generacija, ki ji je internetna komunikacija blizu ne samo v sistemskem, temveč tudi v čustvenem pogledu (Luin, 2000).

Kot kaže, se bo skupna politika o igrah na srečo v EU usmerjala v:

- nadzor denarja, prometa in preprečevanje kriminala,
- zaščito igralcev,
- omejevanje obsega usmerjenosti ponudbe in določanja lokacij,
- preprečevanje zasvojenosti,
- izmenjavo informacij in kooperacijo.

Države pa bodo najbrž samostojno urejale naslednja področja:

- obseg igralniške ponudbe,
- vlogo promocije,
- koncesijsko politiko,
- določanje višine vložkov in dobitkov,
- višino davčnih obremenitev.

Po mnenju Williama Eadingtona kaže pri razvoju igralniške industrije omeniti vzhodne države oz. nove evropske članice. »Če je kaj običajnih ekonomskih karakteristik v prvotno socialističnih deželah, bodo te najbrž raje posnemale Ameriko, kot pa relativno stagnirajoče ekonomske okoliščine zahodne Evrope. V kazino industriji, ki se razvija v državah, kot so Estonija, Latvija, Litva, Češka, Ukrajina in Rusija, je moč opaziti elemente konkurence in zakonodaje, ki je bolj primerljiva z Nevado, Missisippijem ali New Jerseyem, kot pa s Španijo, Francijo, Italijo, Švico ali Nemčijo« (Eadington, 2005).

»Obstaja možnost, da bodo vzhodne in srednje evropske države uredile zakonodajo, ki bo omogočila transparentno poslovanje kazinojev in s tem povzročile trajnostni razvoj na področju legitimnosti in integritete v spoštovanja vredni igralniški industriji. Vsekakor pa morajo kazinoje izkoriščati za ekonomsko rast in razvoj, ne pa ga smatrati le kot generator davčnih prihodkov. Takšna zakonodaja lahko zagotovi, da v igralništvu ni kriminala, pranja denarja ali davčnih utaj. Igralniška zakonodaja se mora prilagoditi tako, da bodo davčne stopnje dovolj nizke in s tem privlačne za privatne investitorje, ki bi si lahko obetali sorazmerno rentabilnost investiranega kapitala. Zakonodajni organi morajo zagotoviti ustrezno konkurenčno okolje, upoštevajoč zaupanje in razumevanje. Ko bodo ti pogoji zagotovljeni, je moč pričakovati, da bo igralniška industrija EU šla v smer, ki je jasna drugod po svetu. Tako kot so kazinoji doživeli bujno rast v številnih državah ZDA in Avstraliji, zdaj pa ubirajo pot skozi Azijo, lahko *domino efekt* doseže tudi Evropo. Takšen efekt ima lahko za posledico atraktivne igralniške komplekse tako za goste, kot za investitorje. Čas bo pokazal ali so te hipoteze na mestu« (Eadington, 2005).

2.2 IGRALNIŠKI KOMPLEKS V ŠPANJI

Družba Harrah`s Entertainment namerava zgraditi igralniško-zabavišni kompleks tudi v Španiji. Ta bo na las podoben kompleksu, ki ga namerava sofinancirati v Sloveniji. Špansko mega zabavišče se bo nahajalo v provinci Ciudad Real, v skupnosti El Reino, sto kilometrov južno od Madrida. Sporazum o gradnji *Caesars casino resort*-a je bil podpisan 30. novembra 2005. Naložbo, vredno 670 milijonov dolarjev, bo izvedel skupaj s špansko družbo El Reino de Don Quijote de la Mancha. Caesars bo tako prvi španski obsežni casino resort, ki ga bodo dopolnjevale ostale atrakcije El Reina in ki bo vključeval hotele, golf igrišča, zdravilišča in

zabavo, trgovine in še kaj. V skupni družbi pa bo imel večinski delež Harrah`s. Kompleks bodo odprli leta 2008 (News Release, 2005).

Gary Loveman, direktor Harrah`s-a, je v pogovoru za Bloomberg dejal, da je pri prodoru v Evropo nujno sklepanje partnerstev z lokalnimi družbami in da ne želijo v Evropo prenašati ameriških ikon, ampak najvišjo raven igralniške, zabaviščne, hotelske, nakupovalne in restavracijske ponudbe, kar znajo ceniti povsod po svetu (News Release, 2005).

»Dolgo časa so Evropejci potovali tisoče kilometrov daleč, da so lahko obiskali Caesarsove zabaviščne centre. To je sedaj za nas velika čast in izziv, da lahko mi pripeljemo Caesars k njim«, pravi Loveman. »Veselimo se trenutka, ko bomo lahko s skupnimi močmi, z El Reinom, zgradili kompleks, ki bo znamenitost in ki bo omogočila nadaljni razvoj te krasne pokrajine«, je še dodal Loveman (News Release, 2005).

Pričakovati je, da bo Caesarsov kompleks v Španiji vključeval vse pomembne elemente, ki so Caesars Palace v Las Vegasu popeljali med visoko cenjene znamke igralništva in zabave. Načrt projekta vključuje luksuzni hotel z 850-imi sobami, igralnico na površini 4645 kvadratnih metrov, teater s 3000 sedeži, kongresni center, zdravilišče na površini 2800 kvadratnih metrov, raznovrstne restavracije, salone in bare. Kompleks se bo razprostiral na 118 tisoč kvadratnih metrih površine (News Release, 2005).

S sporazumom, ki sta ga v Ciudad Realu v Španiji podpisala Gary Loveman in Aurelio Alvarez, predsednik El Reina de Don Quijote de La Mancha, ustanavljajo skupno družbo (joint venture), v kateri bo imel Harrah`s 60-odstotni delež in 40 odstotkov El Reino. Po ureditvi vse potrebne dokumentacije je začetek gradnje napovedan ob koncu leta 2006 (News Release, 2005).

Gradnja mega zabavišča je del prve faze razvoja El Reina. Nekatere infrastrukturne izboljšave so bile že narejene: posodobitev cest, vodovod, kanalizacija in eno od treh planiranih golf igrišč. Glavni plan razvoja El Reina vključuje še zdraviliščni hotel, druge nastanitvene kapacitete, športne objekte, nakupovalne in zabaviščne atrakcije, primerne za razvoj destinacije (News Release, 2005).

El Reino je lociran blizu mesta Ciudad Real, glavnega mesta province Ciudad Real v pokrajini Castilla-La Mancha v osrednji Španiji. To je področje s številnimi transportnimi povezavami. Omeniti je potrebno predvsem hitri vlak (AVE) na relaciji Madrid – Sevilija. Območje, ki vključuje Madrid in Toledo, ima več kot 9 milijonov odraslih prebivalcev. Pričakujejo, da bo Caesars casino resort privabljal obiskovalce iz cele Evrope.

2.3 SPLOŠNO O ŠPANJI

Španija je ustavna monarhija in parlamentarna demokracija. Državni poglavar je kralj (Juan Carlos I.), njegove funkcije pa so protokolarne obveznosti in predstavljanje države. Država je razdeljena na sedemnajst avtonomnih pokrajin z visoko stopnjo neodvisnosti, obenem pa še na 50 provinc. Vsaka pokrajina ima svoj parlament in izvršilno oblast. Vlada ima sedež v Madridu, ki je tudi glavno mesto kraljevine.

Španija je osmo največje gospodarstvo na svetu in peto v EU. V zadnjem obdobju je bila gospodarska rast Španije ena najvišjih v Uniji. Modernizacija gospodarstva v osemdesetih in visoke tuje naložbe so omogočile, da se je gospodarstvo odzvalo na povečano izvozno in domače povpraševanje. Izredno pozitivno je na gospodarsko rast vplivala tudi ekonomska politika vlade, podvržena ukrepom za članstvo v Ekonomski monetarni uniji, kar je pospešilo tudi privatizacijo in liberalizacijo gospodarstva. Kot v večini evropskih držav se je tudi v Španiji od druge svetovne vojne dalje hitro povečeval delež storitvenega sektorja, ki je leta 2004 predstavljal 68 odstotkov bruto domačega proizvoda (BDP). Med storitvami so najpomembnejše trgovina, turizem, bančništvo in telekomunikacije, pri čemer je za Španijo posebnega pomena turistični sektor, ki letno ustvari preko 30 milijard dolarjev (okoli 4 odstotke BDP) deviznih prihodkov (Izvozno okno, 2006).

Splošno prevladuje v Španiji skrb glede modela ekonomskega razvoja (temelječega na masovnem turizmu, gradbeni industriji in proizvodnih sektorjih), saj naj bi bil ta negotov in utegne biti dolgoročno nevzdržen. Prvo poročilo Observatorija za trajnostni razvoj (Observatorio de Sostenibilidad), objavljenega leta 2005 in financiranega s strani Ministrstva za okolje in univerze Alcalá, kaže, da je BDP na prebivalca porasel za 25 odstotkov v zadnjih desetih letih, medtem ko je emisija plinov od leta 1990 porasla za 45 odstotkov. Čeprav je število prebivalcev med leti 1990 in 2000 poraslo za manj kot 5 odstotkov, so se urbana področja v tem času razširila za 25 procentov. Poraba energije se je v 20-ih letih podvojila in trenutno raste za 6 odstotkov letno. To je precej zaskrbljujoče za državo, katere odvisnost od uvoza goriva (približno 80 procentov španskih potreb po energiji) je ena največjih v EU. »Nerajnostni razvoj« je jasno viden vzdolž španske, mediteranske obale, ki jo polnijo turistični kompleksi in zgradbe, ki močno obremenjujejo tla in vodne resurse (Izvozno okno, 2006).

Španija je za Francijo najbolj obiskana destinacija na svetu. Po podatkih svetovne turistične organizacije gostijo kar 52 milijonov turistov letno.

Španija ima nekaj manj kot 40 milijonov prebivalcev. Procesi industrializacije in urbanizacije so pripeljali do tega, da se je zmanjševalo število prebivalcev v notranjosti države. V prvem četrtletju 2005 je število zaposlenih znašalo rekordnih 18.5 milijona ljudi, zaposlenost se je povečala za 4.3 odstotka, stopnja brezposelnosti pa je znašala 10.2 odstotka. Kljub hitri rasti zaposlenosti je brezposelnost visoka predvsem zaradi hitrega dotoka nove delovne sile. Rast plač se je že v letu 2004 močno upočasnila, v letu 2005 pa bo po ocenah še nižja (največ 2-odstotna).

Po priključitvi EU so se močno povečale neposredne tuje naložbe v Španijo, ki jih s številnimi davčnimi in finančnimi vzpodbudami privabljajo predvsem pokrajinske vlade. V letu 2000 so znašale rekordnih 40.7 milijarde evrov, po tem letu pa se hitro zmanjšujejo zaradi gospodarskega zastoja v EU. V prvi polovici leta 2004 so znašale vsega 3.3 milijarde evrov, kar je za 76 odstotkov manj kot v enakem obdobju leta 2003. Od sredine devetdesetih let je Španija zaradi visokih vlaganj v latinsko Ameriko, kjer je na prvem mestu med tujimi vlagatelji in je prehitela tudi ZDA, neto izvoznica kapitala (Izvozno okno, 2006).

2.3.1 Kastilija-La Mancha in provinca Ciudad Real

Kastilija-La Mancha (Castilla-La Mancha) je avtonomna pokrajina Španije od leta 1982. Ima 1.695.744 prebivalcev. Glavno mesto je Toledo. Podnebje je kontinentalno z velikimi nihaji. Poljane La Manche namakata reki Tagus in Guadiana. Prevladuje agrikultura dejavnost s suhim poljedelstvom in živinorejo. Med poljedelskimi proizvodi prevladujejo pšenica, grozdje, sončnice, žafran in bombaž. Izven province Ciudad Real, kjer stoji naftna rafinerija, je industrija slabo razvita. Pokrajini kljub nuklearni elektrarni primanjkuje ustreznih količin energijskih virov. Migracija v Madrid prevladuje med mladimi moškimi, ki iščejo zaposlitev.

V La Manchi je nastala znamenita Cervantesova novela Don Kihot iz Manče. Čeprav je La Mancha vetrovno področje in pusta planota⁷, ostaja simbol španske kulture z vinom, mlini na veter, sirom Manchego in seveda Don Kihotom. Simbol kulture je tudi muzej abstraktne umetnosti iz leta 1966.

La Mancha ima za seboj burno zgodovino, posebej za časa vladavine muslimanov na iberškem polotoku, ko je bila prav La Mancha središče bitk med kristjani in muslimani. Tudi v 14. in 15. stoletju je na tem območju potekalo nekaj bojev z združevanjem Castile in Aragona pod vladavino kraljice Isabel in kralja Ferdinanda.

Ciudad Real je provinca centralne Španije na jugozahodni strani avtonomne pokrajine Castilla-La Mancha. Meji s provincami Cuenca, Albacete, Jaén, Córdoba, Bajadoz, in Toledo. Glavno mesto je Ciudad Real. Po podatkih iz leta 2002 ima provinca 484.338 prebivalcev, od katerih samo osmina biva v glavnem mestu. Provinca je znana tudi po krasnih nacionalnih parkih.

Revija Hostalmarket je leta 2003 objavila začetek velikih investicij v turistično infrastrukturo La Manche. Takrat je podjetje GEDECO v Ciudad Realu začelo graditi makro projekt pod imenom »Kraljevina Don Kihota iz La Manche«, ki bo imel vsaj 5 hotelov. GEDECO-va podružnica VALCANSADO je ocenila vrednost naložbe v urbanistično ureditev za prihodnje desetletje na 901 milijon evrov. Projekt je na začetku predvideval igralniški hotel, hotel-golf, zdraviliški hotel in hotel posvečen literarnemu junaku s tematskim parkom. Spremljajoči objekti pa so še kompleks bungalovov, dva tematska parka, vodni park, tri golf igrišča, 5300 stanovanj in ostali manjši spremljajoči objekti (Hostalmarket, 2003).

Tabela 6: Predvideni hoteli v »Kraljevini Don Kihota iz La Manche«

	Kategorija(*)	Št. sob
Hotel Casino	5	500-1000
Venta de Don Quijote	3	200
Villas del Golf	4	60
Hotel Balneario	4	80-100
Cortijo de Calatrava	-	52

Vir: *Valcansado, 2003.*

⁷ «manxa» v arabščini pomeni izsušena zemlja, mancha – španski izraz za madež

Celoten projekt se razprostira na 1250 hektarjih površine ob glavni cesti, med mestoma Ciudad Real in Carrion de Calatrava. Predvidena je tudi izgradnja železniške postaje, ki bo povezala park in postajo AVE, ki je oddaljena 3.5 kilometra ter letališče Ciudad Real, ki je oddaljeno 16 kilometrov. Tematski del parka bo razdeljen v tri glavne dele: čisto tematski, komercialni in zabavišni. Gradnja se je že začela in v desetih letih bodo postopoma odprli vse objekte. V prvem delu leta 2006 je bilo predvideno odprtje akademije za golf »La Mancha Country club«. V letu 2005 so odprli tematski park »Don Kihotove Sanje«. Po naključju je bila to ravno štiristota obletnica prve izdaje Cervantesovega dela. Park ima šest sklopov, v katerih je mogoče podoživeti arhitekturo in način življenja Mančegov⁸ iz 16. in 17. stoletja. V letu 2006 bodo odprli tudi igralniški hotel »Lucien Barriere« (Hostalmarket, 2003).

V drugem delu, po letu 2006, bo zgrajen hotel »Venta de Don Quijote«, namenjen družinam, ki bodo obiskovale tematski park. Lahko se tudi spremeni v dodatni igralniški hotel. Odprli bodo tudi pokriti vodni park z zdraviliškim delom. Oddajali bodo nova stanovanja in odprli drugo golf igrišče, naravni park »La Atalaya«, posvečen opazovanju narave z zabavnimi aktivnostmi za otroke in odrasle. Tu bo tudi »El cortijo de Calatrava« z 52 bungalovi za družine in šole (Hostalmarket, 2003).

V tretji in hkrati zadnji fazi bodo dodali še eno golf igrišče, golf hotel s štirimi zvezdicami in šestdesetimi sobami, oddali zadnjo skupino stanovanj in razširili vodni park v termalno zdravilišče s štirimi zvezdicami in 80-100 sobami (Hostalmarket, 2003).

Tabeli 7 in 8: Kraljevina Don Kihota iz La Manche v številkah:

hoteli	5
sobe	900-1400
golf igrišča	3
tematski parki	2
vodni park	1
stanovanja	5300
površina	1250 ha
čas do zaključka investicije	10 let
predvideno število zaposlenih	2000

Vir: *Valcansado, 2003.*

DELI PROJEKTA	Milijoni €
igralniški hotel	216
tematska cona	72
La Mancha Country Club	18
Stanovanja (2000)	360
Skupaj prvi del	666
Skupaj celoten projekt	901

Vir: *Valcansado, 2003.*

2.4 IGRALNIŠTVO V ŠPANIJU

Igralništvo v Španiji je razdeljeno na privatni in javni sektor. Nacionalna komisija za igralništvo vsako leto objavi poročilo o igralništvu in igrah na srečo v Španiji. V njem so zbrani (Memoria, 2004):

⁸ stari prebivalci Kastilije La Manche

a) podatki o igrah z zasebnim upravljanjem (zasebno upravljanih igrah):

1. Sveti za igre v avtonomnih pokrajinah, ki so na osnovi Kraljevih odlokov o prenosu pristojnosti olajšali pridobivanje zahtevanih (želenih) podatkov,
2. Služba za nadzor nad igrami na srečo v okviru Generalne Direkcije Policije,
3. Nacionalno Združenje Igralnic,
4. Igralnice, ki dajejo na voljo svoje mesečne rezultate;

b) podatki o igrah z javnim upravljanjem (javno upravljanih igrah) in Nacionalne Organizacije Slepih

1. Javno podjetje »Državne Loterije in Stave« (L.A.E.)
2. Nacionalna Organizacija Slepih Španije (O.N.C.E.)

V privatni sektor spadajo:

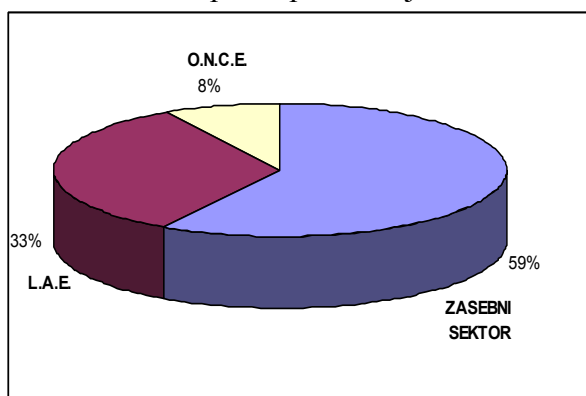
1. Kazinoji
2. Bingo igre
3. Igralni avtomati

Med igre, ki jih upravlja javni sektor preko L.A.E., se uvrščajo:

1. Nacionalna Loterija (ob četrtek in sobotah)
2. Primitiva (četrtek, sobota)
3. Bono – Loto
4. Nogometne stave Quiniela de fútbol
5. Euromillones

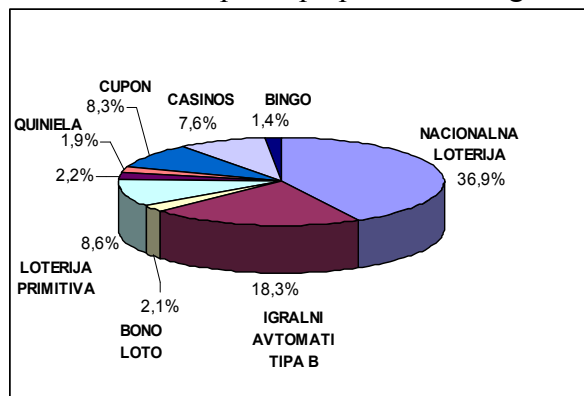
O.N.C.E. upravlja le igro Cupón Pro-Ciegos.

Slika 3: Delež vplačil po sektorju

Vir: Memoria, 2004, str. 6

Slika 4: Delež vplačil po posameznih igrah

Vir: Memoria, 2004, str. 7

Skupni znesek vplačil vseh iger se je leta 2004 povzpел na 27.286,83 milijonov evrov (glej tabelo št. 11, v prilogi). Velikost le-te kaže na sociološki kazalec igralništva oz. na zasvojenost z igrami na srečo španskega prebivalstva. Dejanska potrošnja igralcev znaša 8.835,97 milijonov evrov, kar glede na njen neposredni odnos s prejšnjim (s skupnim zneskom) kaže,

da je realiziran ekonomski izdatek igralcev enak bruto dohodkom družb, ki upravljajo z igrami in ki pomenijo približno 32.39 odstotkov vseh vplačil (Memoria, 2004, str. 4).

Leta 1992 je časopis *British journal* objavil članek z naslovom »Patološko igranje postaja vedno bolj zaskrbljujoče za špansko populacijo«. Temeljlil je na podatkih centra za psihološke raziskave in zdravljenje v Seviliji, v Španiji. Vladna statistika iz leta 1988 kaže, da je bilo v avtonomni pokrajini Andaluciji, ki ima 7 milijonov prebivalcev, v kazinojih potrošenih več kot 300 milijard pezeta⁹ (1.8 milijarde evrov). Te številke predstavljajo 15% porast v primerjavi s predhodnim letom. To je bila prva študija, opravljena v Španiji (za pokrajino Andalucijo), na področju patološkega igranja. Menili so, da je bilo potrebno takojšnje ukrepanje v smeri preventive in zdravljenja (Legarda, Babio, Abreu, 1992).

Kazino industrija je še vedno v povojih, ko gre za vpeljavo programov odgovornega igranja in samoobvladovanja pri tem. Težava v Španiji je, da je večina regulativ s področja igralništva v rokah posameznih provinc in niso koordinirane na nacionalnem nivoju (Paryski, 2001).

Tabela 9: Analiza dejanske potrošnje

IGRE	% VPLAČIL	PONDER(-IRANJE) POSAMEZNE IGRE GLEDE NA CELOTNO DEJANSKO PORABO (%)
KAZINOJI	22,82	5,35
BINGO	34,81	15,18
IGR. AVTOMATI TIPA "B"	25,00	28,51
SKUPAJ ZASEBNI SEKTOR	27,09	49,04
NACIONALNE LOTERIJE	30	16,94
PRIMITIVA	45	12,01
BONO-LOTO	45	3,02
NOGOMETNE STAVE (QUINIELA)	45	2,71
EUROMILLONES	47,55	2,96
SKUPAJ L.A.E.	36,87	37,64
SKUPAJ O.N.C.E.	52	13,32
SKUPAJ IGRE	32,39	100

Vir: *Comisión Nacional del Juego – Memoria, 2004, str. 28*

Kraljevski dekret je objavil zakon za področje iger na srečo (javnih in zasebnih). Državna vlada je postopoma prenesla pristojnosti na različne avtonomne pokrajine. Danes imajo vse avtonomne pokrajine izključne pristojnosti na področju iger na srečo, ki si jih predpisujejo za svoja teritorialna področja. V pristojnosti države ostajajo le igre na srečo nacionalne razsežnosti, kar pomeni vse tiste igre na srečo, ki se izvajajo za celo državo in kakršnekoli igre na srečo v Ceuti in Melilji (slednji dve še nimata pristojnosti).

⁹ 1 evro = 166,386 pezeta (ob uvedbi evra 2002)

Tabela 10: Davčna odmera za igre v igralnicah

Davčna osnova (€)	davčna stopnja (%)
0 - 1.400.000	20
1.400.001 - 2.300.000	35
2.300.001 - 4.500.000	45
nad 4.500.000	55

Vir: *Kraljevski dekret-zakon, 1977.*

2.4.1 »On – line« igralništvo v Španiji

Po poročanju yogoneta je internetni igralniški sektor v Španiji v letu 2005 ustvaril 743 milijonov dolarjev prihodkov, kar je 120 milijonov dolarjev več kot leta 2004. Strokovnjaki napovedujejo, da bo v prihodnjih letih sledila še večja rast in da bo te vrste igralništvo nujno potrebno urediti z zakonom. Število igralcev je od septembra 2004 do septembra 2005 poraslo kar za 154 odstotkov (Nielsen Netratings, 2005).

»Španci so začeli obiskovati spletne igralnice, a še vedno ni množičnega zanimanja za to vrsto igralnic. Pravi »boom« lahko pričakujemo v bližnji prihodnosti«, je prepričan Jordi Muro, direktor spletnih igralnic Miapuesta.com (www.miapuesta.com, 2005).

Španske internetne stavnice, športne stavnice, igre s kartami in druge lansirajo agresivne promocije z namenom pritegniti čim večje število obiskovalcev. »Strah pred spletnimi igralnicami je izginil. Če je kdo, ki ga je strah, je to zaradi (ne)varnosti igranja na internetu nasploh in ne zaradi katerekoli igre«, je komentirala Sacha Michaud, direktorica Betfair-a v Španiji. Njene spletne igralnice registrirajo 15 krat več transakcij kot londonska borza (Yogonet, 2005).

Percepcija igralcev se je spremenila, a zakon ostaja še vedno isti. Še vedno velja, da je igralništvo prepuščeno posameznim avtonomnim pokrajinam, razen nacionalnih loterij in stavnice, ki so pod nacionalno jurisdikcijo. Nacionalne stave (La Quiniela, Primitiva, Bonoloto, Gordo de la Primitiva, Quinigol) so od leta 2004 tudi na spletnih straneh (Yogonet, 2005).

3. IGRALNIŠTVO V SLOVENIJI

V Sloveniji deluje pet igralniških družb s koncesijo za kazinoje: Hit Nova Gorica, Casino Portorož, Casino Ljubljana, Casino Bled in Casino Maribor. Te upravljajo 14 kazinojev in 7 igralnih salonov. Po podatkih UNPIS (Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo) od 40 igralnih salonov, ki so dobili koncesijo, deluje 27 salonov. Poleg tega je po raznih gostinskih lokalih večje število igralnih avtomatov in elektronskih rulet, ki ponekod še vedno niso prenehali s poslovanjem. Na razpolago je še ena koncesija za kazino in pet koncesij za igralne salone (Luin, 2005).

Vlada RS je leta 1997 sprejela strategijo razvoja turizma v Sloveniji. V njej je opredeljeno, da Slovenija zaradi pozitivnih ekonomskih učinkov spodbuja razvoj izvozno usmerjene igralniške ponudbe in je zadržana do igralništva za domači trg, saj ta ponudba v domačem okolju povzroča značilne socialne in tudi ekonomske eksternalije. Izvozno turistično igralništvo naj bi spodbujali tudi s pomočjo razvojno usmerjene fiskalne in koncesijske politike.

V igralnicah in igralnih salonih s koncesijo je redno zaposlenih 2500 ljudi. Če k temu prištejemo še tiste, ki delajo preko študentskega servisa in pogodbeno, lahko rečemo, da je v igralništvu zaposlenih nad 3000 ljudi. Slovenske kazinoje je v letu 2004 obiskalo 2.200.000 gostov, igralne salone pa milijon dvesto tisoč gostov. Skupaj torej slovenska igralniška ponudba realizira približno 3.5 milijona obiskov. Skupni prihodek vseh ponudnikov je približno 70 milijard tolarjev, od tega kazinoji ustvarijo 55 milijard tolarjev prometa. V kazinojih prispevajo gostje iz tujine približno 90 odstotkov igralniškega prometa, medtem ko je odstotek v igralnih salonih, razen tistih, ki so locirani neposredno ob meji, bolj v korist domačih gostov. Povprečni gost potroši v igralnici na obisk nad 100 evrov. K tej neposredni potrošnji igralniških gostov lahko prištejemo še potrošnjo za različne turistične storitve v povprečni višini 30 evrov na obisk. V globalu ustvarijo igralniški gostje v Sloveniji blizu 90 milijard tolarjev turističnega prometa. Slovenski igralniški gost je pretežno enodnevni obiskovalec. Velik del tega prometa predstavlja priliv akumulacije iz sosednjih ekonomij. Skoraj 90 odstotkov vsega slovenskega igralniškega prometa, ki ga realizirajo kazinoji, je ustvarjenega v zahodnem delu Slovenije, od tega blizu 70 odstotkov v Novi Gorici (Luin, 2005).

Igralniška dejavnost veliko prispeva v državni proračun, kot tudi v lokalne proračune. V letu 2004 so samo neposredni davki od iger na srečo skupaj s koncesijsko dajatvijo preseglji 20 milijard tolarjev. Lokalne skupnosti na zaokroženih turističnih območjih, kjer poslujejo igralnice, so v preteklem letu iz naslova koncesijske dajatve prejele 4.5 milijarde tolarjev namenskih sredstev. Ta sredstva naj bi bila v pretežni meri namenjena spodbujanju turističnega razvoja okolij. Del sredstev iz koncesijske dajatve je namenjen tudi invalidskim in športnim organizacijam (Luin, 2005).

Če k neposrednim igralniškim davkom prištejemo še neodbitni DDV ter druge davke in dajatve zaposlenih, potem lahko zaključimo, da 2500 zaposlenih v tej dejavnosti, kar predstavlja približno 0.5 odstotka slovenske delovne populacije, prispeva v državni proračun približno 2 procenta sredstev (Luin, 2005).

S satelitskimi¹⁰ računi za turizem, ki so jih v Sloveniji prvič uporabili pred dvema letoma, je Mednarodni inštitut za turizem po naročilu ministrstva za gospodarstvo tokrat izračunal ekonomski obseg igralništva v okviru turizma in slovenskega gospodarstva. Upoštevali so vso igralniško turistično potrošnjo in všteli vse, kar turist porabi ob obisku igralnice.

---

¹⁰ TSA so se razvili kot integralna orodja in sistematična metodologija spremljanja turističnih tokov, njihovega gospodarskega obsega in njihovih učinkov na narodno gospodarstvo in temeljijo na osnovnem odnosu, ki ga v okviru narodnega gospodarstva odražata povpraševanje po izdelkih in storitvah ter ponudba-proizvodnja izdelkov in storitev, ki sta v določenem časovnem obdobju uravnotežena. TSA naj bi torej spremljali proizvodnjo izdelkov in storitev, po katerih povprašujejo turisti skozi vse faze in v vseh sektorjih nacionalnega gospodarstva (Sirše et al., 2004, str.23).

Podatke, ki se nanašajo na leti 2000 in 2003, je 23. marca 2006 na Gospodarski zbornici Slovenije predstavil predsednik Nacionalnega turističnega združenja ter direktor Mednarodnega inštituta za turizem, Janez Sirše.

Igralništvo tudi po produktivnosti na zaposlenega dosega visoke vrednosti. Ob slovenskem povprečju, ki dosega 6.5 milijona tolarjev dodane vrednosti na zaposlenega, dosegajo v igralništvu 21.9 milijona tolarjev, v farmaciji pa (za primerjavo) 29.1 milijona tolarjev. Po dodani vrednosti, glede na obseg proizvodnje, igralništvo s 75-imi odstotki presega tudi farmacijo, ki mu sledi s 57-imi odstotki proizvodnje (Dnevnik, 2006).

Sirše pravi, da je v letu 2003 neposredna dodana vrednost igralništva dosegla 39 milijard, celotna ekonomija pa bi lahko od tega profitirala v višini 80 milijard tolarjev. Ostaja mnenja, da bi se z ustrežno politiko del davkov vračal nazaj v dejavnost in da se spleča razvijati to dejavnost (Dnevnik, 2006).

Igralnice so z davki vedno bolj obremenjene, saj se je davčna obremenitev od leta 2000 do 2003 po Siršetovih besedah bistveno povečala. Od leta 2000 do leta 2003 so se davki zvišali za 41 odstotkov, medtem ko so se prihodki igralnic zvišali za 27 odstotkov (Dnevnik, 2006).

Davek od iger na srečo, ki so ga plačale igralnice skupaj, je leta 2003 dosegel 9.94 milijarde tolarjev. Poleg tega so igralnice plačale še posebno koncesijsko dajatev v višini 7.8 milijarde tolarjev, kar skupaj predstavlja 1.39 odstotka vseh plačanih davkov v Sloveniji (Dnevnik, 2006).

Ob upoštevanju vseh ostalih davkov, med drugim davka na plače, davka na dodano vrednost in drugih, so igralnice leta 2003 skupaj plačale 26,5 milijarde tolarjev davkov oz. 2.1 odstotka vseh davkov v Sloveniji (Dnevnik, 2006).

Na milijon tolarjev proizvodnje plačajo igralnice 505.000 tolarjev davkov, kar je osemkrat več kot farmacija, je povedal Sirše. Delež davkov dosega 26 odstotkov dodane vrednosti, medtem ko pri ostalih dejavnostih ne dosega niti pet odstotkov (Dnevnik, 2006).

Slovenske igralnice so glede na delež proizvodnje, ki jo »izvozijo«, tudi največji izvoznik. Leta 2003 je igralnice obiskalo več kot 2.8 milijona obiskovalcev. Delež domačih obiskovalcev se je v primerjavi z letom 2000 sicer povečal s 14 na 22 odstotkov, vendar pa po potrošnji še vedno zdaleč ne dosegajo tujcev. Ti so leta 2003 ustvarili kar 83 odstotkov celotne potrošnje v igralnicah oz. 52 milijard tolarjev (Dnevnik, 2006).

Loterija Slovenije, vodilni slovenski prireditelj klasičnih iger na srečo, ima za svoje igre toliko vplačil, da so se odločili za žrebanje Lota dvakrat tedensko. Slovenske igre na srečo cvetijo. Invalidske, humanitarne in športne organizacije dobijo krvavo potrebni denar. Od iger na srečo in loterij živijo številne dejavnosti, tam zaposleni in tisti, ki pripravljajo in objavljajo reklame. Živeti pa je mogoče za igre na srečo, ali od iger na srečo. Druga možnost je veliko boljša, denar pa mora vendarle nekdo dati.

Strokovna sodelavka za tržno komuniciranje in stike z javnostmi Loterije Slovenije, Janja Mozetič, je o odnosu Slovencev do iger na srečo povedala, da smo podobno kot drugod po svetu tudi Slovenci naklonjeni igram na srečo. Zadnje raziskave namreč kažejo, da igre na

srečo igra kar 60 odstotkov Slovencev. Slaba tretjina jih igre na srečo odobrava, slaba tretjina jim je naklonjena, zato lahko rečemo, da Slovenci igre na srečo odobravajo (Tomažič, 2005).

3.1 PREDSTAVITEV PODJETJA HIT

Skupina Hit sodi med največje evropske ponudnike zabave. Delniška družba s sedežem v Novi Gorici je v slovenskem turističnem prostoru znana po prirejanju iger na srečo, hotelirstvu, gostinstvu, zabavnih programih in drugih dejavnostih. V skupini Hit je bilo na dan 31. 12. 2005 zaposlenih 2.486 ljudi (11 odstotkov več kot v letu 2004). Hitove centre obišče okrog 1.8 milijona gostov letno (Hit-letno poročilo, 2005).

Ustanoviteljica družbe je Republika Slovenija. Lastniki družbe so torej država, državni skladi in lokalna skupnost. Občine, v katerih delujejo Hitove igralnice, dobijo koncesijske dajatve, ki jih vlagajo v razvoj turistične infrastrukture.

V Sloveniji Hit razvija igralništvo od leta 1984, ko je bil odprt prvi igralni salon v hotelu Park v Novi Gorici. V dvajsetih letih se je iz majhnega gostinskega podjetja razvila kompleksna igralniško-turistična skupina, predana gostom, njihovim željam in visoki kakovosti ponudbe za preživljanje prostega časa. Svoje izzive išče predvsem v evropskem prostoru, kjer z inovativnim pristopom zapolnjuje pomemben del trga igralništva, zabave in turizma.

Zaradi vedno večje razvejanosti ponudbe so ob praznovanju 20-letnice obstoja, decembra 2004, prenovili korporativno identiteto. Skupina Hit se je preoblekla v nove barve, predstavljena je bila nova korporacijska znamka Hit Universe of Fun, leta 2005 pa so bile predstavljene tudi tri krovne tržne znamke: Hit Stars, v okviru katere je igralniško-zabavišna dejavnost, Hit Holidays, ki združuje hotelske, gostinske in druge turistične dejavnosti, in Hit Stardust, ki pomeni spletno igralništvo.

Konec leta 2005 je skupino sestavljalo devet odvisnih družb v Sloveniji in tujini, z letno realizacijo 66.5 milijarde tolarjev. S čistim dobičkom, 7 milijard tolarjev, pa se že uvršča med večje in uspešnejše turistične skupine v Evropi (Hit-letno poročilo, 2005).

V Novi Gorici je poleg igralniško-zabavišnega centra Park, katerega prenova bo trajala do druge polovice leta 2007, še biser in ponos podjetja, center Perla. Tudi ta povečuje svoje nastanitvene zmogljivosti z izgradnjo novega hotela s 150-imi sobami, ki bo nared do konca leta 2006. Poleg Novogoriških ima Hit še poslovalnico v Kranjski Gori, dve manjši igralnici pa v Rogaški Slatini in na Otočcu. V letu 2003 je začela obratovati igralnica v Makedoniji, ustanovljena z družbo Internacional Skopje, v kateri je Hit 20-odstotni lastnik. Največja investicija v tujini je bila prenova in širitev hotelskega kompleksa Maestral v Črni gori. V družbi Hit Montenegro se je druga faza investicije v obnovo tega turistično-zabavišnega kompleksa končala sredi leta 2004. Prvo poslovno leto, ko je center deloval vse leto s polnimi kapacitetami, je bilo leto 2005. S to največjo slovensko investicijo v Črni Gori je južni Jadran postal nova turistična destinacija z zaokroženim turističnim kompleksom (Hit-letno poročilo, 2005).

Pred koncem leta 2005 je bil napovedan začetek del na mednarodnem mejnem prehodu Vrtojba, kjer je spomladi 2006 zrasel nov igralni salon. Hit bo prav tako veliko vlagal v poenotenje informacijske tehnologije, razvoj programov tehnoloških produktov, za kar je leta 2005 ustanovil družbo ICIT. V letu 2006 bo Hit v obnovo obstoječih zmogljivosti in v gradnjo novih investicij investirjal več kot 28 milijard tolarjev (Hit-letno poročilo, 2005).

Skupina v Sloveniji intenzivno razvija dve turistični destinaciji: Novo Gorico in Kranjsko Goro (do leta 2006 je Hit v to destinacijo vložil več kot 12 milijard tolarjev), s projektom igralniško-zabavišnega centra v Šentilju pa bo vstopila na nove trge. Izvedba projekta mega zabavišča na Goriškem bi pomenila nov narodno-gospodarski razvojni turistični impulz. V Kranjski Gori je Hit do leta 2005 prevzel večino hotelskih kapacitet in začel aktivno oblikovati podobo te turistične destinacije. Ob prenovi hotelov¹¹ Hit v partnerstvu z žičnicami pomaga pri obnovi žičniške infrastrukture, v okviru odvisne družbe Hit Alpinea pa že načrtuje nove investicije v razvoj turistične in športne infrastrukture (leta 2005 je bila odprta tudi nova večnamenska športna dvorana Vitranc). Družba Hit Coloseum je repositionirala Coloseum Club v Sarajevu iz klasične igralnice v igralniško-zabavišni center (Hit-letno poročilo, 2005).

Na dan 31.12.2005 je v kapitalski strukturi Hit-a moč zaslediti naslednje podatke o družbi (Hit-letno poročilo, 2005):

- osnovni kapital: 6.788.634.000,00 SIT
- število vseh delnic: 6.788.634
- nominalni znesek ene delnice: 1000 SIT

Tabela 4: Lastniška struktura podjetja Hit

NAZIV DELNIČARJA	ŠTEVILO DELNIC	% DELNIC	% glasov
KAPITALSKA DRUŽBA	1.357.727	20	33,33
SLOVENSKA ODŠ. DRUŽBA	1.357.727	20	33,33
MESTNA OBČINA NOVA GORICA	1.022.614	15,06	25,11
OBČINA ŠEMPETER-VRTOJBA	183.726	2,71	4,51
OBČINA KRANJSKA GORA	131.699	1,94	3,23
OBČINA ROGAŠKA SLATINA	11.541	0,17	0,28
OBČINA NOVO MESTO	8.146	0,12	0,20
SKUPAJ	4.073.180	60	100
Pidi in ostali delničarji	2.715.454	40	neglasovalne

Vir: *Hit - letno poročilo, 2005.*

¹¹ samo v letu 2006 bo v povečanje kapacitet, dvig kakovosti storitev in obnovo zgradb hotelov Larix, Prisank, Kompas in Alpina vloženih prek 600 milijonov tolarjev

Leto 2005 je bilo najuspešnejše leto v zgodovini poslovanja družbe. Glavni temelj uspešnega poslovanja je poslovni model, ki je igre na srečo razvil v koncept zabave in ga dopolnil s širokim spektrom turističnih storitev, prilagojenih sodobnemu preživljanju prostega časa. Skupina Hit je tako v letu 2005 s hotelirstvom in drugimi turističnimi dejavnostmi ustvarila 8 milijard tolarjev kosmatega donosa iz poslovanja, kar je za skoraj polovico več kot v letu 2004. Bruto realizacija od iger na srečo in vstopnin v igralnice (kosmati donos iz poslovanja povečan za davek od iger na srečo in izstopni DDV od vstopnine) je v letu 2005 dosegla vrednost 52.2 milijarde tolarjev in za 20 odstotkov preseгла doseženo realizacijo v letu 2004 (Hit-letno poročilo, 2005).

Igralnice matične družbe Hit so k realizaciji prispevale 91.5 odstotkov, to je 47.7 milijard tolarjev, kar je v primerjavi s predhodnim letom za 15 odstotkov več. V hotelih skupine pa je bilo realiziranih več kot 440 tisoč nočitev, kar je 10 odstotkov več kot leta 2004. Donosnost kapitala je v letu 2005 znašala 19 odstotkov. V letu 2005 je Hit plačal skupaj 15.5 milijarde tolarjev igralniških dajatev. Od tega je 8.5 milijarde tolarjev predstavljal davek od iger na srečo in izstopni DDV od vstopnine, 7.1 milijarde tolarjev pa koncesijska dajatev ter ostale igralniške takse in pristojbine. Igralniške dajatve so bile v primerjavi s predhodnim letom višje za 22 odstotkov, njihov delež v doseženi igralniški realizaciji pa je znašal 30 odstotkov. Skupina Hit je v Sloveniji v letu 2005 skupaj plačala 29 milijard tolarjev vseh davkov, prispevkov in drugih dajatev. Tako Hit ustvari približno 15 odstotkov turističnega deviznega priliva Slovenije (Hit-letno poročilo, 2005).

Skupina Hit je zaradi svoje dejavnosti neločljivo povezana z okolji, v katerih deluje. Uspešno poslovanje je zato močno odvisno od uspešnega razvoja teh okolij. Skupina Hit že s samim poslovanjem občutno pripomore k razvoju krajev in regij, v katerih opravlja svojo dejavnost. Poslovanje skupine zagotavlja dolgoročno kakovostna delovna mesta, glede na obstoječo davčno ureditev osnovne poslovne dejavnosti, prirejanja iger na srečo, pa je uspešno poslovanje hkrati pomemben finančni vir za delovanje občin in države, saj so sredstva iz koncesijskih dajatev in davka od iger na srečo pomemben del prihodkov lokalnih proračunov in državnega proračuna.

Poleg tega podpira skupina Hit z aktivnim sponzoriranjem in donacijami številne družbene dejavnosti, v ospredje pa nedvomno uvršča šport in kulturo. Matična družba Hit za sponzorstva in donacije tako nameni približno 0.6 odstotka vseh prihodkov na leto (Hit-letno poročilo, 2004).

Skupina si pri politiki sponzorstev prizadeva, da čim več sredstev nameni razvoju mlajših generacij, primarno na geografskih območjih, na katerih je prisoten Hit s svojo dejavnostjo. Poleg tega pa Hit aktivno podpira dejavnosti in projekte, ki so širšega nacionalnega pomena. Hit je glavni pokrovitelj trikratnega državnega nogometnega prvaka, nogometnega kluba Hit Gorica, pri čemer velik delež športnega sponzorstva namenja nogometni šoli, ki deluje v klubu Mladi nogometaš v Novi Gorici in združuje več kot 400 mladih. Hit pomembno prispeva k razvoju večine športnih klubov in dejavnosti v Novi Gorici. Že leta aktivno podpira odbojko, ženski odbojarski klub Hit Gorica, kolesarski klub Hit iz Nove Gorice, teniški klub, šahovski klub, atletski klub, kajak klub Soške elektrarne in namiznoteniški klub. Poleg večjih sponzorstev neprestano podpira številne manjše projekte, ki pomembno dvigujejo kakovost življenja. Ob tem družba z donacijami pomaga ob izrednih dogodkih, kot je bil na primer

potres v Posočju – Hit je z donacijskimi sredstvi pomagal pri obnovi knjižnice in zdravstvenega doma v Bovcu (Hit-letno poročilo, 2004).

Kot glavni slovenski pokrovitelj že leta podpira tekme svetovnega pokala v alpskem smučanju v Kranjski Gori, pokal Vitranc. Poleg tega je dolgoletni podpornik slovenskega hokeja na ledu.

Leta 2004 je Hit kot glavni pokrovitelj podprl nacionalno prireditev športnik leta, ki jo organizira Društvo športnih novinarjev Slovenije, hkrati pa je postal uradni partner Kluba slovenskih olimpijcev, ki združuje vse slovenske udeležence olimpijskih iger.

Znotraj sponzorske politike v kulturi je treba poudariti delovanje Paviljona v poslovni stavbi družbe Hit. Paviljon Poslovnega centra Hit je eden izmed treh prizorišč likovne ustvarjalnosti na Goriškem, kmalu po odprtju pa se je uveljavil kot ugledno slovensko razstavišče.

3.2 PREDSTAVITEV PROJEKTA MEGA ZABAVIŠČA

29. novembra 2005 je družba Harrah's Entertainment objavila, da je z družbo Hit podpisala dogovor o ustanovitvi mešane družbe za razvoj obsežne igralniško-zabaviščne destinacije v Novi Gorici ob meji z Italijo. To bi bila prva slovenska obsežna zabaviščna destinacija, ki bi vključevala prestižne hotelske zmogljivosti, kongresni center, termalne zmogljivosti, prvovrstne gostinske in zabaviščne storitve ter obsežne trgovinske površine (Hit-press clipping, 2005).

»Enkratna narava razkošnega igralniškega centra predstavlja odlično ponudbo za hitro rastoči igralniški in turistični trg v Sloveniji«, je dejal Gary Loveman, predsednik uprave družbe Harrah's Entertainment. »Nova Gorica je pravi kraj in to je pravi trenutek, da združimo moči s svojimi partnerji v družbi Hit. Navdušeni smo nad zamisljivo, da ustvarimo prvovrstno destinacijo takšnega obsega na tem živahnem območju«, je še dodal (Hit-press clipping, 2005).

»Zamiselnost o velikem zabaviščnem centru pri Novi Gorici ni nova. Prvič smo takšen projekt skušali uresničiti že pred sedmimi leti. Sedaj smo zelo zadovoljni da ta projekt končno postaja resničnost, v veliki meri tudi zaradi sodelovanja z družbo Harrah's Entertainment. Naš partner in njegovo veliko zanimanje za projekt dokazujeta, da ima naša družba konkurenčen turistični produkt in svetlo prihodnost. Naš cilj je okrepiti vlogo družbe Hit na trgu ter ustvariti zabaviščni produkt, ki bo skladen z obstoječo ponudbo in ne bo negativno vplival na naše centre, seveda pa bo moral Hit delati pod nekoliko drugačnimi pogoji. Želja pa je tudi, da bo k nam prihajalo namesto milijon, tri milijone gostov letno«, je pojasnil takratni predsednik uprave družbe Hit (IGWB, 2006).

Predvidena investicija znaša približno 700 milijonov evrov, pri čemer bi poslovna deleža družb Harrah's in Hit znašala 50 odstotkov. V okviru projekta je predviden prestižni hotel z 800 do 1200 sobami, igralnica s površino okoli 4500 kvadratnih metrov, s 1500 igralnimi avtomati in 70 igralnimi mizami, kongresni center na 4500 kvadratnih metrih, koncertna dvorana s 3000 sedeži, kamor bi privabili takšne zvezde in spektakle, ki jih Evropa bolj redko

vidi, termalni center ter nakupovalni center, restavracije, bari in nočni lokali. S predvideno skupno investicijo bi se tako ustvarilo največje igralniško in zabaviščno središče na tem območju ter edina igralniško-zabaviščna destinacija s takim številom spremljajočih dejavnosti. Nova družba bi obenem zagotovila najmanj 2000 novih delovnih mest. Po ocenah bivšega predsednika uprave Hit-a bi omenjeni projekt podvojil število gostov na 3.1 milijona letno, letni prihodki pa naj bi se s trenutnih 240 milijonov evrov do leta 2008 zvišali na 420 milijonov evrov (Majnardi, 2005).

Z dogovorom, ki sta ga v Novi Gorici javnosti predstavila predsednik uprave družbe Harrah's Entertainment, Gary Loveman, in prejšnji predsednik uprave družbe Hit, Branko Tomažič, sta se družbi obvezali, da v izključnem medsebojnem odnosu dorečeta podrobnosti o skupni investiciji. Obe družbi bi imeli 50-odstotni lastniški delež v predvidenem skupnem podjetju, obdavčenje pa bo treba tudi močno zmanjšati, s sedanjih 38 odstotkov na okoli 10 odstotkov. Lokacija novega zabaviščnega centra bi bila nekje v okolici Nove Gorice. Predmet razprav sta predvsem lokacija pri Ajševici in območje športnega centra nekdanjih Cimosovih hal v Šempetru. Tudi za samo fizično izgradnjo bi bilo potrebno spremeniti nekatere pogoje. V mestni občini Nova Gorica zatrjujejo, da v sedanjem prostorskem planu ni predvidena tako obsežna gradnja, tako da bi bilo potrebno to spremeniti. Zaplet nastopa pri zakonodaji, kajti zakonodaja v tem trenutku ne omogoča spremembe planskih aktov, pač pa samo sprejem novih, vendar tudi po še ne natančno definirani poti (Hit-press clipping, 2005).

Pogoj za zaključek pogajanj je soglasje vlade k nameravanemu projektu. Partnerja sicer nista določila točnih časovnih okvirjev za izgradnjo, v kolikor pa bi bili pogoji zagotovljeni, bi v 6-ih do 7-ih mesecih izdelali načrt centra, se v tretjem ali četrtem trimesečju leta 2006 lotili gradnje in ga na začetku leta 2009 odprli (Hit-press clipping, 2005).

Prvi mož družbe Harrah's pričakuje, da bi se investicija povrnila v približno devetih letih. Glede financiranja projekta je Tomažič dejal, da je polovica od 700 milijonov dolarjev precej denarja, poleg tega pa Hit vlaga tudi v druge projekte. Zato so se o sodelovanju pri projektu s Harrah's-om dogovarjali z več slovenskimi podjetji. Imen Tomažič ni razkril, dejal pa je, da gre predvsem za finančne družbe. Opcija naj bi bila tudi dokapitalizacija, vendar te v Hit-u niso podrobneje obravnavali (Hit-press clipping, 2005).

Partnerja računata predvsem na goste iz Italije in Avstrije. Hit ima že dokaj dobro razvit sistem trženja za sedanjí obseg ponudbe, vključno z lastno turistično agencijo, vendar gre zdaj predvsem za enodnevne obiskovalce. V bodočem igralniško zabavišnem centru pa bi bilo bistveno več tudi obiskovalcev, ki bi bivali več dni oz. bi v centru tudi počitnikovali. Za načrtovani, bistveno povečani obseg poslovanja, pa bodo potrebni popolnoma drugačni prijemi za pospeševanje prodaje. Gre zlasti za oblikovanje različnih aktivnosti s področja CRM¹²-ja. Tudi na tem področju bodo za Hit zato dragocene izkušnje tujega partnerja (Hit-press clipping, 2005).

Na tem mestu kaže omeniti ravno vprašanja, ki ju v magistrskem delu navaja Maklič, ko sicer opisuje izgradnjo »Mini Megacentra«, ki naj bi privabil 2.8 milijona obiskovalcev:

1. Ali je število obiskov realno?
2. Kje dobiti usposobljeno delovno silo?

---

¹² Customer Relation Management v prevodu - *upravljanje odnosov s strankami*

Ti dve vprašanji sta tudi temeljna argumenta proti izgradnji omenjenega »Mini Megacentra« (Maklič, 2005, str. 94).

3.2.1 Ekonomsko okolje mega zabavišča

Projekt mega zabavišča bi bila prva in obenem največja »greenfield«¹³ naložba v Sloveniji doslej.

Neposredne tuje naložbe imajo številne učinke na domače gospodarstvo. V grobem jih lahko razdelimo na tri skupine (Manfreda, 2005, str. 11):

- mikroekonomski učinek (učinek na rast in produktivnost prevzetega – ustanovljenega podjetja ter preostalih podjetij v isti in povezanih panogah),
- makrofinančni učinek (učinek priliva finančnih sredstev iz neposrednih tujih naložb na tečaj domače valute ter s tem povezanimi možnimi negativnimi učinki apreciacije tečaja na izvoz, uvoz in domačo proizvodnjo),
- dolgoročna kumulativa mikroekonomskega in makroekonomskega učinka, ki izraža agregatni učinek neposrednih tujih naložb na domačo gospodarsko rast.

Tuje naložbe imajo pozitiven vpliv na državo prejemnico predvsem v povečani gospodarski rasti in razvoju, kar prispevajo v obliki nove tehnologije, znanja in proizvodov ter storitev. Naložbe tako omogočajo ekonomskim subjektom investiranje, ki ga zaradi nezadostnega varčevanja ne bi mogli izvesti brez tuje pomoči. Naložbe s tem krepijo tudi konkurenčnost in gospodarsko učinkovitost in posledično položaj na tujih trgih (Manfreda, 2005, str. 11).

Poleg pozitivnih prinašajo tuje naložbe tudi negativne učinke. Negativne posledice se na gospodarstvo kažejo predvsem ob nenadnem begu kapitala iz države v velikem obsegu, pogosto tudi zaradi nepomembnih dejavnikov (Manfreda, 2005, str. 11).

Predsednik uprave Hotelov Morje je prepričan, da takšen center, kot ga nameravata zgraditi Hit in Harrah's, lahko prinese veliko priložnosti tako za Goriško, kot za širši slovenski prostor. Ustvaril bi nova delovna mesta, povečal število obiskovalcev v kraju in s tem prihodke kraja in države. Gradnja takšnega centra bi izboljšala turistično ponudbo kraja in prispevala k večji prepoznavnosti Slovenije kot turistične destinacije, pa tudi razvoju lokalnega in slovenskega gospodarstva (Hit-press clipping, 2005).

Projektu so naklonjeni tudi v briški vinski kleti, saj so mnenja, da je vsak obiskovalec na tem območju stranka več. Ponuja se priložnost, da se območje predstavi skozi lokalne proizvode. Vino kot nosilec tradicije, kulture in značilnosti nekega okolja, pa je vedno del take ponudbe. Če se govori o nekaj milijonih obiskovalcev na leto, je to najboljši način prodaje, saj se poveča trg na domačem območju, pravi direktor Vinske kleti Goriška Brda (Hit-press clipping, 2005).

V Fructalu sicer priznavajo, da bi tak center pripomogel k večji prodaji njihovih izdelkov, a opozarjajo, da imajo taka zabavišča tudi mnoge negativne vplive na okolje.

---

¹³ Greenfield – neposredna tuja naložba

Tudi direktor Primorja želi, da bi Hit uspel, saj gre za pomemben projekt za vso Slovenijo, predvsem pa za severno Primorsko. Obetajo si, da bodo glede na izkušnje, ko so gradili Perlo in kobariško igralnico, prišli v finale tudi za ta projekt (Hit-press clipping, 2005).

V skladu s sprejeto strategijo razvoja Slovenije bo država v letu 2006 pripravila vrsto reform. Večji negativni učinek, predvsem na družbe, ki se ukvarjajo z gostinsko dejavnostjo, je moč pričakovati v primeru uvedbe enotne stopnje DDV. Že v letu 2006 se bo za petino znižal davek na plače, manj bo tudi olajšav pri davku iz dobička iz naslova investicijskih vlaganj (Hit-letno poročilo, 2005).

Igralniški trg v Sloveniji je dobro razvit, večino gostov pa pritegne iz sosednjih držav, predvsem Italije in Avstrije. Območje se lahko pohvali tudi z odlično transportno infrastrukturo, ki povezuje Italijo, Avstrijo in vzhodno Evropo. Do najbližjega mednarodnega letališča je le 20 minut vožnje. V območju na razdalji do 250 kilometrov od Nove Gorice živi več kot 8 milijonov odraslih prebivalcev, medtem ko jih je 26 milijonov na območju na razdalji od 250 do 500 kilometrov (Majnardi, 2005).

V širšem območju, od koder naj bi prihajali obiskovalci v načrtovani zabaviščni center, je zdaj 12 avstrijskih, 4 italijanske in 14 slovenskih igralnic, ki so v letu 2004 ustvarile približno 1.5 milijarde evrov prihodka in so realizirale približno 6 milijonov obiskov (Hit-press clipping, 2005).

Dolgoročno je največji tekmelec novogoriškim igralnicam igralnica v Benetkah, saj leži na sredi njenega najbližjega tržnega območja in je enostavno in hitro dostopna. Poleg tega ima v okviru celotnega poslovnega, trgovskega in športno-rekreacijskega območja, v katerega je vključeno tudi letališče, še precejšnje možnosti razvoja. Ne glede na to Hitovi strokovnjaki ocenjujejo, da trg z igralniško-zabavišnega vidika še zdaleč ni zasičen. Z vidika povpraševanja je najpomembnejše območje severni del Italije. Za Evropo konceptualno nov turistično-igralniški produkt, kakršnega načrtujeta Hit in Harrah`s, bo zagotovil dolgoročno konkurenčno prednost pred tekmeči iz sosednjih držav (Hit-letno poročilo, 2005).

Italija, od koder prihaja večina Hitovih gostov, je v letu 2005 med evropskimi državami izkazovala najslabše gospodarske pokazatelje. Tudi za leto 2006 je za Italijo napovedana zelo skromna gospodarska rast (Hit-letno poročilo, 2005).

Na italijanskem trgu se je realizacija v letu 2005 v igralnicah znižala za več kot 10 odstotkov. Deloma je razlog v sprejetem zakonu o prepovedi kajenja, deloma pa v sami ponudbi igralnic in v stanju italijanskega gospodarstva nasploh. Gospodarska kriza, ki traja že nekaj let, se je s časovnim zamikom zdaj močneje odrazila tudi v njihovih igralnicah. Italijanski gostje, ki so prihajali v Hitove igralnice, so zadnjih nekaj let, kljub stagnaciji domačega gospodarstva, povečevali sredstva, ki so jih namenjali posebnim igram na srečo in zabavi (Hit-letno poročilo, 2005).

Sicer pa zakonodaja v Italiji, tako kot v drugih evropskih državah, zaenkrat še ni naklonjena obsežnejšemu razvoju igralniške dejavnosti. Izvira namreč še iz 20-ih in 30-ih let 20. stoletja. V Italiji na podlagi te zakonodaje danes poslujejo le štiri igralnice, kar pa je bistveno premalo za zadovoljitev domačega povpraševanja. Kljub temu se Italija pospešeno pripravlja na spremembe zakonodaje in v nekaj letih lahko pričakujemo resno konkurenco v severni Italiji,

na katero bo morala ustrezno odgovoriti tudi naša država z ustreznimi institucionalnimi ukrepi. Italijanska javnost navaja argumente za in proti (glej tabelo št. 5) igralnicam v njihovi državi.

Tabela 5: Argumenti proti in v prid odprtju novih igralnic v Italiji

ZA	PROTI
Razcepljena država	Pranje denarja, zlorabe, korupcija, prostitucija
Obstoj 4-ih igralnic, vseh na severu Italije	Vdor mafije v zakonite dejavnosti
Konkurenca tujih igralnic	Igralnice niso konkurenca beznicam
Razvoj in napredek turizma	Uzakonitev nezakonitih dejavnosti ne vpliva na njihovo ukinitvev
Odpiranje delovnih mest	Nezdružljivost stroge kontrole in uspešnega vodenja igralnic
Financiranje občin, provinc in regij	Nevarnost za javni red, predvsem v manjših, turistično nerazvitih krajih
Zmanjšanje javnega dolga	Kultura lahkega bogatenja
Reševanje problemov kriminala	Hitro obubožanje in posledično osebni in družinski problemi
Generalni zakon o igralništvu	Patološko hazardiranje
Povečano število igralcev	Monopolizacija gospodarstva posameznega območja

Vir: *Reberšak, 2002, str. 23*

V igralniško-zabaviških centrih je na voljo kakovostna in raznolika ponudba iger na srečo, zabavnega programa, glasbe, kulinarike, hotelskih in »wellness¹⁴« storitev. Pozitivne makroekonomske učinke igralništva se lahko doseže le v primeru, če igralniška potrošnja izhaja iz drugih ekonomij in če gostje veliko trošijo tudi za druge turistične storitve. Gre torej za preveč zapletene mehanizme, da bi se o razvoju igralništva odločali preveč na pamet ali pa celo spodbujeni z lobistično podporo (Luin, 2006).

Slovenske igralniške družbe, ki tržijo svoj produkt tujim gostom, morajo v pridobivanje teh vložiti veliko več kot sosednji konkurenti, saj pridobivajo goste iz njihovega domačega trga. Pridobivanje tujih igralniških gostov, ki so z makroekonomskega vidika za državo izjemno pomembni, zahteva velike vložke v trg (Luin, 2006).

Velik problem za Hitov produkt je v Avstriji in Italiji sprejet zakon o prepovedi oglaševanja. Preklic prepovedi v Avstriji, ki ga družba Hit želi doseči preko EU, bi pomenil zmago tudi na italijanskem trgu.

Peter Kraljič iz McKinseya je omenil možnost, da bi v Sloveniji oblikovali poskusni koncept razvoja regijsko-sektorskega grozda, pridobljeno znanje pa pozneje prenašali tudi v druge regije. Regije, ki zaidejo v razvojne težave ali želijo pospešiti svoj razvoj, ustanavljajo tako imenovane regijsko-sektorske grozde, kjer določijo dejavnosti, ki bi najbolj pospešile rast dodane vrednosti in števila zaposlenih. Dober primer takšnega grozda bi bil igralniški grozd v

¹⁴ Zdraviliški programi namenjeni sproščanju, negi, užitku itd.

Novi Gorici, ki bi lahko ustvaril nekaj tisoč delovnih mest, kar bi morala podpreti tudi vlada (Kranjec, 2006).

Za hitrejši razvoj določene regije pa je kratkoročno mogoče pritegniti tuje neposredne (greenfield) naložbe in s tem ustvariti novo industrijsko lokacijo. Pri privabljanju naložbenikov pa si regije v svetu močno konkurirajo. »V minulih 15-ih letih v Slovenijo nismo privabili nobene tuje neposredne naložbe, Poljska, Slovaška, Češka in Madžarska pa veliko«, citira Kranjec (Kranjec, 2006).

Morda je na mestu vprašanje, kako naj slovenska centralna banka reagira na količino deviz, ki bi z omenjeno investicijo prišla v našo državo? To področje je posebej občutljivo ravno v obdobju, ko se Slovenija pripravlja na prevzem evra. Kakšni sterilizacijski¹⁵ ukrepi bi sledili?

Najpomembnejše vprašanje je, kako lahko Slovenija ukrepa oz. kakšne aktivnosti se morajo (pričeti) dogajati v družbi, da bodo njena podjetja čimprej dosegla in zadržala mednarodni uspeh v določenih segmentih in industrijah (Jaklič, 2002, str. 41).

3.2.2 Politično-pravno okolje mega zabavišča

Sedanja zakonodaja v Sloveniji omejuje lastništvo igralnic na dvajset odstotkov (Zakon o igrah na srečo 30., 31. in 55. člen), Američani pa pričakujejo najmanj petdeset odstotni delež v skupnem podjetju.

Glede obdavčitve je takratni predsednik uprave Hit-a povedal: »Jasno je, da mega zabavišča ne prenesejo takih davkov, kot jih plačujemo trenutno na Hit-u, ko dosegamo 88 procentov prihodkov iz naslova iger na srečo in samo 12 procentov iz spremljevalnih dejavnosti. Taki zabaviščni centri dosegajo tudi do 50 in več procentov iz ostalih dejavnosti. Te dejavnosti same po sebi niso tako profitabilne¹⁶. Priprava novega zakona o obdavčenju posebnih iger na srečo zahteva veliko znanja in vprašanje je, ali imajo tega znanja v vladi dovolj. Vlada se bo morala opreti na mnenje igralniških strokovnjakov, sicer bo naredila veliko napako. Najmanj kar potrebujemo je slab zakon«, je dejal (Primorske novice, 2005).

V zadnjem času je na radijskih in televizijskih postajah moč slišati številne izjave političnih osebnosti v zvezi z morebitno izgradnjo mega zabavišča.

Vlada je projektu previdno naklonjena. Finančni minister previdno opozarja: »Mi moramo vedeti, kakšni so neto učinki, ne samo glede igralništva, ampak predvsem kakšni bodo neto učinki kar se tiče razvoja turizma in večje prepoznavnosti Slovenije kot destinacije za turizem v širšem pomenu. To je drugačen koncept igralništva kot ga pozna Evropa. V Ameriki je to povezano z drugimi aktivnostmi. Seveda je to zelo pomemben segment v njihovem delovanju, ampak dejansko gre za širšo aktivnost, ki presega igralništvo samo in je mogoče v tem smislu

---

¹⁵ Sterilizacija pomeni, da centralna banka nevtralizira učinek nakupa/prodaje ene vrste finančnih aktiv z nasprotno transakcijo – prodajo/nakupom druge vrste finančnih aktiv, tako da ne pride do spremembe denarnega obtoka (Ribnikar, 1999, str.250).

¹⁶ Profitabilne - dobičkonosne

pregledati, kakšna je naša zakonodaja do tega in ustvariti bolj vabljive možnosti, kar se tega tiče« (Hit-press clipping, 2005).

Gospodarski minister glede učinkov projekta ne dopušča dilem. »Osebno menim, da ima ta naložba veliko pozitivnih učinkov na razvoj turizma in drugih storitvenih dejavnosti. Ta del Slovenije ima veliko naravnih lepot, projekt bi privabil številne goste iz držav, kjer nas še ne poznajo. Pozitivni učinki odtehtajo negativne, a najprej bo treba doseči kompromis z vlagatelji« (Delo, 2005).

Gary Loveman (predsednik uprave Harrah's Entertainment): »Vlada ceni dejstvo, da nižja davčna stopnja pomeni boljši turizem v državi, večjo zaposlenost, več ljudi, ki bodo gradili projekt in čez čas tudi večji priliv, ker se bo posel povečal bolj kot bi se ob visoki obdavčitvi. Če je obdavčitev visoka, to pomeni več igralnic in manj spremljajočih zabavišnih objektov. Če je obdavčitev nižja, pa to pomeni več hotelov, zabavišnih centrov, gostinskih in trgovskih lokalov itd., s tem pa tudi več delovnih mest, čez čas pa več prihodkov in preko davkov večji delež državi« (Hit-press clipping, 2005).

Glavni analitik in vodja raziskav Newyorške družbe Matrix USA, Ivan Feinseth, je na vprašanje, kako kot poznavalec vidi prihod največje igralniške družbe na svetu Harrah's Entertainment v Slovenijo, odgovoril: »Če je bil do nedavnega guru igralništva Steve Winn, je med direktorji nove generacije največji poznavalec svetovne industrije igralništva Gary Loveman«, pravi Feinseth. »Loveman od vseh najbolj razume igralništvo, zna si ustvariti ugled pri strankah in jih privabiti v svoje igralniško-zabavišne komplekse. S prihodom v Slovenijo Loveman začne nekje, kjer drugi še niso. Geografski položaj je izjemen, s stališča zakonodaje pa je očitno ocenil, da lahko tu dobi boljše pogoje« (Hit-press clipping, 2005).

Prejšnji predsednik vlade pravi, da so države običajno, zlasti v Evropi, zelo previdne do igralništva zaradi nekaterih negativnih pojavov, ki so običajni pri igralništvu: tveganje in stopnja verjetnosti, da pride do pranja denarja, je bistveno večja, običajno so s tem povezani tudi nekateri drugi negativni socialni efekti (Hit-press clipping, 2005).

Direktor Urada za nadzor nad prirejanjem iger na srečo zatrjuje, da z vidika transparentnosti poslovanja igralnic ob morebitnem znižanju davka oz. koncesijske dajatve ne bo sprememb, prav tako udeležba tujega kapitala v gospodarski družbi, ki ima koncesijo z igralnico, ne bo vplivala na transparentnost poslovanja. Stereotipi o igralništvu so po njegovem mnenju preteklost, zgolj v negativnem smislu. Korelacije med igralništvom in kriminalom na področju Slovenije ni (Hit-press clipping, 2005).

»Država mora najprej poskrbeti za spremembo davčne zakonodaje, saj je to pogoj tujega investitorja. Občine bodo morale urediti vso dokumentacijo in infrastrukturo, veliko truda pa bo moral vložiti tudi Hit. Le zaupanje med temi tremi ravnmi bo pripeljalo do uspeha. Zanimivo bo videti, ali bodo nosilci reformnih idej razumeli, da je ta poslovni projekt v veliki meri dober preizkusni kamen njihovih strukturnih reform in hkrati dobro ogledalo vladne spretnosti in poguma? Prava politika ne pozna meja. Včerajšnji goreči nasprotniki igralništva bodo danes postali nosilci najpomembnejših sprememb v igralniški industriji v zadnjih desetih letih. Časa je pol leta, preden se bo začel Harrah's ozirati po drugih lokacijah«, je pojasnil ekonomist Bogomir Kovač (Kovač, 2005).

Črtomir Špacapan (nekdanji župan Nove Gorice in sedanji direktor Regijske Razvojnne Agencije) ne verjame v projekt mega zabavišča, ki ga Hit namerava zgraditi z ameriško družbo. Pravi, da ima projekt nerealne roke izvedbe, predvsem pa bi ga moral Hit izpeljati brez tujega partnerja, saj bodo tujci v Slovenijo pripeljali cenejšo delovno silo, kar bo znižalo plače tudi domačim delavcem, hkrati pa se bazen, iz katerega novogoriške igralnice črpajo goste, vse bolj prazni (Hit-press clipping, 2005).

Paradržavna sklada KAD (kapitalska družba) in SOD (slovenska odškodninska družba) pa v imenu državne politike v zadnjem obdobju zamenjujeta nadzorne svete in posredno tudi člane uprav uspešnih slovenskih podjetij. To se je zgodilo tudi v Hitu, ko je skupščina 20. decembra 2005 sprejela sklep o izvolitvi treh novih članov nadzornega sveta. Mandat dotedanjemu nadzornemu svetu je potekel 21. februarja 2006 in po tem datumu je po pričakovanjih prišlo tudi do zamenjave uprave (Hit-press clipping, 2005).

Slovenska vlada se je o 700 milijonov evrov vrednem projektu pogovarjala z Američani brez Hita. Takratni predsednik uprave Hita, Branko Tomažič, je dejal, da je to silno nenavadno, da se slovenska vlada pogovarja brez njih, kot partnerjev Američanov, ki naj bi projekt izvedli in daje neke indice na vse skupaj. S tem je po njegovih besedah uprava v neugodni situaciji tudi do Američanov (Hit-press clipping, 2005).

Iz vladne službe za stike z javnostmi so na to poslali pojasnilo, da sta se predsednik vlade in minister za finance 29. novembra 2005 sestala s predstavniki Harrah's Entertainment na prošnjo veleposlaništva ZDA. Vlada RS je Američanom predstavila svoj pogled in nekatere zadržke glede spremembe zakonodaje in občutljivost takšnih sprememb (Hit-press clipping, 2005).

Tomažič se čuti odgovornega, saj so Američane prav »Hitovci« pripeljali v Novo Gorico. To pa se jim lahko, pravi Tomažič, vrne kot velik bumerang. Še posebej, če pogoji poslovanja ne bi bili enaki in bi za mega zabavišče veljali nižji od 10 do 15-odstotni davki, Hitu pa bi ostale 38-odstotne dajatve. Pravi, da bi Hitove igralnice v Novi Gorici in načrtovano mega zabavišče morali delovati kot celota, s skupno promocijo in informacijsko podporo.

Že dolgo krožijo tudi govorice, da vlada pripravlja načrt združitve igralnic v njeni večinski lasti, v novo družbo Casino Slovenija. Študija o združevanju, ki jo je KAD pripravila skupaj s SOD-om, omenja tri scenarije. Enega izrecno odsvetuje, od drugih dveh pa je verjetna predvsem združitev vseh petih kazinojev v njuni večinski lasti v družbo Casino Slovenija, d.d.

Drugi scenarij, ki ga študija dopušča, bi bila združitev Casinoja Maribor, Casinoja Ljubljana, Casinoja Bled in Casinoja Portorož v podjetje, ki naj bi konkuriralo novogoriškemu Hitu (Zalaznik, 2005).

»To bi pomenilo nevarnost za novogoriško igralniško družbo in goriško regijo. To ni smiselno, saj Hit že sedaj ustvari približno 78 odstotkov prihodkov vseh slovenskih igralnic in je edini, ki ustvarja dobiček. Ustanavljanje družbe Casino Slovenija bi tudi pomenilo, da bi se uprava iz Nove Gorice preselila v Ljubljano, kjer bi odločali praktično o vsem. Hit, ki v državi plačuje daleč največ davkov, pa je za Goriško zelo pomembno podjetje, saj podpira šport, kulturo, razvoj visokega šolstva, česar pa po selitvi ne bi bilo več«, je prepričan Tomažič (Hit-press clipping, 2005).

3.2.3 Socio-kulturno okolje mega zabavišča

Mnenja širše javnosti in tudi strokovnjakov so glede vplivov igralništva na socio-kulturno okolje zelo različna.

Predstavniki različnih interesnih skupin so do razvoja igralništva na Goriškem dokaj zadržani. Na splošno podpirajo nadaljni razvoj te dejavnosti, vendar zunaj naselij. V članku lokalnega časopisa avtorica opozarja na še en možen problem, t.j. premalo stanovanj. »Z novim centrom bi Goriška dobila nove prebivalce, saj to območje nima dovolj ustrezno usposobljenih delavcev, v novem centru pa bi jih delo dobilo preko 2.000. Na tem območju že zdaj primanjkuje stanovanj, zato je njihova cena med najvišjimi v državi. Novi prebivalci, pomanjkanje stanovanj in zaposleni v igralništvu pa bi jo še povišali. Zato bi morali vzporedno z igralnico graditi stanovanja na obrobju mesta ali bližje novemu mega centru« (Rijavec, 2005).

Primorski regijski odbor nasprotuje gradnji mega zabavišča zaradi (po njihovem mnenju) negativnih eksternalij, kot so prostitucija, višja stopnja kriminala in drog. Pravijo, da bo ta dejavnost na Goriškem prinesla zelo veliko škode tako okolju, kulturi, kot celotni družbi. Nevarnost je po njihovem mnenju tako daljnosežna, da je v vseh pogledih ni mogoče predvideti (Hit-press clipping, 2005).

Med najpogosteje omenjenimi negativnimi posledicami igralništva se pojavlja problem zasvojenosti. Ob besedi zasvojenost se velika večina ljudi zdrzne in najprej pomisli na jemanje nedovoljenih drog in na telesne reakcije ob njih. Ta vrsta zasvojenosti pa ni vse. Sanja Rozman loči dve vrsti odvisnosti: telesno odvisnost, ki jo povzročajo kemična sredstva in psihična odvisnost, ki pomeni, da zasvojeni z omamljanjem obvladuje svoje čustveno življenje in odnose z ljudmi. Po njenih besedah odvisnost pomeni kompleksno vedenje zasvojenega človeka, ravnanje, o katerem se prav dobro ve, da je škodljivo, pa ga ponavlja in ga ne more opustiti, ker bi sicer doživel abstinenčno reakcijo (Kovač, 2002, str. 14).

»Igralništvo je dokaj tvegana gospodarska dejavnost, ki mestu na dolgi rok prinaša v ekonomskem pogledu več škode kot koristi, siromaši lokalno gospodarstvo, povzroča patološke odvisnike od iger na srečo, povečuje vse vrste kriminala, pa tudi socialne stroške, ki jih ima zaradi tega država«, je misel razpravljavcev na okrogli mizi z naslovom »Prihodnost na kocki - igralništvo na Goriškem«, ki jo je strnila zdravnica Nada Gortnar. Okroglo mizo je 26. januarja 2006 v Novi Gorici pripravilo Goriško društvo za kakovost bivanja (Hit-press clipping, 2005).

Med odraslimi prebivalci Mestne občine Nova Gorica redno obiskuje igralnice ali igralne salone (predvsem zaradi užitka ob igrah na srečo in so torej problematični igralci) med 500 in 1000 ljudi, prav tako pa je vsako leto v občini okoli 70 novih odvisnikov od iger na srečo, po pomoč pa se zateče le vsak peti, je prepričan psiholog Tomaž Torkar, sicer član Goriškega društva za kakovost bivanja. Kot je pojasnil, je številke izračunal na podlagi rezultatov analize vpliva igralniške dejavnosti na gospodarsko in družbeno okolje v novogoriški občini, ki jo je izdelala ljubljanska Ekonomska fakulteta iz statističnih podatkov, saj uradnih podatkov o odvisnikih od iger na srečo ni (Hit-press clipping, 2005).

Publicistka in novinarka Kmečkega glasa je ostro kritizirala projekt: »Samo še vrtnico v grbu bi bilo treba zamenjati s kockami in malce omehčati vlado, pa bi posejano seme obrodilo stoteri sad. Goriško društvo za kakovost bivanja sprašuje parlamentarne stranke, ali se jim zdi dejavnost, ki obljublja hiter zaslužek, sprejemljiva. Ali z družbo, ki dopušča lažno upanje in bogatenje na nesreči drugih, ni nekaj narobe? Ali ni verjetneje, da premoženje zakockaš v domačem mestu, kot v Montrealu ali Las Vegasu? Ali ni nenavadno, da drugod po Evropi še noben poslovnež ni pred nami ali vsaj skupaj z nami zavohal kokoši, ki nese zlata jajca? Ali pa je morda razlika v tem, da se tam zavedajo tudi kuge, ki jo taka kokoš prinese? Ali ni preveč tvegano, da bi bila Nova Gorica odvisna od ene same dejavnosti? In navsezadnje, ali se zavedajo, da v Novi Gorici vsako leto poišče pomoč 14 do 15 zasvojenec z igrami na srečo?« (Korošec, 2005).

Človek bi pričakoval, da bo vsem naštetim negativnostim sledila cela vrsta alternativnih predlogov, ki bi nakazovali možne rešitve za izpad delovnih mest, ki je sledil propadu številnih Goriških podjetij. Toda ne, to se dobronamernih članov društva za kakovost bivanja in podobnih »strokovnjakov« ne tiče. Ali ni odvisnost od alkohola in drog mnogo hujši problem kot je odvisnost od iger? Ali bi torej morali zapreti gostinske lokale? Pa tudi na cestah umre letno okoli 250 ljudi, če ne štejemo poškodovanih. Bi nemara prepovedali vožnjo? Mnoge negativnosti (kriminal, zasvojenost itn.) izvirajo tudi iz brezposelnosti. Goriška s širšo okolico ima čudovito naravno okolje, ki ponuja možnosti za razvoj turizma tudi v povezavi z ekološkim kmetijstvom. Mestna občina Nova Gorica ima izdelane programske zasnove za ureditveni načrt športno-rekreacijske cone Vogršček že od aprila 2000 in strategijo razvoja turizma iz leta 2001, manjkajo le investitorji. Evropskih strukturnih skladov ne znamo izkoristiti; ko se ponudi ameriški kapital, se mu upremo in iščemo dlako v jajcu (Fabrizio, 2006).

Bogomir Kovač pravi: »Projekt bo turizmu prinesel pozitivne učinke, na lokalno raven pa verjetno ne bo imel tako velikega vpliva kot bi marsikdo pričakoval. Gre za drugačen tip igralništva kot ga poznamo v Perli. Ta je vpeta v mesto, novi center pa deluje bolj kot veliki trgovski center, saj gostom poleg igralništva ponuja še vrsto drugih aktivnosti, tako kot BTC v Ljubljani. Ker deluje povsem avtonomno, ga je treba postaviti zunaj mesta« (Kovač, 2005).

Vodja korporativnega komuniciranja v družbi Hit, Tilen Majnardi, vsem dvomljivcem svetuje, da je treba bolje spoznati to dejavnost in se znebiti predsodkov, ki temeljijo na pomanjkanju informacij. Igralniško-zabavišna dejavnost je lahko steber slovenskega turizma, predvsem pa ima ta dejavnost velike multiplikativne učinke na ostale gospodarske dejavnosti.

Psihoterapevt Viljem Ščuka, ki je do upokojitve delal v novogoriški ambulanti za zdravljenje odvisnosti, komentira bojazen pred povečano ponudbo iger na srečo: »Ponudba ne vpliva, če človek za to ni disponiran. Posameznik, ki ga igranje potegne, mora nositi v sebi dispozicijo iz otroštva ali genetsko preddispozicijo za te stvari. Vedno je in bo veliko zavajanja ljudi. In vedno so se in se bodo nekateri pustili naplahtati. Če so socialne razmere slabše, se ljudje lažje odločajo za te stvari. Igre, kockanje, droge in drugi užitki so bili vedno na razpolago, od posameznika pa je odvisno, ali sam zmore napraviti mejo in si dopovedati do kod užitek zmore obvladovati in kdaj ne več. Ko prestopi prag, zdrsne na nivo nagonov. Igralnica v kraju ne more vplivati na zasvojenost ljudi z igrami. Odnos do iger na srečo ni odvisen od nje, ampak od vzgoje in izobraževanja. Če bodo šolniki znali otrokom pokazati, kaj je prav in kaj ne, igralnica ne bo izziv« (Hit-press clipping, 2005).

Moraliziranja o nevarnosti za okolje se psihoterapevtu, ki živi v Novi Gorici, zato ne zdijo potrebna.

Specialist psihiatrije iz Maribora, Bojan Filipič, pravi: »Psihatrija govori o patološkem hazardiranju. To je motnja, ki jo označujejo pogoste, ponavljajoče se epizode igranja na srečo, ki obvladujejo človekovo življenje in škodijo njegovim socialnim, zaposlitvenim, materialnim in družinskim vrednotam in obveznostim. Ne gre namreč samo za to, da so igre na srečo ljudem dostopne, ampak tudi za človekove osebne značilnosti, ki ga lahko privedejo do zasvojenosti« (Hit-press clipping, 2005).

Psihiatrinja Zdenka Čebašek Travnik je v svojem pisnem prispevku opozorila, da v okviru psihiatrije v Sloveniji ni izdelanih ne smernic, ne specifičnih oblik zdravljenja za pomoč patološkemu hazarderjem (Hit-press clipping, 2005).

Razmere niso nič boljše niti v Italiji, je pojasnil vodja oddelka za zdravljenje zasvojenosti v italijanski Gorici, Bernard Špacapan. Povedal je, da težave s hazardiranjem pogosto spremljajo tudi druga psihiatrična obolenja, kot sta alkoholizem in depresija (Hit-press clipping, 2005).

Gary Loveman (predsednik uprave Harrah's Entertainment): »Smo prva igralniška družba na svetu, ki se je zavezala s kodeksom, v katerem je zapisana naša odgovornost do vseh kritičnih zadev: kako opravljati posel, skrb za zasvojene z igranjem na srečo, podpora za raziskave in zdravljenje« (Hit-press clipping, 2005).

Cost-Benefit analiza, ki jo je leta 2005 izdelala Ekonomska fakulteta v Ljubljani pokaže, da po opredelitvi pozitivnih in negativnih vplivov, ki jih igralništvo prinaša lokalni skupnosti, ostaja še vedno vprašanje, ali je več pozitivnih kot negativnih vplivov oz. ali igralništvo prinaša več koristi kot stroškov. Grinols (2004), Grinols in Omorov (1996) in Thompson (1996) trdijo, da na daljši rok družbene koristi igralništva presegajo družbene stroške v primeru, ko je relevantno območje igralnice zelo veliko. V tem primeru se igralnica spremeni v turistično destinacijo, ki zajema igralce iz geografsko tako širokega območja, da se družbeni stroški razpršijo, koristi pa ostajajo na razmeroma ozkem območju. Tak primer sta na primer igralniški mesti Las Vegas in Atlantic City v ZDA (Prašnikar, Pahor, Kneževič, 2005, str. 27).

3.2.4 Naravno okolje mega zabavišča

Mestna občina Nova Gorica leži na občutljivem naravnem območju. Gozdnate planote, reka Soča, doline in urbana naselja se nahajajo v območju, ki je pomemben prometni koridor. Naravno okolje je dobro ohranjeno in ponuja izvrstne možnosti za razvoj turizma.

Podnebje je prehodno submediteransko z veliko sonca. Zime so mile in vlažne, poletja pa vroča.

Okolje je zelo občutljivo na onesnaževanje. Največji onesnaževalci okolja so po zaprtju tovarne Meblo Iverka, Solkanska industrija apna - SIA, livarna Gostol in Goriške opekarne, ki pa so že uvedle sanacijske ukrepe.

Koncentracija izpušnih plinov v zraku še ne presega kritične meje. To se ni spremenilo niti z vstopom v EU in ob pričakovanem povečanju tranzitnosti področja. Promet pa je že sedaj največji onesnaževalec s hrupom in parkiranjem.

V strategiji razvoja turizma v Novi Gorici, ki jo je izdelala Visoka šola za turizem Portorož leta 2001, je ena od zapisanih priložnosti v okviru analize SWOT tudi povpraševanje po čistem in neokrnjenem naravnem okolju in biološko pridelani hrani. Priložnost za razvoj turizma na podeželju - turistične kmetije, ki s svojo posebno ponudbo združujejo oddih, rekreacijo in družabnost. Urejena in raznolika podeželska pokrajina je namreč bistveni element privlačnosti nekega območja za turizem. Še posebno na manjših kmetijah turistične dejavnosti ohranjajo kmetijsko dejavnost na domačiji (Turistica, 2001, str. 50).

Atraktivno, naravno in zdravo življenjsko okolje nudi dobro osnovo za razvoj aktivnosti, vezanih na vzdrževanja zdravja, krepitev psihofizične kondicije in ustvarjanje dobrega počutja. Po teh programih je zaradi stresnosti in zahtev sodobnega življenja vedno večje povpraševanje.

Prav zaradi omenjenih naravnih dobrin kaže opozoriti na nevarnost, ki ji rečemo masovni turizem. Z rastjo in koncentracijo turizma pride do pojavnosti masovnega turizma, tj. turizma v velikem številu, oz. turizma v masah, ki povzroča ekološko škodo. Masovni turizem je celota odnosov in pojavov, ki izhaja iz udeležbe turistične množice v turizmu. Pripadniki masovnega turizma se do narave vedejo slabše, kot bi se do nje vedli kot posamezniki. V vsakdanjem življenju so posamezniki odgovorni za svoja dejanja, ob vstopu v turistično množico pa te odgovornosti ne čutijo več. To vpliva na nezaželenost masovnega turizma v družbi, še posebej v prostoru, kjer tak turizem nastaja (Mihalič, 1994, str. 90-91).

Ekološko in hkrati tudi ekonomsko sprejemljivi turizem imenujemo kakovostni turizem. Po definiciji AIEST¹⁷-a, se pojem kakovostni turizem nanaša na takšen koncept turističnega razvoja, ki je ekonomsko, socialno in ekološko sprejemljiv. Takšen turistični razvoj zagotavlja:

- kakovost življenja avtohtonega prebivalstva,
- dobro počutje gostov,
- varovanje naravnega okolja in
- omogoča gospodarski razvoj, ustvarjanje delovnih mest in dohodka.

Kakovostni turizem je torej definiran kot turizem, ki koristi vsem vpletenim stranem, tj. gostitelju, gostu oz. obiskovalcu in vladam na splošno (Mihalič, 1994, str. 57-58).

Kot mehki turizem je opredeljen promet gostov, ki omogoča medsebojno razumevanje med domačini in gosti, ki ne škoduje kulturnim značilnostim obiskovanih predelov in ravna s pokrajino kar čimbolj prizanesljivo (Mihalič, 1994, str. 98).

Bistvena razlika med alternativnim in mehkim turizmom je ta, da rešuje mehki turizem ekološke probleme tudi na strani turistične ponudbe in ne samo povpraševanja. Vendar kritiki pravijo, da je mehki turizem le tržna priložnost za praviloma manj razvite regije, ki še nimajo

---

¹⁷ International association of scientific experts in tourism

razvitega masovnega turizma. Šlo naj bi za prehodno fazo na poti k masovnemu turizmu, prehodno pa zaradi omejenosti prostora ali pomanjkanja finančnih sredstev.

Pojem trajnostni oz. ekološko vzdržen (sustainable) turizem je nastal v povezavi s pojmom vzdržen razvoj. Vzdržen razvoj je tisti, ki lahko vzdrži vse generacije, ki je dovolj daljnoviden, fleksibilen in moder, da ne spodjeda fizičnih in družbenih osnov svojega razvoja. Vzdržna družba je tista, ki zadovoljuje svoje sedanje potrebe tako, da ne ogroža sposobnosti prihodnjih generacij, da zadovoljujejo svoje potrebe (Senjur, 1993, str. 426).

Trajnostni oz. ekološko vzdržen turizem upošteva načelo prihodnosti. Tak turizem skrbi, da sedanja ekonomska aktivnost ne bo imela negativnih ekoloških, socialnih in ekonomskih posledic v prihodnosti. Samo takšen turistični razvoj je lahko trajen (Mihalič, 1994, str. 58-59).

3.2.5 Tehnološko okolje mega zabavišča

Spomladi, leta 2003, je skupina največjih računalniških podjetij na goriškem (združenih v gospodarskem interesnem združenju Sontius) podala predlog, da se vzpostavi Tehnološki center za informacijske tehnologije (IT center). Naloga centra je načrtno pospeševati pretok znanja in potreb med znanstvenimi inštitucijami (univerze, inštituti) in gospodarstvom (IT industrija, večji porabniki ipd.) (www.sontius.si, 2005).

Vloga in interes partnerjev v projektu »Center znanja« je združiti pod eno streho vse ključne dejavnike s področja IT v regiji, to pa so visoko tehnološka podjetja, IT oddelki velikih družb in slovenski ter tuji laboratoriji fakultet s področja informacijskih tehnologij, kar bi prineslo vsem vpletenim ogromne koristi.

Stimulativno okolje s poudarkom na združevanju intelektualnega kapitala je pomemben dejavnik za uspešen razvoj podjetij. Informacijske tehnologije imajo izjemen potencial rasti, ki ga je potrebno podpreti. Projekt bi omogočil rast in širitev podjetjem ter s tem odprl nova delovna mesta z visoko dodano vrednostjo v širšem okolju. V objektu bo ob zagonu zaposlenih 161 ljudi, v roku 5-ih let pa bodo sodelujoča podjetja skupaj zaposlovala okoli 290 ljudi (www.sontius.si, 2005).

Konzorcij investitorjev:

1. G.I.Z. Sontius
2. Hit d.d.
3. Goap d.o.o. Nova Gorica
4. Systec d.o.o. Nova Gorica
5. Primorje Holding d.d.
6. Domino sistemi d.o.o.
7. Atria pro d.o.o.

Družba Hit je medtem leta 2005 ustanovila tehnološko družbo ICIT (inovacijski center igralniških tehnologij), ki bo proizvajala tehnološke produkte za področje zabaviščne dejavnosti. Hit tako stopa tudi na tehnološko področje, kjer prav tako želi postati eden izmed

vodilnih proizvajalcev najzahtevnejše tehnološke opreme za igralniško-zabaviščno dejavnost. Ta usmeritev je dokaz, da iz igralništva in zabave lahko zrastejo še druge dejavnosti.

Primorski tehnološki park je bil ustanovljen z namenom vzpodbujati razvoj tehnoloških in inovativnih podjetij s področja celotne primorske regije. Njegov cilj je vzpostaviti mehanizme, ki spodbujajo nastajanje, razvoj in rast tehnološko naprednejših poslovnih subjektov. Dolgoročno je PTP usmerjen v pospeševanje inovativnega tehnološkega podjetništva na področju primorske regije, ki obsega tri statistične regije, ki skupno pokrivajo 25 občin. Ključne aktivnosti, ki jih izvaja so:

- spodbujanje nastajanja novih inovativnih podjetij,
- zagotavljanje storitev in infrastrukture za potrebe delovanja malih in srednje velikih podjetij na enem samem mestu,
- pospeševanje zaposlovanja visoko izobraženega kadra,
- povezovanje inovativnih podjetij,
- promocija tehnoloških dosežkov,
- spodbujanje inovativnosti in konkurenčnosti, povezovanje raziskovalne in podjetniške sfere za prenos znanja in tehnologij,
- zastopanje inovativnih podjetij v družbi.

3.2.5.1 Prihodnost »on line« igralnic

V spletnih kazinojih oz. spletnih igralnicah, kjer vse od pobiranja stav, igranja, do denarnih transakcij, poteka preko interneta. Za resnični denar je moč sodelovati pri igranju na srečo, kot so poker, ruleta, »slot mašine«, »blackjack« itd. Korenine razvoja internetnega igralništva segajo v leto 1995, ko se je odprla prva spletna igralnica.

Po podatkih revije *Gamblingmagazine* deluje danes že več kot 2000 spletnih igralnic, katerih promet se je v zadnjih treh letih podvojil in bi naj znašal že prek 20 milijard dolarjev. Kot zanimivost kaže omeniti, da 70 odstotkov prometa ustvarijo ameriški državljani. Raziskave napovedujejo, da bo čez dobri dve leti že več kot 500 milijonov internetnih uporabnikov iskalo srečo v spletnih igralnicah (Skr, 2004).

Kljub temu, da je spletno igralništvo v ZDA prepovedano, je večina spletnih igralnic v lasti ameriških državljanov. Zaradi prepovedi so igralnice večinoma locirane v državah, kot so Antigua, Dominikanska republika, Curacao, Grenada ipd. Eksotične države predstavljajo namreč zaradi ohlapnejše in manj restriktivne zakonodaje, nižjih administrativnih stroškov, enostavnejših poti za pridobitev številnih dovoljenj, ki so potrebna za vzpostavitev igralniškega poslovanja, nižjih davkov ter številnih dodatnih ugodnosti, pravi raj za podjetja, ki se ukvarjajo z igralniškim poslom.

V Sloveniji je prvo spletno igralnico (www.hitcasinosonline.com) ponudilo prav podjetje Hit. Vrhunska programska oprema za igranje iger, ki ponuja izvrstno grafiko, kvalitetno uporabniško izkušnjo, veliko hitrost, zvočne efekte in zvočno kuliso, pričara igralcem pravo igralniško vzdušje. Spletna igralnica HIT Casinos Online ponuja več kot 19 različnih iger, ki

so razdeljene na igre s kartami, rulete, igralne avtomate, video pokre in progresivne »jackpote«¹⁸ (Skr, 2004).

Varnost v spletnih igralnicah in stavnicah je zagotovljena s strogo zakonsko regulativo, z uporabo naj sodobnejše tehnologije in varnostnih protokolov ter rednim nadzorom poslovanja. Za vzpostavitev delovanja igralnice je potrebno imeti s strani nadzornih služb podrobno pregledan in odobren računalniški sistem, kajti le tako se lahko zagotavlja pošten odnos do igralca in preprečuje možnost morebitnih zlorab s strani samih igralnic. Igralnice morajo ponavadi imeti na bančnem računu tudi posebni rezervni sklad, ki predstavlja kritje za izplačilo dobitkov.

Kljub vsem naštetim mehanizmom prepričujejo igralnice vse dvomljivce, ki dvomijo v njihovo poštenosti, tudi s tem, da na svojih spletnih straneh objavljajo odstotke izplačanih stav glede na vsa prejeta vplačila. Verodostojnost objavljenih podatkov je običajno zagotovljena s strani najuglednejših revizijskih hiš (PricewaterhouseCoopers) in neodvisnih organizacij (OPA, eCogra), ki se ukvarjajo z nadzorom igralniškega poslovanja.

Medtem ko je spletno igralništvo v ZDA prepovedano, je v Evropi urejanje zakonodaje s področja igralništva zadeva vsake posamezne države. Vsaka vlada lahko na nacionalni ali na regijski osnovi presodi, ali dovoli igranje po internetu na svojem ozemlju, in če ga, v katerih oblikah in pod katerimi pogoji. Vsako tako odločitev naj bi druge zakonodaje spoštovale. Predstavniki regulatornih organizacij igralništva v Evropi so združeni v organizaciji GREF¹⁹, ki deluje od leta 1989.

Kljub temu, da se lahko spletne igralnice vzdušju v pravih igralnicah le delno približajo, ostaja nesporno dejstvo, da je spletna igralniška industrija v velikem razmahu. Število igralcev se predvsem zaradi preprostega načina igranja prek interneta večja iz dneva v dan (Skr, 2004).

3.3 GORIŠKA REGIJA

Regija je teritorialna enota s skupnimi gospodarskimi, geografsko-prometnimi ter zgodovinsko-kulturnimi pogoji in tradicijami. Navadno je to gravitacijsko polje njenega največjega urbanega središča. Regije so lahko splošne (multifunkcijske) »politične« (upravne) enote, lahko pa so le specializirane funkcionalne (teritorialne) enote, ki služijo regionalnemu razvoju območja (Kopriva, 2002, str. 2).

Goriška regija leži na zahodu Slovenije in obsega 11.5 odstotkov površine Slovenije. V regiji živi 119 622 prebivalcev, kar je 6.0 odstotkov prebivalstva celotne države. Regija na zahodu meji na Italijo (Furlanija Julijska Krajina). Osrednje mesto je Nova Gorica.

Gospodarska moč regije, merjena z BDP na prebivalca, ki je leta 2002 znašal 11 383 evrov, je bila v primerjavi z ostalimi slovenskimi regijami podpovprečna, vendar le 3.3 odstotka pod slovenskim povprečjem. V regiji posluje 5 odstotkov vseh v državi registriranih gospodarskih družb. Največ prihodkov ustvarijo predelovalne dejavnosti, med njimi je potrebno izpostaviti

---

¹⁸ Jackpot - velik dobitek pri igri na srečo (poker, igralni avtomat)

¹⁹ Gaming Regulators European Forum

proizvodnjo hrane in pijač ter proizvodnjo električne in optične opreme. Pomembna je tudi trgovina in gradbeništvo, k dobičku regije pa znatno prispeva tudi igralništvo. Kljub temu, da regija v zadnjem času dosega slabše gospodarske rezultate, še vedno sodi med uspešnejše slovenske regije (ZRSZ, 2005).

Na Goriškem je delovno aktivnih 46 983 prebivalcev, kar predstavlja 5.8 odstotkov delovno aktivnih v državi. V regiji po številu zaposlenih izstopajo naslednje dejavnosti: trgovina, proizvodnja električne in optične opreme, gradbeništvo, izobraževanje, proizvodnja strojev in naprav, zdravstvo in socialno varstvo, promet, skladiščenje in zveze (predvsem tovorni promet), nepremičnine, najem, poslovne storitve ter druge javne, skupne in osebne storitve, kjer izstopa igralništvo. V storitvenih dejavnostih dela prek 51 odstotkov delovno aktivnega prebivalstva, v dejavnosti kmetijstva pa slabih 5 odstotkov vsega delovno aktivnega prebivalstva goriške statistične regije (ZRSZ, 2005).

V zadnjih letih so v regiji negativni trendi pri številu delovno aktivnega prebivalstva, kar se je odražalo v povečevanju števila brezposelnih. Upadanje števila zaposlenih se je v letu 2004 začelo umirjati, v letu 2005 pa se je število zaposlenih rahlo povečevalo. Število zaposlenih se povečuje predvsem v dejavnostih: nepremičnine, najem, poslovne storitve, trgovina, proizvodnja električne in optične opreme, druge javne, skupne in osebne storitve, zdravstvo, socialnem varstvo, izobraževanje. Število zaposlenih pa se zmanjšuje predvsem v dejavnosti proizvodnje tekstila, dejavnosti promet, skladiščenje, prometne zveze ter v gradbeništvo.

Povprečna mesečna bruto plača na zaposlenega v regiji trenutno zaostaja za 2.8 odstotka za slovenskim povprečjem (ZRSZ, 2005).

3.3.1 Nezaposlenost in struktura brezposelnih

Brezposelnost se je po triletnem naraščanju v letu 2005 ponovno zmanjševala in to kljub visokemu prilivu presežnih delavcev in delavk, katerim je prenehalo delovno razmerje zaradi stečaja. Na to vpliva predvsem povečanje zaposlovanja. Stopnja registrirane brezposelnosti v regiji je junija 2005 znašala 6.1 odstotka in je najnižja v državi. V prvi polovici leta je bila povprečna stopnja registrirane brezposelnosti 6.3 odstotna. V regiji je bilo konec julija registriranih 3291 brezposelnih oseb, kar predstavlja 3.6 odstotka vseh brezposelnih v državi (ZRSZ, 2005).

Začetek 90-ih let označuje globoko in burno prestrukturiranje gospodarstva v smeri privatizacije in oblikovanja delniških družb. Po oceni novogoriške enote republiškega zavoda za zaposlovanje je v obdobju devetdesetih let iz takratne občine Nova Gorica delalo v Italiji od 5 do 6 tisoč oseb, od tega povečini v obmejnem pasu med Gorico in Krminom, a tudi v bližnjih furlanskih industrijskih centrih v videmski pokrajini. V to število so poleg dnevnih migrantov vključeni tudi tisti, ki so onkraj meje delali le nekajkrat ali enkrat tedensko in tisti, ki so delo opravljali le občasno ali sezonsko. Po podatkih slovenske obmejne policije je zaradi dela mejni prehod v Vrtojbi dnevno prečkalo do 300 slovenskih državljanov. Danes naj bi število oseb, ki so občasno ali stalno zaposlene čez mejo, naraslo že na okoli 8 tisoč. Bližina meje očitno tudi tokrat rešuje gospodarski problem, saj tako visok delež čezmejnega dela bistveno pripomore k manjši brezposelnosti na Goriškem (Simčič, 2004, str. 26).

V zadnjih letih narašča število prijav v evidenco brezposelnih zaradi stečaja ter presežnih delavcev (prisilna poravnava, prenehanje potrebe po določenem delu), predvsem iz panog s področja tekstilne, usnjarsko – obutvene industrije, obdelave in predelave lesa, pohištvene ter živilske industrije.

V strukturi brezposelnih v regiji je delež brezposelnih žensk 51.9 odstoten. Ta delež se v zadnjem času povečuje zaradi težav delodajalcev s pretežno žensko delovno silo. Mladi do 26. leta starosti predstavljajo petino vseh brezposelnih, stari nad 50 let 26.6 odstotkov, dolgotrajno brezposelni 46.1 odstotkov, brez poklicne in strokovne izobrazbe pa je 36 procentov vseh brezposelnih v Goriški regiji (ZRSZ, 2005).

Spremembe, kot so napovedana investicija Hit-a v nov zabavišni center ali razcvet bovškega turizma, pa bi bistveno spremenile tudi zaposlitveno dinamiko in to v pozitivno smer. (ZRSZ, 2005)

V regiji primanjkuje voznikov avtomobilov, natakarjev, kuharjev, ključavničarjev, oblikovalcev kovin, zidarjev, voznikov težkih tovornjakov in vlačilcev, elektroinštalaterjev, višjih zdravstvenih tehnikov, diplomiranih medicinskih sester, ekonomistov – predvsem za področje financ in računovodstva, inženirjev strojništva, informatikov in računalnikarjev, inženirjev elektrotehnike, učiteljev in profesorjev ter zdravnikov.

Zaposlitev težje najdejo prodajalci, trgovski poslovodje, frizerji, tehniki za lesarstvo, administratorji, organizatorji dela, strokovnjaki v javni upravi, politologi in komunikologi.

Po napovedih ZRSZ je v prihodnosti moč pričakovati povpraševanje po naravoslovno tehničnih poklicih, poklicih na področju zdravstva in nege ter gostinstva. Zaradi recesije in težav na področju tekstilne, živilske in pohištvene industrije je pričakovati presežne delavce predvsem s poklicnih področij: tekstilni in oblačilni poklici za neindustrijski način dela, upravljalci strojev za proizvodnjo tekstilnih, usnjenih in krznenih izdelkov, predelovalci živil, obdelovalci lesa itd. (ZRSZ, 2005).

V razvojnem pogledu je potrebno omeniti Regijsko razvojno agencijo severne Primorske (RRA). Ta predstavlja decentralizirano obliko delovanja države. Poslanstvo RRA je v spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (z gospodarskega, socialnega, okoljevarstvenega, prostorskega vidika) in koordiniranje malega gospodarstva na severnoprimeškem. Družbeniki, ki so ustanovili RRA so: Slovenska razvojna družba, Mestna občina Nova Gorica, občine Brda, Kanal, Miren-Kostanjevica, Šempeter-Vrtojba, Gospodarska zbornica Slovenije in Območna obrtna zbornica Nova Gorica. Namen ustanovitve RRA je združiti vse lokalne, regijske in državne potenciale ter realizacija raznih projektov (npr. Phare/CBC). Dejavnost RRA je usmerjena v načrtovanje razvoja regije, spremljanje učinkov regije, v razvoj podpornega okolja, specialistično svetovanje, pomoč pri tehnološkem razvoju in prenovi podjetij, informiranju in usposabljanju kadrov (Pelicon, 2000, str. 39).

3.3.2 Razvoj turizma v Novi Gorici

Osnovni problem, ki ga v raziskavi o strategiji razvoja turizma v MONG navaja Visoka šola za turizem iz Portoroža je, da območje od turizma zasluži bistveno manj kot bi glede na danosti, resurse in priložnosti lahko zaslužilo. Celoten turizem pa je preveč odvisen le od enega trga in ene dejavnosti (Turistica, 2001, str. 41).

Na osnovi SWOT analize pa probleme razdeli po vsebini na štiri strateška področja in sicer na probleme povezane z razvojno politiko, probleme povezane z turizmom in njegovim vplivom na okolje, vprašanja povezana z oblikovanjem turističnih proizvodov ter probleme povezane z organizacijo turizma in trženjem (Turistica, 2001, str. 42).

Novogoriška občina bo postala priznana, privlačna in dobro obiskovana turistična destinacija, poznana v Srednji Evropi, usmerjena v sodoben in inovativen turizem, ki ustvarja visoko dodano vrednost (Turistica, 2001, str. 55).

Destinacija je opredeljena tako, kot jo vidi gost, ki tudi določi velikost geografskega prostora kot cilj svojega potovanja. Ni potrebno, da je ta prostor geografsko opredeljen kraj ali regija, lahko je samo del kraja, lahko pa skupek več krajev ali celo več držav. Destinacijo gost opredeli glede na namen potovanja oz. glede na svoje potrebe. Turistično gospodarstvo, ki planira trženje destinacije, razume destinacijo kot tisto, kar ima možnost in želi potencialnemu gostu ponuditi, zato je od turističnega gospodarstva odvisno, kako široko dojemata turistično destinacijo (Lisjak, 2003, str. 8).

Dobro organizirana turistična dejavnost v primernem obsegu izkorišča naravne in kulturno zgodovinske danosti, zna izrabiti človeške želje po doživetjih, predvsem pa željo po ustvarjalnosti in znanju izkoristi za oblikovanje novih razpoznavnih turističnih produktov intelektualnega turizma.

Ponudba je koncipirana tako, da zagotavlja celovitost goriškega turističnega produkta, zagotavlja enakomeren razvoj mesta in podeželja. Prednost se daje kvaliteti pred kvantiteto. Omogoča trajnostni in sonaravni razvoj in se kompetitivno prilagaja novim trendom. Vsebinsko pa je naravnana tako, da interaktivno koristi in spodbuja družbeno ekonomski razvoj novih gospodarskih in izobraževalnih dejavnosti (Turistica, 2001, str. 55).

Turizem poteka v nekem okolju in vpliva nanj, zato je potrebno vplive spremljati, da lahko pravočasno preprečimo morebitne škodljive posledice. Turistični proizvodi in organizacija turizma in trženja sta strateško pomembna elementa, ki neposredno vplivata na turistično privlačnost nekega območja, zato je potrebno zagotoviti pogoje za njuno čim uspešnejše oblikovanje in izvajanje (Turistica, 2001, str. 57).

Nova Gorica ima možnost razvoja v sodobno in svojevrstno turistično destinacijo. Pozicionira se lahko kot privlačno področje za zabavo in sprostitvev ter pobeg iz vsakodnevnne rutine (Turistica, 2001, str. 69).

V turističnem razvoju mora razviti koncept zabaviščne regije in tako preseči konkurenco, ki ponuja posamezne turistične proizvode. Gre za razširitev koncepta zabaviščnega parka z

mnogimi, ustrezno razporejenimi in vodenimi atrakcijami na širše geografsko področje. Načrtovan razvoj, ustrezne spodbude in ukrepi lahko oblikujejo področje, ki ga lahko večkrat obiščemo, a ga vsakič na novo spoznavamo (Turistica, 2001, str. 69).

Občani MONG imajo pozitiven odnos do turizma. Preko 80 odstotkov anketiranih je zadovoljnih, da živijo v turističnem kraju. To je hkrati tudi potrditev, da je v očeh občanov MONG turistična destinacija. Skoraj soglasno podpirajo nadaljnji razvoj turizma v občini. Odnos do turizma se ne razlikuje med mestom in zaledjem (Turistica, 2001, str. 8) .

Boris Nemeč, direktor strateškega razvoja v Hitu, je za 8. sejo UO ZDRUŽENJA ZA TURIZEM PRI GZS kot temeljno pripombo na strategijo razvoja Slovenije v prihodnjem desetletju navedel, da strateški projekti ne sledijo ovrednotenim strateškim ciljem te strategije, zato je predlagal, da (Nemeč, 2005, str. 1):

- se ovrednoti strateške cilje Strategije razvoja Slovenije,
- da se v portfelju področij in projektov navedejo le tisti projekti, ki izhajajo iz ovrednotenih strateških ciljev,
- da se navede prispevek posameznega projekta k ovrednotenemu strateškemu cilju,
- da se Strategija razvoja Slovenije vsake tri leta dopolni glede na nova gibanja v razvoju doma in na globalnih trgih ter se osveži portfelj področij in projektov.

Kot »case study« navaja primer izgradnje drugega tira Koper–Divjača, ki pa po njegovem mnenju ni smotrno, pač pa da država prihrani sredstva, 120 milijard tolarjev, iz tega naslova nameni za infrastrukturne investicije v slovenski turizem. S povečanim turističnim dohodkom, ki ima velik multiplikator tudi na druge dejavnosti, bo država bogato poplačana v obliki DDV od storitev za tuje goste (Nemeč, 2005, str. 7).

SKLEP

Danes je igralniška industrija brez dvoma najbolj razvita v ZDA. Glede na tip daleč prednjači kazino igralništvo, a velike dobičke ustvarjajo tudi loterije. Igralništvo je poleg tipske opredelitve razdeljeno na dva sektorja: komercialno igralništvo ter plemensko-rodovno (Native American, tribal) igralništvo. Razlika med njima je le v tem, da je slednje v rokah domorodnih plemen.

Razcvetu igralništva so botrovala nova vlaganja v razvoj igralništva in iger na srečo, pa tudi neigralniška dejavnost.

Obdavčenje igralniške dejavnosti se v ZDA razlikuje od države do države. V nekaterih je igralništvo visoko obdavčeno, kar zavira njegov razvoj, spet druge države, kot je denimo Nevada z nizko davčno stopnjo, podpirajo investicije in omogočajo razvoj neigralniške dejavnosti.

Kriminal je postal mit o igralništvu, čeprav v današnjem času nima nikakršnega vpliva oz. le v tolikšni meri, kot je to mogoče reči za ostale hitro rastoče gospodarske dejavnosti.

Igralništvo je dejavnost, ki prinaša državam velike koristi, vendar lahko ob nenadzorovanem in slabo premišljenem načrtu povzroči tudi ogromno škode, kot je denimo vpliv na naravno okolje, socialne probleme, razmah kriminala in podobno. To nazorno prikazujeta primera igralništva v rečnih dokih in na indijanskih rezervatih. Konec koncev se je moč veliko naučiti prav iz zgodovine igralništva v ZDA.

Podobno kot drugod po svetu je tudi v Sloveniji igralništvo v zadnjih desetletjih doživelo velik vzpon. Predstavlja namreč novo obliko zabave in s tem popestritev turistične ponudbe. S svojimi visokimi dajatvami predstavlja za državo dodaten vir financiranja. Slovenija je ena redkih držav, tako v Evropi, kot v svetu, kjer večji del prihodkov od igralništva ustvarijo tujci. Dobre možnosti za razvoj igralništva v Sloveniji predstavlja prav njena majhnost in dejstvo, da jo obkroža velik trg in že uspešna igralniška industrija. Izbrati si bo morala takšno smer razvoja, ki bo spodbujala tudi razvoj vzporednih gospodarskih dejavnosti. Za to je potrebno nekaj sprememb v zakonodaji, predvsem v lastninjenju in znižanju davčnih stopenj.

Podjetje Hit iz Nove Gorice se je tako odločilo, da skupaj z ameriškim gigantom na področju igralništva, Harrah`s Entertainment, zgradi velik turistični, igralniško zabaviščni »resort« s kompleksno turistično ponudbo, ki bo dovolj privlačna za goste iz širšega evropskega prostora. Kot kaže, pa to kljub premišljenim načrtom prejšnje Hit-ove uprave ni lahek zalogaj za vlado RS. Tako bodo sedaj politične sile prižgale zeleno ali pa tudi rdečo luč za omenjeni projekt.

Medtem Harrah`s-ovi vodilni možje iščejo nove potencialne lokacije za razvoj velikih igralniško zabaviščnih kompleksov. Enega, zelo podobnega Goriškemu, bodo zgradili v Španiji. Tam so zelo popularne nacionalne loterije, nasploh je dobro razvita turistična ponudba in očitno so v Harrah`s-u ocenili, da pokrajina Kastilija La Mancha potrebuje ravno takšen kompleks.

Ni več veliko, preden se bo Harrah`s začel ozirati po novih lokacijah, v kolikor ga v Sloveniji zavrnemo (Kovač, 2005).

LITERATURA:

1. Anderson, John E.: Casino taxation in the United States. National Tax Journal, 2005.
2. Bauer G. Lary: Rebuilding Communities Through Indian Self-Reliance. American Values, 2006.
3. Bausch Suzy, Fan Jennifer: The Internet gambling sector generated us\$ 743 million in Spain this year. Nielsen Netratings, 2005.
4. Biščak Jože: Hazard ali zabava. Mladina, 2004.
5. Deželak Tomaž: Projekt iger na srečo na internetu. Specialistično delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 74 str.
6. Dnevnik: S satelitskimi računi predstavili pomen igralništva. Ljubljana, 2006.
7. Dunstan Roger: Gambling in California, Gambling in the United States. California Research Bureau, 1997.
8. Douglas Roger Nash: Indian Gaming. University of Idaho School of Law, Staff Access, 1999.
9. Eadington R. William: The future of casinos in Europe. Reno: University of Nevada, 2005. 3 str.
10. Eadington R. William, Judy A. Cornelius: The business of gaming: Economic and Management Issues. University of Nevada: Institute for the study of Gambling and Commercial Gaming, Reno, Nevada, USA, 1999. 468 str.
11. Essman Elliot: Life in the USA, Everyday Life Gambling, 2005.
12. Fabrizio Narcis: Je prihodnost Goriške na kocki? Primorske novice, 2005.
13. Garrison Linda: Cruise Casinos - Gambling at Sea, The Changing History of Gambling on Rivers and at Sea. About, Inc., A part of The New York Times Company, 2006.
14. Hostalmarket: Kraljevina Don Kihota iz La Manche bo imela vsaj 5 hotelov. Barcelona, 2003.
15. Jaklič Marko: Poslovno okolje podjetja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 353 str.
16. Kopriva Eva: Regionalni razvojni program zgornjesavske doline. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 38 str.
17. Kovač Bogomir: Igralniški krog. Mladina, 2005.
18. Kovač Grega: Odvisnost od igranja iger preko interneta. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2002. 64.str.
19. Kranjec Samo: V tujini konkurenčnost krepijo z grozdi. Finance, 2006.
20. Legarda JJ, Babio R, Abreu JM: Prevalence estimates of pathological gambling in Seville (Spain). British journal, 1992.
21. Lisjak Aljoša: Analiza turistične ponudbe obalnega zaledja slovenske Istre. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 37 str.
22. Luin Dušan: Slovensko igralništvo bo v EU imelo močno konkurenco. Evrobilten št. 15, 2000.
23. Luin Dušan: Igralništvo in strategija slovenskega turizma. Povzetek iz razprave o uresničevanju strategije razvoja turizma, ki je potekala v Državnem svetu 15. marca 2005.
24. Maklič Ivan: Primerjalna presoja poslovanja družb Casino Portorož in Hit Nova Gorica. Magistrsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2005. 102 str.
25. Manfreda Tanja: Tolarski blagajniški zapisi banke Banke Slovenije. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2005. 46 str.
26. Mihalič Tanja: Ekonomika okolja v turizmu (1. izdaja). Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1994. 217 str.

27. Navin C. John, Sullivan S. Timothy: Does the Rising Tide of Riverboat Casinos Lift all Boats or Leave some Communities in Its Wake? Edwardsville, 2003. 15 str.
28. Nemeč Boris: Pripombe na strategijo razvoja Slovenije za 8.sejo UO združenja za turizem pri GZS z vzorčnim primerom. Urad za makroekonomske analize in razvoj, 2005. 7str.
29. Oivanki Steve: Gambling with the Environment? Casinos Change the Coastal Management Game. Coastal Services, 1999.
30. Paryski Paul: Gambling and gambling problems on the increase. Health and Age, 2001.
31. Pavlin Barbara, Štamcar Miha: "Pri nas težko razumejo dejstvo, da je igralnica le del koncepta. Gostje bodo prihajali k nam iz različnih razlogov, predvsem pa je ključni model vsega zabava." - Branko Tomažič. Mladina, 2005.
32. Pelicon Tomaž: Razvoj Goriške regije. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2000. 48 str.
33. Prašnikar Janez, Pahor Marko, Kneževič Ljubica: Analiza vpliva igralniške dejavnosti na gospodarsko in družbeno okolje v občini Nova Gorica. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2005. 74 str.
34. Pretnar Sandi: Analiza poslovanja igralnega salona Larix v obdobju 2001-2003. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2005. 47 str.
35. Reberšak Gorazd: Italijanska igralniška zakonodaja in strateško obnašanje HIT-a. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2002. 42 str.
36. Ribnikar Ivan: Monetarna ekonomija I. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1999. 380 str.
37. Senjur Marjan: Gospodarska rast in razvojna ekonomika (1. izdaja). Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1993. 537 str.
38. Simčič Eva: Meja kot dejavnik razvoja Goriške regije oziroma njegova zavora. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2004. 49 str.
39. Sirše Janez et.al.: Satelitski računi za turizem v Sloveniji. Ljubljana: Ministrstvo za gospodarstvo, 2004. 111 str.
40. Skrt Radoš: Spletne igralnice in stavnice. Moj mikro, 2004.
41. Smith J. Garry: 4th Annual Alberta gaming research institute Conference, 2006.
42. Tomažič Bojan: Slovenske igre na srečo. Večer - tednik 7 dni, 2005.
43. TURISTICA- Visoka šola za turizem iz Portoroža: Strategija razvoja turizma v Mestni občini Nova Gorica. Portorož - Nova Gorica, 2001. 129 str.
44. Yogonet: Spain: The online betting market continues its expansion. Spain, 2005.

VIRI:

1. Comisión Nacional del Juego – Memoria 2004. 93 str.
(URL:<http://www.elrecreativo.com/informejuego/InformeJuego.php>), 17.2.2006.
2. Delo: Enkratna priložnost, AO,TM,SR, 2005.
3. Eugene Christiansen: The Impacts of Gaming Taxation in the United States, 2004. 19 str.
4. Fortune magazine: Fortune 500: A new No. 1, 15. April, 2002
5. Harrah's Survey: Profile of the American Casino Gambler, 2004.
6. Harrah's Entertainment, Inc.: Dockside Casino Gaming, 2000.
7. Harrah's entertainment, Inc. Annual report. Form 10-K, 2004.
8. Harrison County Development Commission: The "Mississippi Coast Miracle". The Impact of the Gaming Industry - 10 Years Later (August 1992 to August 2002), Gulfport, 2003.
9. Hit, letno poročilo, 2004.
10. Hit, letno poročilo, 2005.

11. Hit, press clipping, 2005, 2006.
12. International Gaming & Wagering Business: Branko Tomaszic- President Hit group, 2006.
13. Interni podatki Agencije republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve, izpostava Nova Gorica.
14. Interni podatki GZS, območna enota Nova Gorica.
15. Interni podatki Mestne občine Nova Gorica, oddelek za gospodarstvo.
16. Interni podatki Regijske razvojne agencije severne Primorske.
17. Interni podatki Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje, območna enota Nova Gorica.
18. Korošec Zlata: Mesto kock. Kmečki glas, 2005.
19. Kraljevski dekret – zakon št. 16/1977, 1977.
20. Majnardi Tilen: Družbi Harrah's in Hit združujeta moči, da ustvarita igralniško-zabaviščno destinacijo v Novi Gorici. Korporativno komuniciranje Hit d.d., sporočilo medijem, 2005.
21. National Indian Gaming Commission: The United States regulatory agency responsible for overseeing Indian gaming. Annual report, 2005.
22. POP TV: 24 ur, 4 december 2005.
23. POP TV: 24 ur, 29 november 2005.
24. Primorske novice: Verjamem, da vlada misli resno, 1 december 2005.
25. Research bulletin: Gaming industry in review, 2003.
26. Rijavec Rosana: Denar in zaposlitve močnejši od negativnih vplivov, 2005.
27. The American Gaming Association (AGA): The AGA Survey of Casino Entertainment, 2005.
28. TV Slovenija 1: Dnevnik, 4 december 2005.
29. Zalaznik Janez: ...brez pravih računov. Dnevnik, 2005.
30. Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje: Slovenija – Goriška regija, 2005.
31. Wikipedia: Native American gambling enterprises , januar 2006.
32. Zakon o igrah na srečo. Ljubljana, 1995.
33. <http://www.allbusiness.com/periodicals/article/476176-1.html>, 16.12.2005.
34. http://www.jobmonkey.com/casino/html/indian_gaming.html, 16.12.2005.
35. <http://www.igs.berkeley.edu/library/htIndianGaming.htm>, 19.12.2005.
36. http://www.uaw.org/publications/jobs_pay/03/no1/jpe02.html, 12.12.2005.
37. [http://en.wikipedia.org/wiki/Ciudad_Real_\(province\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Ciudad_Real_(province)) Ciudad Real, 16.12.2005.
38. http://www.tripadvisor.com/Tourism-g187487-Ciudad_Real_Castile_La_Mancha-Vacations.html, 21.12.2005.
39. <http://www.answers.com/topic/ciudad-real-province>, 4.1.2006.
40. <http://www.argusrentals.com/Europe-Car-Rental/Spain/car-rental-car-hire-Ciudad-Real---Railway-Station.html>, 12.12.2005.
41. http://www.proact-campaigns.net/ppsi/ciudad_real_airport.html, 4.1.2006.
42. <http://www.donquijote.org/english/activities.asp>, 4.1.2006
43. http://www.world66.com/europe/spain/la_mancha/ciudadreal/lib/climate, 19.12.2005.
44. <http://www.hotelsearch.com/1/province/ciudadreal.html>, 12.12.2005.
45. <http://www.britannica.com/eb/article-9020699>, 8.1.2006.
46. http://www.spanish-living.com/legal_index.htm, 21.12.2005
47. http://www2.gov.si/zak/zak_vel.nsf/zakposop/1995-01-1254?OpenDocument, 4.1.2006.
48. http://www.spanish-living.com/finance_index.php, 16.12.2005.
49. <http://www.andalucia.com/spain/business/settingup.htm>, 6.1.2006.
50. <http://www.spainemb.org/information/constitucionin.htm>, 6.1.2006.
51. http://es.osha.eu.int/legislation/index_en.stm#normativa_local, 4.1.2006.
52. <http://investor.harrahs.com/releaseDetail.cfm?ReleaseID=180858>, 10.12.2005.

53. <http://www.harrahs.com/>, 10.12.2005.
54. <http://www.hit.si/>, 5.1.2006.
55. <http://www.unr.edu/gaming/index.asp>, 9.1.2006
56. <http://www.prnewswire.co.uk/cgi/news/release?id=159466>, 30.11.2005

Tabela 11: Vplačani zneski na nacionalnem nivoju v letu 2004, razporejeno po avtonomnih pokrajinah (milijon €)

	PRIVATNI SEKTOR										DRŽAVNE LOTERIJE							O.N.C.E.	
											NACIONALNA LOTERIJA	LOTERIA PRIMITIVA	BONO LOTO	QUINIELA	EUROMILLION	SKUPAJ	CUPON	SKUPAJ	
	KAZINO	BINGO	IG.AVT.B	SKUPAJ															
ANDALUCÍA	304,52	537,51	1442,08	2284,11	635,09	339,57	102,98	70,35	82,56	1.230,55	534,97	4.049,63							
ARAGÓN	49,56	196,15	356,42	602,13	161,27	60,29	15,17	14,95	12,93	264,61	36,73	903,47							
ASTURIAS		57,12	329,59	386,71	128,83	66,77	19,77	9,80	13,54	238,71	61,58	687							
BALEARES	64,29	81,73	204,18	350,20	86,26	59,03	14,49	14,97	17,96	192,71	79,16	622,07							
CANARIAS	157,94	287,68	493,68	939,30	165,06	115,43	38,74	27,51	36,15	382,89	131,61	1.453,80							
CAMTABRIA	52,55	43,31	141,73	237,59	63,03	32,35	7,91	7,88	7,29	118,46	21,76	377,81							
CASTILLA Y LEÓN	50,70	176,47	724,29	951,46	360,14	159,68	37,33	32,05	32,36	621,56	76,42	1.649,44							
CASTILLA - LA MANCHA		54,07	390,62	444,69	230,07	89,49	21,06	19,36	19,33	379,31	76,18	900,18							
CATALUÑA	535,74	569,84	1648,75	2754,33	726,81	365,65	60,40	93,87	76,13	1.322,86	358,26	4.435,45							
EXTREMADURA		63,61	229,47	293,08	77,35	52,22	13,74	10,63	13,29	167,23	53	513,31							
GALICIA	45,10	130,56	389,94	565,60	242,23	163,00	43,34	30,02	35,59	514,18	78,68	1.158,46							
LA RIOJA		5,57	81,00	86,57	39,20	16,84	4,06	3,16	4,80	68,06	13,73	168,36							
MADRID	423,38	819,77	1286,00	2529,15	838,77	353,56	88,18	91,13	84,84	1.456,48	221,41	4.207,04							
MURCIA	70,37	79,15	420,13	569,65	188,75	58,07	16,94	12,97	14,84	291,57	107,91	969,13							
NAVARRA		35,65	111,63	147,28	57,06	28,17	6,98	7,43	6,01	105,65	23,41	276,34							
PAÍS VASCO	79,19	148,56	543,12	770,87	292,67	138,05	30,65	26,80	29,69	517,86	74,71	1.363,44							
VALENCIA	224,93	542,64	1262,44	2030,01	695,38	251,55	67,59	57,41	62,55	1.134,48	304,9	3.469,39							
CEUTA	3,97	21,92	7,42	33,31	2,07	3,62	1,23	2,39	1,11	10,42	4,49	48,22							
MELILLA	5,21	2,83	13,80	21,84	2,10	3,36	1,22	1,12	0,93	8,73	3,72	34,29							
SKUPAJ	2067,45	3854,14	10076,29	15997,88	4992,14	2356,70	591,78	533,80	551,90	9.026,32	2.262,63	27.286,83							

Vir: *Comisión Nacional del Juego – Memoria, 2004, str. 11*